

Nr. 46 (456), 17 - 23 noiembrie 1998

INTERVIU
cu
directorul
TVR
CRISTIAN HADJI CULEA
pag. 6-7

**Retorica
memoriei** pag. 12-13
Timișoara-istorie orală
**interview cu
SMARANDA VULTUR**

Cronici politice pag. 3, 8
**ȘERBAN ORESCU și
EMIL HUREZEANU**

SORIN ALEXANDRESCU

**ANDREI
PLEȘU** pag. 5

ILIE ȘERBĂNESCU
**Clasa politică
la 10.000 lei
dolarul** pag. 4

DAN C. MIHĂILESCU
**Lecturi
de voie** pag. 15

**Rația zilnică a
românului:**
23 g de carne
29 g de salam
7g de făină
27 ml de ulei
un ou la 36 de zile

pag. 9-11

**Un studiu de
MIHNEA
BERINDEI:**

**România
lui
Ceaușescu
– un
naufragiu
planificat**

Un container buclucaș, de vreo opt mii de tone, a poposit, în urmă cu cinci luni, în portul Constanța. Filat de serviciile secrete, destinatarul, Grigore Maimuț, cercetat în mai multe dosare penale, a preferat să-și abandoneze „marfa” care, după scurgerea termenului legal, a intrat în proprietatea statului. Și, aproape concomitent, pe prima pagină a ziarelor. În afară de aparatul sofisticat, în container s-au găsit niște „inscrisuri” al căror conținut deja a aprins spiritele. Inițial, s-a vorbit despre documente privind revoluția. Ulterior, despre actele unei firme, *Mega-power*, înființată în zorii economiei noastre de piață, prin intermediul căreia-statul a fost escrocat de 12 milioane de dolari sub semnătura primului ministru de atunci, Petre Roman.

Pentru operațiune, el a avut acceptul mai multor grei care alcătuiesc astăzi bateria de „specialiști” ai PD: Victor Babiuc, Anton Vătășescu, Eugen Dijmărescu. Implicați în această tranzație păguboasă pentru bugetul României au mai fost Theodor Stolojan, Victor Athanasie Stănculescu, Răzvan Temeșan, Florin Georgescu. În fapt, documentele din container chiar despre revoluție ca miză vorbesc: e limpede că în spatele scenei pe care erau uciși oameni, un grup de inițiați punea în grabă mina pe sacul de bani.

Cum spuneam, scandalul containerului a izbucnit prompt în presă, în afară de *PRO TV* care a tăcut respectuos, pînă cînd însuși liderul național Petre Roman a apărut pe post ca să ne explice cit de bună era afacerea respectivă și că semnătura lui, care autoriza scurgerea banilor de la buget, nu are nici o legătură cu felul în care aceștia s-au topit. Desigur, în absența unei legi a răspunderii ministeriale, o semnătură pentru 12 milioane de dolari scoși din visteria țării nu antrenează în România nici o consecință.

Ușor sedați de rezultatul alegerilor pentru București, unde „specialistul” lor a obținut abia 3%, liderii PD au sărit ca arși după explozia containerului de la Constanța, ce repune pe tapet prestația altor „specia-

liști” de-ai lor. Și, dovedit fiind că cea mai bună apărare este atacul, a fost scos în arenă, din nou, Traian Băsescu. Într-un interviu de presă el infierează guvernul din care face parte, coaliția și *Președinția*, pentru că... nu se face reforma. Afacerea „containerul” este, în opinia vice-președintelui PD, o diversiune pusă la cale de „amatori” avînd ca scop discreditarea lui Petre Roman, viitor candidat la *Președinție*, ca și a partidului. De altfel, după cum afirmă răspicat Băsescu, România are nevoie de un președinte social-democrat, iar, la alegerile din 2000, PD se va orienta spre o coaliție doctrinară din care vor mai face parte PSDR și PDSR. Ceea ce se văzuse deja în *Parlament*, cînd PD s-a aflat deseori, prin vot, alături de PDSR.

Și cînd te gîndești la premierul Vasile, care a ținut să meargă direct din avion la ziua ministrului său Băsescu, sărbătorită în cadru tovarășesc, la minister, după cum și ministrul Băsescu participase în Palatul Victoria, la ziua premierului... La gratulările aduse de Radu Vasile „*acestui cel mai bun ministru al meu*” care astăzi îl critică pentru că nu face

RODICA PALADE

**Miza
containerului**

reforma...

Încă și mai aspră decît colegul ei de partid, Paula Ivănescu declară că prin afacerea „containerul” se fabrică un cap de acuzare împotriva lui Petre Roman, „*mai ales că la ultima întrînire a grupului nostru parlamentar pe care am avut-o la Cotroceni i-am refuzat clar sprijinul (n.n.), lui Emil Constantinescu pe care ni l-a solicitat pentru campania prezidențială din anul 2000*”. Paula Ivănescu a mai aruncat o săgeată otrăvită spre președintele Constantinescu: „*Dacă vrea corupți, să-i caute la dînsul în familie*”.

Prin urmare, din apele portului Constanța, odată cu escrocheria de milioane de dolari s-a ivit și un nou scandal în coaliție. Miza – alegerile din 2000.

În acest timp, grevele, marșurile, blocările de drumuri se înmulțesc. Prețurile vor sări din nou în sus, odată cu scumpirea benzinei. Se anunță o iarnă aspră. Dar, în lumea paralelă în care trăiesc, politicienii sînt preocupați doar de alegeri.

Am citit cu foarte mare interes suplimentul revistei, dedicat „Sanselor egale ale femeii”. Cu atât mai interesant cu cât vorbeau personalități feminine ale vieții noastre publice, pe care, eu, personal, le stimez profund.

Am 24 de ani și sînt o tînără femeie, care, cred eu, a reușit, sau măcar mă străduiesc să depășesc aceste stereotipuri de gîndire, ca oricare alt clișeu de gîndire, de altfel.

Frumoase gînduri, cel mai adesea adevărate, dar de ce pornește discuția de la aceeași premisă? Femeia este natural dedicată familiei și sferei private, iar trecerea în sfera publică este o excepție? Totul ține de educație, iar din acest punct de vedere am fost o norocoasă. Am părinți excepționali.

Consider că și un bărbat trebuie să fie fel de dedicat familiei. De ce numai femeia trebuie să dovedească ce poate în sfera publică, fără ca bărbatul să se întorcă în sfera privată? Nu sînt deloc de acord cu imaginea celui bărbat mediocre, venit după 8 ore de muncă într-o uzină să spunem, cu un program de muncă identic cu al soției și pretinde să fie slugărit, în acest timp el citind superior ziarul și comentînd politica, din care oricum nu înțelege nimic. Cînd cineva se dedică unui domeniu, cercetare sau orice fel de performanță sau nivel de excelență, mi se pare normal să fie protejată persoana, soț sau soție. Dar numai în aceste condiții. Spațiul privat, ca și cel public, ne aparține în egală măsură. Dezbaterile pornește oricum de la un punct greșit. Ați putea să-mi spuneți cum au reacționat bărbatul la acordarea dreptului la concediu de paternitate? Ceva de neimaginat la români.

Și cum să fie primită altfel decît cu un zîmbet *Legea împotriva hărțuirii sexuale*, cînd Sorin Dimitriu afirmă într-o conferință de presă că, în loc să se ocupe de legile privatizării, *Parlamentul* dezbate astfel de „proștii”. Privatizarea este un domeniu al bărbatilor, nu? De parcă Dumnezeu le-a pus-o în brațe. Să nu mai amintim de editorialele „marilor” bărbati din presa românească, acești nefericiți „li-deri” de opinie.

Șiți cînd va dispărea cu adevărat sexismul din viața noastră? Vă citez din memorie (fără pretenții de exactitate a cuvintelor, dar ideea este aceeași) cuvintele unui om politic occidental: „cînd în posturile de conducere vor fi tot atît de multe femei mediocre cît și bărbati mediocri sînt acum”.

Magda Vlad
4 noiembrie 1998

Deși nu sînt partizana polemicii sterile, intrucît la rubrica *Curier 22* mi se citează numele asociat unor imputări nejustificate, mă simt nevoită să solicit publicarea acestor rînduri, ca drept de replică, mulțumind totodată redacției pentru apariția scrisorii mele precedente care a stîmmit o replică atît de vehementă.

Potrivit părerii domnului Ilie Tudora din Zürich, sînt depozitara unor idei ultraretrograde cu care puteam trăi în secolul trecut, eventual în cel prezent, dar peste doi ani (sec. XXI) nu mai am nici o șansă de existență. Mi se pare că nu avem în comun decît faptul că domnia sa nu mă înțelege și eu nu îl înțeleg. Citînd intervenția sa aproape că aș fi tentată să ader la vreo organizație feministă. De la o înălțime olimpică domnia sa feliicită mamele care își cresc copiii. Cît privește ideile și opiniile, ele sînt pentru „intelectuali”, nu pentru femei.

Nu știu dacă sînt „intelectual(ă)” (de altfel n-am auzit de nici o instituție care să atribuie titlul sau diploma respectivă), dar mă consider foarte receptivă la tot ce e nou, cu condiția de a-l trece întotdeauna prin filtrul confruntării cu realitatea și cu propria mea judecată și păstrez și unele din ideile pe care probabil le avea și omonima mea (maica Grachilor) existînd întotdeauna continuitate între tradiție și modernitate.

Fiecare generație, pe lîngă bagajul de idei moștenite de la înaintași, a propulsat

și idei noi, din care unele au intrat în patrimoniul umanității, iar altele s-au veștejit ca fiind neadecvate.

Nu pot fi de acord cu ideologiile = colecții de idei acuziviste, care caută să impună cu forța pe cele proprii și fac *tabula rasa* cu tot ce a acumulat societatea omenească; din păcate secolul nostru a avut parte de o serie întreagă (fascism, comunism, feminism, ecologism).

O mostră din absurdul manifestărilor ultimei ideologii din cele citate este recenta năzbîtie a ecologiștilor belgieni (în scopul reducerii consumului de carne?) care au incendiat două *fast-food*-uri *McDonald's*, au profanat niște morminte, depunînd osemintele în fața unui restaurant și au snopit în bătaie niște măcelari care vindeau carne de cal. La astfel de manifestări domnul Tudora ne propune promovarea unui „mod nou” de a gîndi, a orienta și a îndruma (parcă am mai auzit astfel de recomandări într-un trecut nu prea îndepărtat).

Domnia sa are dreptate că nu orice limbă neînțeleasă este de lemn, dar e sigur că orice limbă de lemn este de neînțeleasă pentru că nu își propune să transmită mesaje inteligibile sau cu reflectare directă în realitate și este limbajul de predilecție al ideologiilor. Prin România anilor '50 vedeai peste tot, cu litere de o schioapă, citatul din Stalin „*Omul este cel mai prețios capital*”. Ce legătură avea acesta cu realitatea percepută de noi toți?

Ce frumos sună definiția propusă de domnul Tudora: „*Feminismul înseamnă egalitate în drepturi și șanse, înseamnă ca femeile capabile și care o doresc să poată participa din plin la efortul de a gîndi, îmbunătăți și înfrumuseța viața*”. Cu ce se ocupă în realitate mișcarea feministă? În locul îmbunătățirii educației propriilor copii și a sistemului de învățămînt, a asigurării unei informări corecte și decente prin mass-media, a îngrădirii violenței verbale și fizice, ca și a exploatării sexuale a femeilor și a minorilor, prioritățile sînt obținerea unui procentaj de reprezentare, deci a unor funcții și legalizarea abandonului familial și a căsătoriilor între femei.

Revenind la precedenta mea scrisoare, mă întristează climatul de violență verbală și autoritarism care s-a instaurat în publicistica românească și de care n-a scăpat nici revista *22*. Intoleranța domnului Gabriel Andreescu în fața unor opinii diferite de ale domniei sale și riposta amară a celui incriminat (v. *Stigmatul colegial*) sînt greu de înțeles, pentru că, în fond, amîndoi publiciști sînt, sau par a fi, de aceeași parte a baricadei și domnul Andreescu și-a afirmat, în repetate rînduri, atașamentul față de libertatea de opinie.

Cornelia Borza
Bruxelles, 20 octombrie 1998

„Moarte intelectualilor!”

N-am crezut niciodată că mișcăvia, ura, invidia unor indivizi mediocri și obscuri față de o personalitate ieșită din comun poate atinge cote atît de josnice!

Pentru mine și pentru multe mii de oameni Andrei Pleșu este un om și un mare patriot care nu are nevoie de apărare (...) N-am crezut niciodată că somnul rațiunii poate naște asemenea monștri, că ne putem „rinoceriza” pe neobservate și că opinia publică poate să rămînă indiferentă în fața unui asemenea fenomen de masă. (Și mai ales într-o țară ce se declară, prin reprezentanții ei, creștină, deci unde iubirea aproapei ar trebui să ne guverneze viața.)

Din mizeria morală în care ne bălăcim de cîțiva ani buni, unii privesc cu ură tot ce nu pot admira ceea ce îi depășește. Ne-am pierdut cele mai elementare însușiri umane și creștine, admirația față de cei asupra cărora harul divin s-a revărsat din plin, spre bucuria noastră, a celor din jurul lor.

Statura intelectuală și morală a domnului Andrei Pleșu nu pot fi întinate de mîrdăria în care se bălăcesc aceste caracte. El este și va rămîne una din mințile luminate ale Europei actuale și ar trebui

să fim fericiți cînd îl vedem sau auzim, că putem sorbi cîte ceva din inteligența și modestia lui, de care avem atîta nevoie.

Dacă și un om de talia lui Andrei Pleșu a putut face subiectul presei de scandal, inducînd în mințile cititorilor idei triviale și periculoase, pe noi cine ne mai apără? Unde sînt și ce face cei pe care îi plătim ca să ne apere? Sîntem victimele propriei noastre răutăți și mizerii morale (...) Într-o țară în care s-a strigat „*Moarte intelectualilor!*” în timpul mineriadei, unde un tortionar e decorat ca erou, unde călii elitei intelectuale românești sînt avansați în grad și de vină sînt doar victimele, nu e de mirare că atacul mișcăvia la adresa ministrului de Externe nu a provocat indignarea generală a celor care cunosc adevărul.

Toate mojițiile care s-au scris la adresa domnului Pleșu m-au demoralizat și m-au înspăimîntat. Nu mai avem nici un reper moral de pretins celor care sînt, pe banii noștri, formatori de opinie? Eu, ca învătătoare, angrenată, nu-i așa, în reforma morală a poporului român, cum le mai pot pretinde copiilor cinste, iubire și toleranță, corectitudine, admirație față de cei mai buni ca noi? Ce să mai spun despre „*ai carte, ai parte*”, dacă un om de valoare intelectuală a domnului Pleșu este atacat de niște jalnici „nimeni în lume”?

Aș putea doar să fac un apel disperat la solidaritate contra minciunii, dezinformării, calomniei ce țin loc de cultură în prezentul de tranziție al României noastre, cea de toate zilele.

Georgeta Buzas
învătătoare, Liceul „Marin Preda”
Odorheiu Secuiesc

În legătură cu ancheta intitulată *Un tortionar decorat prin decret prezidențial*, doresc să-mi aduc și eu aportul.

Toată lumea, de la vîlădică pînă la opincă, își declină răspunderea pentru acordarea *Crucii comemorative a celui de al doilea război mondial* lui Vasile Ciolpan, directorul închisorii de la Sighet pe vremea suprimării elitei noastre politice, religioase, militare, intelectuale, țărănești și muncitorești. Printre motive se invocă și acela că ar fi greu de cercetat fiecare caz în parte.

Să fie chiar așa?

Anul trecut mi s-a refuzat acordarea acestei medalii pe motivul că nu sînt cetățean... român. De unde știa *Ministerul Apărării Naționale* că nu sînt cetățean român? Apoi, chiar dacă datorită regimului de ocupație comunistă a trebuit să-mi părăsesc țara, să continui din afară lupta contra dușmanului venit în furgoanele *Armatei Roșii* și, cu vremea, să iau cetățenia americană, în timpul celui de al doilea război mondial și de această perioadă de timp e vorba în faimosul decret, nu-i așa? eram cetățean român, ofițer al *Armatei Române*, luptînd atît pe frontul de Răsărit cît și de Vest, rînit și decorat.

Cînd mi-am exprimat nedumerirea față de motivația *Ministerului Apărării Naționale*, mi s-a spus să mă înscriu în

Asociația Națională a Veteranilor de Război, să trimit două fotografii și... totul se aranjează. Și eu, care credeam că-mi cîștigasem un drept luptînd pe front, nu făcînd cerere la primărie!

Ei bine, așa cum nu am solicitat să mi se acorde amintita medalie (o făcuse, de fapt, un fost camarad de arme binevoitor, fără știrea mea), tot așa nu am cerut să mă înscriu în ANVR. De ce? Pentru că nu am vrut să recunosc ca președinte al *Asociației* un om cu un trecut militar dubios. Marin Dragnea a plecat pe frontul de Est ca „*voluntar TR din Grupul S-2 cercetare, Regimentul 4 Călărași*” (vezi *Istoria Cavaleriei Române*, pagina 206). Bine și frumos, numai că lui Marin Dragnea se pare că-i plăcea să fie „*voluntar*”, căci trei ani mai tîrziu îl găsim sublocotenent, comandant de companie, nu în vreun regiment al *Armatei Române*, ci în *Regimentul 3 Infanterie din Divizia de voluntari „Tudor Vladimirescu”*, organizată în Uniunea Sovietică de Ana Pauker. Se spune că Napoleon ar fi exclamat odată că „*fiecare soldat poartă în ranită bastonul de mareșal*”. Pentru a face carieră în armatele comuniste era nevoie, în schimb, să porți în ranită „*carnetul de partid*”. Și așa, din „*voluntarul*” din războiul contra bolșevismului, Marin Dragnea a devenit voluntarul din *Divizia de panduri „Tudor Vladimirescu”*. Cu vremea – deși, la un moment dat a fost chiar comandant la Timișoara, în 1946, cînd a fost suprimată mișcarea de solidarizare a studenților cu revoluția din Ungaria –, Marin Dragnea a devenit general de divizie. Iar cînd a ieșit la pensie, a fost recompensat cu titlul de președinte al *Asociației Naționale a Veteranilor de Război*.

Cum adică, mai ales după „schimbarea” din noiembrie 1996, nu s-a găsit nici un ofițer din rîndul celor nouă mi dați afară din armată în august 1956, deși își făcuseră cu prisosință datoria față de Neam și Rege pe ambele fronturi? Din rîndul celor care au suferit temnițele și lagărele comuniste? Un cavaler al *Ordinului Mihai Viteazul*? A trebuit să fie „ales” unul din subalternii lui Nicolae Cambrea, Romulus Dumitriu sau Valter Roman, care au contribuit la decapitarea *Armatei Române*?

Vasile Ciolpan a venit și el acasă cu *Divizia „T.V.”*. Purfînd de asemenea în ranită carnetul de partid, „nu s-a ajuns” ca Marin Dragnea, ci doar locotenent major. În schimb, a fost numit director al odioasei închisori de la Sighet...

Oricum, Dragnea și Ciolpan au fost camarazi – mai bine spus tovarăși – în aceeași divizie de tristă amintire. Iar acum, și unul, și altul poartă cu mîndrie pe piept *Crucia comemorativă a celui de al doilea război mondial*.

Toate acestea nu s-au întîmplat pe vremea lui Stalin, Gheorghiu-Dej, Nicolae Ceaușescu sau Ion Iliescu, ci sub președinția, inițial dătătoare de mari speranțe, a lui Emil Constantinescu.

Altă dată, sper, vom auzi și de bine.

Mircea Carp
München, 8 noiembrie 1998

PREȚURILE ABONAMENTELOR INTERNE

Și în continuare, abonamentele pentru cadre didactice, elevi, studenți, pensionari, foști deținuți politici și veterani de război asigură o reducere de 50% față de prețul de vânzare per exemplar:

- Numai 13.000 lei pe 3 luni, cu ridicare de la redacție
- Numai 17.000 lei pe 3 luni, cu expediere la domiciliu

Acest program este subvenționat de Asociația Est-Libertés

Pentru celelalte categorii de cititori abonamentele sînt, de asemenea, cu reducere:

- 17.000 lei pe 3 luni, cu ridicare de la redacție (35%)
- 21.000 lei pe 3 luni, cu expediere la domiciliu (20%)

Cei interesați sînt rugați să achite la sediul redacției (Calea Victoriei 120) sau să expedieze prin mandat poștal suma corespunzătoare, pe adresa: *Revista „22”, cont 45103532 BCR Sucursala sector 1, Calea Victoriei 155, Bloc D1, București. Adevîrîțele (talon de pensie, adevîrîțe școlare etc.) valabile un an se expediază pe adresa: *Revista „22”, Calea Victoriei 120, sector 1, București, cu specificarea pentru Serviciul de Difuzare.**

MĂRIRILE DE PREȚ NU AFECTEAZĂ ABONAMENTELE DEJA ACHITATE

SERBAN ORESCU

De ce întârzie reformele de structură?

Ziarele s-au ocupat pe larg de noua ofensivă a regimului, centrată pe accelerarea reformelor în economie – reforme de structură, se înțelege. Niciodată n-a spus însă acest regim, venit la cîrmă în numele schimbării, de ce au fost practic irosiți în relativă inacțiune, sub acest raport, primii doi ani de guvernare. Să încercăm să o facem noi cu ajutorul documentelor constituind de pe acum istorie. Există nu indicii – ci dovezi – că, solicitînd cu doi ani în urmă voturile românilor pentru schimbare, CDR a jucat și pe cartea opusă. A jucat pe cartea opusă nu doar în relația cu serviciile secrete! Se poate crede – în baza unor declarații peste care și istoricii se vor apleca cu atenție, desigur – că un pact similar a fost încheiat și cu lobby-ul marii industrii al cărei reprezentant în Guvern a fost pînă recent domnul Sorin Dimitriu. Ministru al Privatizării, președinte al Fondului Proprietății de Stat, multă vreme principal consilier pentru industrie al președintelui Constantinescu, domnul Dimitriu este figura centrală a privatizării sub auspiciile CDR. Ales deputat de Hunedoara cu doi ani în urmă, domnia sa a fost întrebant în octombrie '96 de *România liberă*: „ce credeți despre zvonurile care circulă, că CDR ar vrea să închidă unele întreprinderi industriale?”. Iată și răspunsul său: „este o diversivă...”, după care viitorul înalt demnitar răspunzător pentru privatizare adăuga: „nici vorbă de așa ceva, CDR este singura formațiune politică (și subliniez acest lucru) care a oferit un program de relansare a industriei printr-un program coerent de investiții”. Vorbe goale. Programul de relansare a existat tot atît de puțin precum cei 15 mii de specialiști ai domnului Constantinescu. Și nici nu putea exista, pentru că: 1. statul nu știe să restructureze (mai întîi trebuind să survină privatizarea) și 2. pentru că lipseau și banii, și managerii competenți. Aceasta se și spune cu glas tare azi.

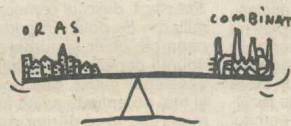
Domnul Sorin Dimitriu fusese în Ministerul Industriei Metalurgice, în vremea Ceaușeștilor, unul din factorii de decizie tehnică importanți. După Revoluție, domnia sa s-a profilat ca unul din liderii de opinie ai vechiului management din siderurgie care încerca să salveze nu numai instalații (aceasta ar fi fost laudabil), ci și poziții de putere (cam

aceiași lucru urmărea, de pildă, și generalul Victor Stănculescu, un apropiat al domnului Dimitriu). A vrut domnul Dimitriu să-și asigure susținerea puternicului lobby al industriei grele jucînd la două capete, ca mulți alții – și reformă și conservatism, după caz și interlocutor? Se poate crede, după felul echivoc în care domnia sa a condus privatizarea, întinzînd-o cu pierderi de miliarde de dolari pentru economie (întîrzierea privatizării Rom Telecom, a Combinatului petrochimic de la Mîdia sînt două exemple din multe). Cît de puțin reformist era noul președinte al FPS rezultă și din alt pasaj al aceluiași interviu din octombrie 1996; domnul Dimitriu critica pe fostul președinte Ion Iliescu (atenție!) nu pentru că întîrzie reformele, cum s-ar putea crede, ci pentru că (într-un interviu cu agenția Global Press) declarase în 1995 că are intenția să închidă unele întreprinderi din industria grea. Domnul Iliescu a mai rămas în funcție un an și jumătate după interviu cu Global Press, timp în care nu a fost închisă mai nici o întreprindere lucrînd cu pierderi. Totul fusese praf în ochii străinătății. Relevant este în acest context altceva: că, devenind responsabilul privatizării, domnul Dimitriu s-a ținut de cuvînt. Întreprinderi deficitare mai că n-au fost închise, iar privatizarea s-a efectuat cu pași de melc. Lobby-ul industriei grele putea fi mulțumit. Mai puțin mulțumit a fost ministrul de Finanțe, Daniel Dăianu, care în mai multe rînduri, s-a plîns de „grupurile de interese” care frînau reforma, la fel și Ilie Șerbănescu, economist fără apartenență politică devenit ministru al Reformei pentru cîteva luni.

Care a fost poziția președintelui Constantinescu?

Președintele Constantinescu a propus și după scurt timp a schimbat doi merituozii titulari de ministere economice legate de reformă, Valentin Ionescu și Ilie Șerbănescu. S-a spus de fiecare dată că apăruseră divergențe în legătură cu ritmul privatizării și că președintele nu apăsa pe accelerator. Președintele se gîndea cam prea des la realizarea sa în 2000 și, cum sondajele arătau că era popular și fără reforme, de ce

să le mai facă, în definitiv? Fapt e că, pe la jumătatea anului 1997, domnul Emil Constantinescu a vizitat Combinatul SIDEX de la Galați care produce oțel cu un enorm consum de manoperă (de șapte ori mai mare, în comparație cu un combinat similar din Occident). La Galați trebuiau adoptate măsuri drastice de reducere rapidă a personalului. Le-a spus oare domnul Constantinescu, cînd s-a întîlnit cu ei, salariaților Combinatului, că această situație duce economia națională la ruina? Nici pe departe. Le-a spus doar că în viitorii ani personalul va fi redus cu cca 10% ș.a.m.d. Vorba românului: „dacă merge și așa, de ce să-mi bat singur cuie în talpă?”.

Faptul e că multe proverbe se cer revizuite în epoca globalizării. Președintele și consilierii săi (printre ei, în continuare, domnul Dimitriu) trebuiau să știe că este de neconceput ca țara să se împromute și ca nivelul de trai să scadă de la an la an pentru a se menține în funcțiune o industrie necompetitivă. România intrase într-o rețea de relații financiare, devenind treptat un mare debitor, și era evident că nu se putea merge împotriva fluxului fără ca, la un moment dat, barca să se răstoarne cu efecte și asupra poliției externe. De acest punct se apropie economia națională. Guvernării sînt alarmați, dar primul-ministru este alarmat în felul său și pare să dorească într-adevăr să accelereze reformele în industrie, pe cînd președintele lasă impresia că tot popularitatea îi stă mai aproape de suflet.

PS
pe scurt

Alianța Civică a împlinit 8 ani

În 14 noiembrie s-a desfășurat reuniunea trimestrială a *Comitetului Director Național* al AC în urma căreia a fost formulată o declarație, în care se afirmă că „Alianța Civică se menține, în continuare, autosusținută din CDR”, în dorința de a trage „încă un semnal de alarmă pentru colegii din CDR”. Printre motivele care au generat o asemenea decizie sînt enumerate în Declarație creșterea riscului de țară și pierderea credibilității României pe plan extern prin întîrzierea reformei, mulțimea și tergiversarea legii accesului la dosare, noua lege a proprietății publice care, în actuala formă, perpetuează abuzurile regimului comunist, întîrzierea reabilitării victimelor comunismului și a unui proces al comunismului, ceea ce a dus la cazul decorării de către Președinție a unor torționari. În Declarație se mai arată cum CDR „s-a lăsat antrenată într-o luptă de uzură, provocată în același timp de partenerii de coaliție și de adversarii din opoziție” și că „percepția realității din partea actualei coaliții este aproape nulă”, cea mai elocventă dovadă a unei astfel de politici constituind-o numărul mare de absenți la alegerile pentru Primăria Capitalei. AC își propune „să caute pe viitor noi mijloace de implicare în ecuația politică”. (M.Ș.)

Greve, marșuri

• **Studentii.** Pe tot parcursul săptămîinii trecute, studenții din majoritatea centrelor universitare din țară, cu unele excepții, s-au aflat în grevă generală. Revendicările cu caracter general exprimate pe lista *Alianței Naționale a Organizațiilor Studențești din România* au fost: garantarea alocării a 4% PIB învătămîntului, asigurarea unor condiții decente de cazare în cîmine, reabilitarea cantinelor, spitalelor, laboratoarelor, reducerea cu 50% nu doar a tichetului de tren de persoane, ci și a suplimentelor pentru accelerat și rapid, construirea de noi cîmine, compensarea integrală a medicamentelor pentru studenți, creșterea numărului de locuri în tabere. Pe 12 noiembrie, o delegație a studenților s-a întîlnit cu Premierul Radu Vasile, care i-a asigurat pe studenți că revendicările lor vor fi soluționate în cel mai scurt timp. Liderii studenților au declarat suspendarea grevei generale pînă la 1 ianuarie 1999.

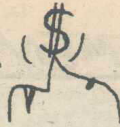
• **Soferii.** Pe 12 noiembrie a.c., cca 450 de autovehicule (camioane, tiruri, basculante, autospeciale REBU), conduse de soferi afiliați la *Federația Sindicatelor Soferilor din România*, au participat la un marș motorizat cu ținta Palatului Victoriei. Premierul Radu Vasile a întrerupt ședința de guvern pentru a discuta, alături de ministrul Transporturilor, Traian Bănescu, cu o delegație a soferilor, care au avansat 22 de revendicări. În urma negocierilor, a fost stabilit deocamdată că amenzile nu vor mai depăși 20% din salariul mediu din ramura transporturilor auto, iar taxele de acces pe diverse drumuri vor atinge cel mult 100.000 lei, față de 500.000 lei în prezent. (S. I.)

BBC

Acum și la ora 8 dimineața!

Dacă doriți să aflați la ce ore, în ce benzi sau pe ce frecvență FM din orașul dvs. puteți asculta emisiunile BBC, telefonați la 01. 211. 11. 60

BBC WORLD SERVICE

ILIE ȘERBĂNESCU

Clasa politică și prăbușirea economică

Domnul-Petre Roman a declarat de curând că PD se va retrage de la guvernare primăvara viitoare, dacă *Executivul* nu va întreprinde până atunci ce și-a propus pe calea reformei, actualul cabinet fiind ultima șansă a prezentei coaliții. Cu puțin efort de memorie – dar nu prea mare – parcă am mai auzit acest lucru și exact în urmă cu un an, din partea liderilor democrați. Problema a rămas aceeași. Dezastrul din economie antrenează o severă eroziune pentru cei de la guvernare și, așa cum arată experiența internațională și nu doar cea românească, partidele-adjunct dintr-o coaliție suferă pierderi de imagine încă și mai accentuate, iar, în asemenea condiții, sciziunile din partidele respective amenință.

Acum e mai greu de găsit un cal de bătaie

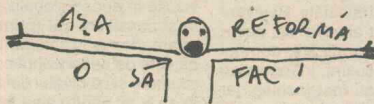
Ca atare, și scenariul de contracarare este același. PD joacă pe muchi de cuțit, dar dur. De *fair play* nu poate fi vorba. Încercând să profite de prezența în structurile guvernării, amenință mereu cu retragerea, ca șantaj pentru a obține cât se poate mai mult de la partenerii de coaliție și ca mesaj de disociere de rezultatele guvernării, în speranța că strategema va amăgi opinia publică și îndeosebi potențialul electorat. Pentru o eventuală reușită a scenariului este obligatoriu să se găsească întotdeauna un cal de bătaie. Anul trecut a fost găsit nepregătitul Victor Ciorbea. Ținut în șah de indecizia țărăniștilor și mai ales imobilizat de a întreprinde ceva de interesele de imagine ale președintelui Constantinescu, fostul prim-ministru a devenit ușor sacul de box al versațiilor PD-iști, fiind transformat doar în câteva săptămâni în vinovatul principal al întârzierii reformei.

Acum lucrurile sînt ceva mai complicate. Domnul Radu Vasile nu debardează de reformism, dar este expert în a nu prelua responsabilitățile și nereușitele altora, ci mai degrabă de a le pasa altora; iar cu propriul partid, parcă n-are nici o legătură. La rîndul său, domnul Constantinescu nu mai este în măsură să ghidoneze PNȚCD-ul cum dorește, căutîndu-și de altfel susținere pe la alte porți. Singuri țărăniștii au rămas într-o poziție neschimbată. Fără un șef de partid care să decidă clar într-un fel sau altul, ei se văd iarăși în situația de ascultă de un centru-stînga mai la stînga decît ei. Postură cu atît mai nefericită cu cît electoratul bucureștean – reprezentînd cu cele peste 12% din total un adevărat barometru la nivelul întregii țări – pare să fi dibuit stratagemele PD și le-a amendat sever, acordînd candidatului PD doar 3% în alegerile pentru primăria capitalei. Apariția la numai cîteva zile după aceea a *Raportului Comisiei Uniunii Europene*, prin care România este practic descalficată din cursa

pentru începerea de negocieri de aderare la UE, a obligat Partidul Democrat să o lase mai moale, întrucît făcea, pe moment, absolut ridicolă orice încercare de a te menține pe poziția doar a păsării pe seama altora a răspunderii pentru acest eșec. În orice caz, amenințările PD cu retragerea de la guvernare, dincolo de alte multe implicații, aduc din nou în centrul preocupărilor partidelor din coaliție, că vor, că nu vor, probleme politice de tot soiul, punîndu-le din nou în umbră, chiar dacă oficial se caută a se ascunde acest lucru, pe cele ale reformei. Și dacă din înlîmplare partidele din coaliția actuală găsesc cumva puțin timp să se mai gîndească și la altceva, le sugerăm să reflecteze la următoarea problemă.

Un pericol incendiar neconștientizat

Potrivit comunicatului *Comisiei Naționale pentru Statistică*, deficitul comercial extern a trecut deja de 2 miliarde de dolari în primele opt luni ale acestui an, ceea ce, chiar și numai la o păstrare a tendințelor, anunță depășirea sensibilă a 3 miliarde de dolari pe ansamblul anului, deși poate fi vorba de o deteriorare și mai accentuată avînd în vedere virful din ultimul trimestru al importurilor energetice pentru aprovizionarea de iarnă.

3 miliarde de dolari depășire a exporturilor de către importuri n-ar trebui să constituie o cîine știe ce problemă pentru România – totuși o țară, și nu o companie privată modestă – dar, cînd încasările totale din exporturi nu reprezintă nici 8 miliarde de dolari, depășirea cu pricina este incendiară.

S-ar părea că în România – trebuie s-o spunem cu toată responsabilitatea! – pericolul pe care îl reprezintă această depășire nu este conștientizat. Clasa politică își permite luxul să-și irosească timpul și energiile în înfruntări pe teme mai mult sau mai puțin importante – dintre care totuși grosul îl formează aspectele colaterale, frustrările și problemele de imagine. Populația va fi cea care va prelua desigur nefericirile, dar populația nu va pieri, ci va trăi mai prost, încă și mai prost decît pînă acum; în schimb, clasa politică în actuala ei configurație va fi rasă de foc. Tot felul de democrați – mai sociali sau mai creștini – vor fi pur și simplu scoși din joc de pompieri dacă nu de foc însuși.

această instituție și unei anume idei preconcepse despre dreptatea împărțită de judecători nu par într-un totul întemeiate, de vreme ce același studiu arată că între 60–65% dintre cetățenii peste 18 ani au fost într-un moment sau altul într-o relație nemijlocită cu justiția.

Ar mai putea exista o explicație și la ea mă voi referi în continuare. Neîncrederea în justiție pleacă de la lipsa ei de autoritate, de la lipsa de presanță și solemnitate a actului de justiție. Mi s-a întîmplat, de cîteva ani încoace, să intru destul de des în clădirile judecătorilor, ale tribunalelor, în săli de judecată. Care este imaginea pe care aceste „temple” ale dreptății o oferă cetățeanului venit să-și afle aici dreptatea?

Care justiție?

Judecătoria sectorului 3, o zi obișnuită. Intrarea în clădire se face prin partea stîngă, printr-o curte mică, plină de cărămizi, schele, cofraje, saci cu ciment, grămezi de nisip. Urci vreo zece trepte. Ajungi în holul principal, prost luminat. Mucuri de țigară, ambalaje de ciolată, coji de banane, cior-

JUSTIȚIE Despre o altă

ne de declarații sau cereri se îngrămădesc prin toate colțurile; coșurile de gunoi (de fapt, niște cutii de carton în chip de coșuri) și scrumierele sînt pline de mult și nimeni nu se obosește să le golească. Praful s-a așternut greu pe pereți, iar prin ungherele înalte atîrnă păianjenii.

Cu toate că e încă dimineață, zeci de persoane se perindă prin fața listelor (bătute la mașină, dar cu literele abia vizibile, încît ești nevoit să-ți lipești nasul de ele pentru a citi) care anunță instanțele și procesele aflate pe rol. Aflată în reparație, clădirea arată de parcă ar fi dezafectată. Dar nu „reparațiile” sînt de vină, ea n-a arătat nicînd altfel. Dacă vrei un timbru fiscal sau vrei să consulți un dosar în arhivă, un act îngropat prin cine știe ce magazine, trebuie să cobori printr-un „tunel” întunecos la capătul căruia străluce lumina de la ghișeu – geamurile, nepălate de cine știe cînd, nu mai lasă lumina să pătrundă în in-

terior. Holul, înșesat de dulapuri, îngustează și mai mult spațiul și așa strîmt. De vrei să mergi la registratură, pentru vreo moștenire, un contract cu ICRAL – ul, o ipotecă bănească etc., trebuie să ieși în piept același labirint, de data aceasta pe verticală, pînă la ultimul etaj.

În fața sălilor de judecată se îngheșue deopotrivă judecați și judecători, acuzați și acuzatori, avocați, martori. Din mina încorsată de cătușe a unora dintre acuzați atîrnă cite o pungă „de-un leu” plină de pachete de *Carpați*. Lipit pe ușa de la intrare, un afiș scris de mînă ar vrea să poată, prin îndemnul lui simplu, să lase la ușă mizeria de afară: „Vă rugăm să nu mincați, să păstrați curățenia...” (etc.).

La *Complețul nr. 1* se judecă un caz de furturi de mașini. E o sală înaltă și pare a fi destul de mare, numai că acum a fost înjumătățită de un placaj de vreo doi metri înălțime. Dincolo de această graniță improvizată zidarii

Săptămînile trecute, între *Asociația Magistratilor din România* și structurile administrative ale statului a izbucnit un conflict care mocnea de multă vreme. Magistratii au acuzat „îmixința politicului” în activitatea justiției, după o declarație dură a președintelui Emil Constantinescu, făcută la *Institutul Nobel* din Oslo: președintele se plîngea acolo că au primit inamovibilitate judecători din vechea gardă comunistă care acum nu fac decît să-i favorizeze în instanță pe marii corupți. Magistratii (sau o parte a acestora), în perspectiva unei promisi de întîlniri cu președintele, sînt probe pentru a demonstra că nu au acuzat degeaba.

Îngrijorarea magistratilor a plecat și de la o altă constatare: încrederea populației în actul de justiție este scăzută, situație confirmată nu numai de sondajele de opinie ci, de curînd, și de un studiu realizat de chiar *Departamentul Informații și Relații al Asociației Magistratilor din România*. Potrivit acestuia, doar 20% din populație are o percepție favorabilă despre Justiție. Explicațiile magistratilor cum că situația se datorează puținelor cunoștințe pe care cetățenii le au despre

CRISTIAN PEDA

Retorica trecutului apăsător

Evoluția dezbaterii despre „conștiința imperială a minorității maghiare” atestă prezența în discursul public românesc a unei retorici inacceptabile pentru un spațiu politic liberal-democratic: e vorba despre ceea ce aș numi „retorica trecutului apăsător”. Această cunoaște diverse forme, căci își asociază mereu alte teme și motive, fără a-și pierde însă esența, și anume pretenția de a purta cu sine istoria ca pe un dat (aproape) providențial, nelipsit din vreun fapt al actualității care devine la un moment dat de interes public. Trecutul, bun sau rău, care e pus astfel în evidență devine apăsător în măsura în care el e reperabil (integral sau parțial) în prezent, mai precis în măsura în care el sufocă prezentul până la a-l face de nerecunoscut. Reacțiile la textul lui H.-R. Patapievici ilustrează, gradat, această retorica.

Totul a pornit de la o interpretare a discuțiilor purtate la Cernatu de Jos, care i-au sugerat lui H.-R. Patapievici prezența unei conștiințe imperiale frustrate la o parte a UDMR (sau, printr-o generalizare mult prea îngăduitoare, la UDMR ca întreg). Acest construct conținea deja mai multe elemente care trimiteau la istoria Ungariei, singurele care argumentau, logic vorbind, definiția, în termeni de opoziție față de modernitate, a „conștiinței vinovate”. După ce 22 a propus cititorilor o replică (a domnului G. Andreescu) dominată de ceea ce H.-R. Patapievici a resimțit ca pe un stigmat cogial, după o scrisoare superinteligentă, cea a domnului G. Szünder, care nega, într-un discurs cvasi-autobiografic, situarea în matricea frustrării minoritar-imperiale, iată că domnul Gusztáv Molnár produce un text care radicalizează abordarea problemei în termeni istorici. Și textele domnilor Andreescu și Szünder conțineau referințe la trecut (mai exact, la atașamentul lui H.-R. Patapievici la discursul interbelic, respectiv la

noutatea interpretării istorice a relației maghiarilor cu modernitatea politică). Domnul Gusztáv Molnár mută în schimb definitiv accentul pe istorie: începând cu secolul al IX-lea (aproape) totul devine relevant pentru o problemă pe care altfel domnul Szünder o definea foarte bine ca fiind una de tipul „aici și acum”. Istoria multiseclară, rezumată în câteva pagini, ajunge actorul principal al unei dezbateri care durează de aproape zece ani și care nu a produs nici un avans semnificativ. Ținând seama de acest eșec, e nevoie, cred, de o alternativă la retorica descrisă mai sus.

În primul rând pentru că retorica istoriei apăsătoare riscă să piardă pe drum probleme mult mai importante, cum mi se pare a fi – comparată cu cea a conștiinței imperiale – discuția despre unul dintre principiile care traversează discursul lui H.-R. Patapievici. Acesta afirma în textul său că „în societățile destrămate sau pe cale de recompenere, degradarea economică este întotdeauna însoțită de o radicalizare a marginalilor”, reluând tema la finalul articolului pentru a susține că „în situații de colaps economic, radicalismul politic se zugrăvește întotdeauna pe sine ca fiind ultima și singura soluție”. Întrebarea „este oare adevărat că degradarea economică și degradarea politică (produsă de radi-

calizarea) merg mână în mână?” mi se pare mult mai importantă (și mai legată de actualitatea românească) decât orice parte din istoria Ungariei. A prefera unor asemenea interogații, esențiale în cultura politico-economică occidentală, o discuție, coafată istoric, despre manipulare, frustrare sau stigmat e o pierdere de vreme.

Alternativa despre care vorbeam are câteva date de pornire, împrumutate tot din cultura vestică. Cred, de pildă, că: (1) e bine ca toți cei care se pronunță în presă asupra unor chestiuni de actualitate să facă apel cât mai puțin la istorie și interpretări ale ei care nu au, în chip evident, nici un fel de relevanță pentru omul democratic incult și manipulat deja de istoricii stalinisti care zburdă în spațiul public; căci între Ladislau cel Sfânt, invocat de domnul Molnár, și Markó Béla, sau între nobilimea maghiară din secolul 19, pomenită de H.-R. Patapievici, și Tökés László nu par să existe puncte de contact semnificative pentru evoluția democratică a României de azi, în particular pentru soluția dată problemei unei universități în care nu se predă în română; cred că, într-o democrație, prezentul e mai tare decât orice istorie, pentru cineva care, pe urmele lui Popper, știe că „viitorul e deschis”; (2) e practic ca fiecare participant la dezbateră publică să își crediteze

partenerii, cu alte cuvinte să îi considere la fel de apropiați/depărtați de adevăr pe cât este el însuși; atita vreme cât umbra suspiciunii planează, în forme mai tari sau mai slabe, asupra interlocutorilor, e puțin probabil ca un progres (intelectual, politic sau social) să rezulte din conflictul soluțiilor; (3) ar fi foarte potrivit ca dezbateră problemelor actuale să pornească de la ceea ce avem în comun, noi, membri ai majorității sau ai diferitelor minorități (în care e inclus inevitabil fiecare); în fond, dacă trăim sau vrem să trăim într-o comunitate politică, mai largă sau mai restrânsă, nu o putem face decât identificând ceea ce avem deja în comun, pentru a încerca apoi să extindem acest bun public în alte sfere, sau pentru a „privatiza” unele din domeniile pe care nu le împărtășim, potrivit unor criterii care să nu lezeze binele comun; reușita unui asemenea proiect depinde de felul în care sîntem capabili să suspendăm divergențele; n-am auzit însă ca vreun PNL-ist să construiască în comun cu membri ai UDMR proiectul unor politici liberale, cu toate că o cercetare sociologică foarte solidă propusă recent arată că parlamentarii UDMR sînt mai liberali decât mulți colegi de-al lor; o asemenea dezbateră care pleacă de la ceea ce ne unește și nu de la ceea ce ne separă are nevoie și de un spirit destins, așa zice chiar de o anumită superficialitate tipică pentru omul simplu; n-am auzit însă ca românii și maghiarii de pe scena publică să fi rîs, de pildă, împreună, de zece ani încoace; presupun totuși că, oameni fiind și unii și ceilalți, n-au stat încruntăți și nervoși atita vreme. Dar poate că unii dintre cei care ilustrează scena publică au descoperit în istoria relațiilor româno-maghiare că aici nu încap risul sau buna dispoziție, ci doar încruntarea și frustrarea imperială...

(23 octombrie 1998)

PS Săptămîna moțiunilor

PS pe scurt
Săptămîna trecută, 102 deputați ai opoziției au prezentat în *Camera* o moțiune simplă („Pensionarii”), respinsă, pe 12 septembrie, cu 155 de voturi împotriva, 91 pentru și o abținere. Prin moțiunea „Pensionarii” opoziția a acuzat valoarea scăzută a pensiei medii care, potrivit acesteia, reprezintă doar 35% din salariul mediu „în comparație cu 50% cât era în decembrie '96”. Opoziția a cerut recorelarea pensilor cu un indice reprezentînd creșterea prețurilor în perioada 1990-98, alt sistem de compensare pentru medicamente etc. Ministrul Muncii și Protecției Sociale, Alexandru Athanasiu, a calificat moțiunea ca fiind lipsită de subiect întrucît *Guvernul*, printr-o hotărîre, stabilise deja recorelarea pensilor. Fondul de pensii va crește în 1999 cu 1.400 miliarde lei. Tot pe 12 septembrie, la *Senat*, PDSR a prezentat o moțiune simplă („Statul de drept”), susținută de 40 de senatori ai opoziției, care reclamă „ilegalități și abuzurile de tot felul, încălcarea separației puterilor în stat săvîrșite de înalți demnitari ai statului, în frunte cu Președintele României, domnul Emil Constantinescu”. Președintelui i se reproșează că intervine în activitatea puterii judecătorești

sub pretextul luptei împotriva corupției, ca și a înființat *Consiliul Național de Acțiune împotriva Corupției și Crimei Organizate* și se amestecă în treburile *Parlamentului*. *Guvernului* i se reproșează abuzul de ordonanțe și „blocarea inițiativelor legislative ale parlamentarilor”. Textul moțiunii va fi dezbătut pe 18 noiembrie. (I.A.)

Art. 123 al Legii învățămîntului în dezbateră

Pe 11 noiembrie plenul *Camerei Deputaților* a respins varianta *Comisiei de învățămînt* a art. 123 al. 1 din proiectul de lege privind adoptarea *Ordonanței de Urgență nr. 36/97, de modificare a Legii învățămîntului nr. 84/95*. Art. 123 se referă la posibilitatea înființării de universități în limbile minorităților naționale.

Față de textul *Ordonanței de Urgență 36/97*, care permite crearea de „grupe, secții, colegii, facultăți și instituții de învățămînt superior în limba maternă”, și de cel al *Senatului*, care optează doar pentru „grupe, secții și colegii cu predare în limbile minorităților naționale”, varianta *Comisiei de învățămînt din Camera* este mult mai restrictivă: „În învățămîntul universitar de stat se pot organiza, la cerere, în condi-

țiile legii, numai în cadrul unor instituții de învățămînt multiculturale, grupe și secții cu predare în limbile minorităților naționale”. În ședința *Camerei*, din 11 noiembrie, art. 123, al. 1 a fost respins cu 114 voturi pentru, 99 împotriva și 9 abțineri. Opoziția a acuzat că numărătorea nu a fost corectă și a cerut prelungirea ședinței și reluarea votului, lucru acceptat de președintele de ședință, deputatul PNTCD Vasile Lupu. Deputații PNTCD și UDMR au protestat, retrăgîndu-se din sală. Votul va fi reluat săptămîna aceasta.

Dacă rezultatul va fi cel de săptămîna trecută, art. 123 în varianta *Comisiei de specialitate din Camera* va fi definit respins, iar deputații vor avea de ales între varianta *Senatului* și cea a *Ordonanței de Urgență*. Dacă nici textul *Senatului* nu va fi adoptat, va fi supusă votului varianta *Ordonanței de Urgență*, singura, de altfel, care permite înființarea unei universități în limbile minorităților. În cazul în care deputații adoptă o altă variantă decât cea a *Senatului*, se va forma o *Comisie de mediere* a celor două *Camere*. Dacă această comisie cade de acord asupra unui text, el va fi supus votului celor două *Camere*. Dacă nu, *Camera* și *Senatul* se vor reuni în ședință comună pentru a da o soluție definitivă. (I.A.)

față a Justiției

Își văd de treaba lor. Din timp în timp, vocea judecătorului sau a judecatului este întreruptă de zgomotul ciocanului sau de o găleată de moloz aruncată cu neglijență prin vreun colț. Mașina de scris a greferii, mecanică, foarte veche, acoperă cu clăntănitul clapelor aproape tot ce spune judecătorul. „Poftim?”, face inculpatul cînd nu pricepe întrebarea. „Ce-ai spus?” întrebă judecătorul cînd nu înțelege răspunsul. „Așa... și cu cine-ai fost?” „Și ce-ai făcut acolo?” – „conversație” întreruptă deseori de acest teribil: poftim? ce-ai spus? Nici o șansă pentru cel aflat în fundul sălii să audă ceva. Seauenele au fost cîndva din piele, dar acum smocuri de câlți ies prin mușama verde, pete galbene de burete îmbătrînit se arată prin crăpături.

Președintele completului, care nu are nici 30 de ani, stă mai tot timpul încruntat pentru a da greutate spuseilor sale. Termină de ascultat pe unul dintre inculpați și-i indică un loc: în

picioare, lipit de perete, lângă ușă. I se face loc. Trece însă prin culoarul îngust dintre perete și rîndurile de scaune și se așază pe unul dintre ele, ceva mai în fund. Își întinde brațele pe spețea scaunului din față și-și reazemă fruntea de ele. Procurorul de ședință, o doamnă la fel de tinără ca și judecătorul, nu pare dispusă să tolereze o astfel de atitudine. Face semn președintelui completului, care-și intrerupe pentru câteva clipe rechizitoriul și aruncă priviri pline de înțeles cînd spre inculpat, cînd spre poliștutul care asigură paza. Dar omul de ordine ridică din umeri, iar tinărul infractor nici nu se sinchisește. Ședința continuă.

Judecătoria nu are decât o singură toaletă. De fapt, mai multe, dar o singură ușă de acces. Fără clăntă. Închisă. Din cînd în cînd, un judecător, o grefieră sau un avocat apare dintr-un culoar îngust cu o clăntă în mînă. Deschide, închide prin interior. Iese și dispere cu clăntă cu tot pe culoarul obscur.

Situația este aceeași peste tot. *Palatul de Justiție*, care adăpostește *Judecătoriile* sectoarelor 1, 2, 4 și 5, *Curtea de Apel* și *Curtea Supremă de Justiție*, este în reparație de ani de zile. De ani de zile oamenii se strecoară printre schele, se feresc cum pot de tije de fier-beton care ies din pardoseală. Acum vreo două luni, clădirea a fost martora unei adevărate lupte între două bande rivale, fără ca poliția să intervină decât după ce totul se terminase, după ce geamurile fuseseră făcute tîndări și tot ce putea fi distrus fusese distrus.

Clădirea *Tribunalului București* va intra și ea pe un timp în reparație, însă ședințele de judecată se vor ține tot aici, iar zidarii „vor lucra” cot la cot cu judecătorii. *Arhiva Tribunalului* este înțesată de lume (fiecare cetățean sau avocatul acestuia are dreptul să-și consulte dosarul), iar cei doi arhivari abia fac față solicitărilor, darămite să poată observa dacă dintr-un dosar sau altul nu este smulsă vreo fiLă, distrusă vreo probă.

Ce mai rămîne din prestanța unui judecător care cheamă împincinații și martorii la proces, trimite citații, dar la ora stabilită constată că nu are o

sală în care să-și țină procesul? Bate din ușă în ușă, cărîndu-i pe pe cei implicați după el, însă toate săliile sînt ocupate.

Din cauza slabei remunerări (aproximativ 2 milioane lei brut), 76% dintre judecătorii din România au astăzi sub 30 de ani, lucru care „a afectat experiența și expertiza judiciară” (citat din *Raportul Uniunii Europene asupra României*, făcut public pe 4 noiembrie). În iulie '98, din cele 3.749 posturi, erau libere 552. Este și aceasta o cauză pentru care un proces durează de la șase luni la doi ani. Un *Complet de judecată* aștează zilnic între 30 și 60 de cauze pe rol. Cine și-ar putea imagina că un judecător poate discuta într-o singură dimineață chiar și 30 de cazuri?

Astfel de situații vizibile nu reprezintă decât o părțică a structurii care înseamnă justiția. Și, dacă în Capitală instituțiile în care se împarte dreptatea arată așa cum arată, cum se prezintă oare acestea în orașele mai mari sau mai mici din țară?

Julian Anghel

CRISTIAN HADJI-CULEA, președinte-director general al *Televiziunii Române*

În așteptarea regulamentelor

Domnule Hadji-Culea, sînteti primul director legal al TVR. Aveți, presupun, de a face cu o grea moștenire.

N-aș spune chiar o grea moștenire. Sînt convins că toți președinții și directorii generali de dinainte și-au dorit să facă lucruri bune. Problema e că, la ora actuală, în instituție există o neclarificare a responsabilităților, a obligațiilor și a drepturilor pe care le are fiecare salariat și fiecare realizator. Cred că asta ar fi una dintre problemele *Televiziunii*. A doua ar fi problema raporturilor pe care le are fiecare salariat, cu fiecare emisiune în parte.

Toată lumea știe că un cui al lui Pelelea în *Televiziune* este *Departamentul de Informații*. Fiind o televiziune plătită de stat, puterea, oricare ar fi ea, are tentația să și-o anexeze pentru propagandă. Cum o să scăpați de aceste presiuni ale politicienilor?

Televiziunea nu este plătită de la buget. *Televiziunea* este practic plătită de abonați. De la buget se plătesc datoriile către *Societatea Națională de Radiocomunicații*, segmentul spațial al TVR *Internațional* și, o sumă mai mult decît modică, pentru investiții și întreținerea tehnologiei specifice de televiziune. Abonatul ar trebui să înțeleagă că *Televiziunea* publică depinde de el; el este adevăratul finanțator și este reprezentat de către *Parlament*, care stabilește *Consiliul de Administrație*. De aceea, *Televiziunea Română* este publică, de aceea nu este de stat și răspunerile ei față de cel care plătește sînt publice.

Și atunci, de unde vine tentația puterii – repet, oricare ar fi ea – să și anexeze *Televiziunea* publică și să o transforme, mai discret sau mai puțin discret, în canal de propagandă pentru politica pe care o face?

Ar fi o aberație pentru orice putere să nu facă asta. Nu asta e problema. Problema e a *Televiziunii*, nu e a puterii.

Totuși, cum veți face slalomul acesta?

Părerea mea e că nu trebuie făcut slalom. E o problemă de demnitate instituțională, așa cum este demnitatea cetățeanului. Nu vîd de ce instituția, în măsura în care, prin regulamentele ei, va reuși să fie un tot, să trebuliască să facă slalom. Ea se raportează la politica în măsura în care socialul este atins de politică, ca și alte probleme pe care *Televiziunea* le dezbate. În măsura în care viața noastră e tușată de politică, reacționăm și ne gîndim sau dezbaterem politicul.

Dumneavoastră, de pildă, dacă într-o bună zi veți fi sunat de domnul Quintus, șeful partidului dumneavoastră, sau de domnul Stoica sau de domnul Constantinescu, de la Cotroceni, și vi se va sugera să faceți ceva care să-i pună într-o anumită lumină, dorită de ei, ce veți face?

V-am vorbit de regulamente. Lupt ca ele să existe. Lupt ca ziaristul din *Televiziune* să aibă un statut demn, clar, transparent. Tocmai pentru că să nu își pună măcar problema că poate fi influențat de factori ai puterii. Nici măcar de președintele-directorul general al *Televiziunii*.

Dar dacă primiți un astfel de telefon, ce răspundeți?

Pînă în momentul acesta, mulțumesc lui Dumnezeu, n-am primit nici un astfel de telefon, dar pot să vă spun foarte clar că nu am nici o forță de influență. Repet, e o problemă de conștiință, în primul rînd a mea. Cred că

numai niște legi clare pentru toată lumea, pe care să le respecte toți, de sus în jos, de la mine în jos, pot să avertizeze de suspiciune *Televiziunea Română*. Aceasta este marea problemă a acestei instituții și, de fapt, e o problemă națională.

Sînt și argumente pentru această suspiciune.

Să știți că, înainte de a veni aici, aveam și eu suspiciunile mele. Poate, pe unele le am și acum. Dar cred că numai într-un spațiu clarificat și reglementat putem să discutăm de responsabilități.

În TVR – o mentalitate de arendaș

Referitor tot la *DEI*: cineva cit de cit inițiat în lumea jurnalismului poate vedea de foarte multe ori mica politică a editorului de *Jurnal*. El, sfidînd legile jurnalismului, „aranjează” un material în așa fel, încît iese cu totul și cu totul altceva, în detrimentul, de fapt, al telespectatorului, care nu înțelege nimic. Cum veți proceda cu aceste politici individuale ale editorilor de *Jurnal*?

Am înțeles în programele *Televiziunii Române*, uneori, un fel de mentalitate de arendaș. Angajații ai *Televiziunii* publice consideră că emisiunea respectivă le permite să și ducă propria politică, războiul personal. Trebuie să vă spun că, din păcate, eu sînt încă într-o fază de familiarizare cu problemele generale ale *Televiziunii*. Intenționez să avansez luna viitoare *Consiliului de Administrație* cîteva propuneri; trebuie găsită o modalitate de a impune o politică generală a postului, din care să decurgă politica culturală. Ar fi de dorit să fie impuși parametri pe care trebuie să-i accepte toți jurnaliștii care fac parte din *Televiziune*, ținînd cont de libertatea creatoare, dar și de obligațiile unui post public.

Aveți intenția de a măsura gradul de profesionalism al oamenilor care lucrează la ora actuală în *Televiziune*?

Pe de o parte, există niște reguli deontologice. Pe de altă parte, există niște criterii de calitate; după aceea, sînt niște criterii de eficiență pe care *Televiziunea* este obligată să și le impună. Ceea ce mă necăjește în momentul de față – ca să folosesc un cuvînt moale – este faptul că lipsesc sau că nu se face destulă trimitere la criterii. Toate aceste criterii trebuie să existe, să fie foarte evident afișate, cunoscute de toată lumea, indentificate și, după aceea, judecata, între noi, să se facă pe baza acestor criterii.

Și dacă mai mulți oameni nu vor îndeplini aceste criterii?

Cred că relația e contractuală, pînă la sfîrșit. Între noi toți. Contractul implică niște parametri. E un *gentlemen agreement*, dacă nu e scris, cu atît mai mult dacă e scris, care judecă pentru noi și elimină pentru noi.

Înțeleg că emisiunile acelor oameni care nu vor respecta criteriile nu vor mai intra pe post. Dar ei nu vor putea fi dați afară pentru că este *Codul Muncii*, înveșit și restrictiv...

Din '76.

...și contractul colectiv de muncă care, de asemenea, îi protejează pe toți oamenii aceștia mulți din *Televiziune*. Ce se va întimpla?

Orice este omenesc poate fi schimbat de oameni, în măsura în care oamenii lucrează cu argumente și cu do-

• N. 13 martie 1952 la București • absolvent al *Colegiului Național „Sf. Sava”* (1971) • Absolvă, ca șef de promoție, secția de regie a *Institutului de Artă Teatrală și Cinematografică „I.L. Caragiale”* din București (1976) • regizor artistic la *Teatrul Național din Iași* (1976–1979) • regizor artistic la *Teatrul Mic* din București (1980–1990) • profesor asociat la catedra de regie a *Institutului de Artă Teatrală și Cinematografică „I.L. Caragiale”* (1981–1990) • din 1990, conferențiar universitar la *Universitatea de Artă Teatrală și Cinematografică*, București, și, prin cumul, regizor artistic la *Teatrul Național Craiova* • director general al *Direcției generale a instituțiilor de spectacol teatral și muzical din Ministerul Culturii* (1991–1993).

• Din 1975 a pus în scenă aproape 40 de spectacole la: *Teatrul Național Iași*, *Teatrul Național Craiova*, *Teatrul Național și Teatrul German* din Timișoara, *Teatrul Național Tîrgu Mureș*, *Teatrul Evreiesc de Stat*, *Teatrul de Nord Satu-Mare*, *Teatrul Al. Davila Pitești* etc. Pentru unele spectacole montate la aceste teatre a primit premii naționale de regie.

• Dintre spectacolele la care a semnat regia amintim: *Tango* de Mrozek, *Acești nebuni fărâncici* de Teodor Mazilu, *Căpitanul din Kopenick* de K. Zuckmeier, *Azul de noapte* de Maxim Gorki (*Teatrul Național Iași*); *Evl mediu întimplător* de Romulus Guga, *Mitică Popescu* – muzical după Camil Petrescu, *Mirișala* de Paul Cornel Chitic, *Bătrîna și hoțul* de Sergiu Savin, *Copiii soarelui* de Maxim Gorki (*Teatrul Mic*); *Greul Pămîntului* de Valeriu Anania, *Mobilă și durere* de Teodor Mazilu și I.D. Sirbu, *Pragul albastru* de I.D. Sirbu, *Ferma animalelor* – muzical după George Orwell (*Teatrul Național Craiova*)

• Din cauza obligațiilor profesionale, din 1994 renunță la activitatea politică începută în 1990, părăsind structurile PNL.

rința de a crea niște instituții valide. Ce mă ține este încrederea în valoarea argumentelor. Cred că și cei de care sunați dumneavoastră că nu respectă criteriile pot fi convingși, vîzînd că sistemul funcționează, să participe măcar la propunerile de emisiuni interesante pentru postul de *Televiziune*. Cred că *Televiziunea* națională, obligată și prin lege, trebuie să și creeze o piață în jurul ei, din care să cumpere și emisiuni produse de producători independenți. Eu vîd lucrurile mult mai vii. Un sistem mult mai flexibil, în care putem încăpea mulți, în măsura în care vrem să creăm niște valori. Iar relațiile cu sindicatele, cu *Ministerul Muncii*, cu *Codul Muncii* sînt și ele niște relații între oameni. Pînă la sfîrșit, se pot negocia, cred, orice fel de relații, în măsura în care constatăm că interesul multora este de aceeași parte. Cred că interesul unei televiziuni publice e interesul foarte multora care pot fi convingși, dacă vor vedea că există această posibilitate, să facă ceea ce se numește *lobby*.

Veți emisionile care se dau pe post?

Sînt convins că o să vă șochez. Pînă nu avem legi, pînă nu avem regulamente, pînă nu am niște criterii obiective – care, desigur, trebuie să treacă prin *Consiliul de Administrație*, conform legii –, nu vreau să mă uit la televizor. Refuz să mă uit ca un cetățean care se poate indigna, refuz să mă uit ca un președinte în pragul infarctului și cred că trebuie să mă ocup și să impulsionez cit de mult pot, în momentul ăsta, posibilitatea restructurării, a statutelor și a regulilor după care să începem să funcționăm. Și, dacă pot să încep anul viitor avînd cit mai mult din acest instrument, cred că este extraordinar. Abia atunci o să mă uit la televizor. Oricum, nu poate nimeni să se uite 38 de ore pe zi.

Ce reglementări așteptați?

Două lucruri sînt obligatorii, acum – și respecta legea. Unul se numește *Regulamentul de ordine și funcționare a Televiziunii*, care implică schema *Televiziunii*, relațiile dintre compartimente, organigrama etc., și altul se

numește *Statutul ziaristului Televiziunii române*, care vorbește – sau ar trebui să vorbească, pentru că, din moment ce nu există, el tace acum – exact de multe din lucrurile despre care dumneavoastră m-ați întrebant. Va fi clar atunci ce trebuie, ce are voie să facă cineva, care sînt obligațiile lui, sancțiunile care decurg din nerespectarea normelor.

Și dacă în acest interval, pînă apar reglementările, trec pe post prostii? Nu în capul dumneavoastră se sparg toate oalele?

Se sparg și dacă mă uit, și dacă nu, atîta timp cit nu am instrumente. Începe să-mi fie teamă că și predecesorii de ai mei au pățit același lucru.

Acum nu vă uitați la TVR, dar înainte de a deveni director v-ați uitat?

Da, dar nu vă voi spune nimic din concluziile mele, pentru că sînt convins de un lucru: *Parlamentul* nu m-a ales crezînd că sînt cel mai deștept, cel mai adînc gînditor în televiziune și nici că sînt ultimul guru, cel mîi de sus, în domeniul sfătuirii celorlalți. Cred că am fost ales ca să existe o ordine și vreau să gestionez această ordine și nu să mă consider un fel de trimis al Sfîntului-Duh în *Televiziunea Română*. Nu cred că sînt mai deștept decît cei care fac de 2, 10, 25 de ani televiziune, nici mai deștept decît cei care nu fac și au păreri bine fixate. Refuz să discut pe baza părerilor mele. Nu sînt nici un bun exemplu pentru audiență – nu e obligatoriu ca ceea ce îmi place mie să placă multora dintre abonați.

Voiam să întreb dacă vă plăcea sau nu ce se difuza pe post.

Refuz să discut. Treaba mea la ce mă uitam eu! Oricum, nu pot să am toate preferințele.

Voiam să mă refer la niște amănunte...

Vă pot spune cîteva lucruri de amănunt. În orice caz, cred că limba română e obligatorie să fie corectă. Pe postul public de televiziune limba română trebuie vorbită corect, dacă se poate, frumos și bogat.

Legat tot de aceste amănunte – mă

adrese acum omului de teatru care sin-tefi -, nu găsiți necesar să se creeze un compartiment de stilistică?

El există!
Dar de ce sint îmbrăcate, pieptănate și machiate atit de prost prezentatoarele? Eu, ca telespectator, vizual, sint agresat. De ce există, ca in nici o televiziune, niște prezentatoare care apar seara să spună ce urmează să se dea pe post? Aseară, de exemplu, era o doamnă care stătea într-o poziție incomodă pentru ea, numai ca să i se vadă butonii de la minci.

Nu știu. Nu m-am uitat. Există o direcție de stilistică care teoretic se ocupă, sau practic are ca „obiect de activitate“ look-ul, imaginea (dar imaginea e mai mult decit look) postului. Problema stilisticii e problema generală, încă nu s-a fixat cu claritate care sint datele sau care sint parametrii la care trebuie să răspundă postul public de televiziune, adică cum trebuie să fie el.

Concurență, personal și bani

Intenționați să răspundeți concurenței prin ceea ce veți face in *Televiziune*? În ce fel?

Părerea mea este că televiziunea este o instituție culturală care trebuie să răspundă acestor parametri, deci, la un anumit nivel cultural „inevitabil“, ca să spun așa. În acest sens este culturală, cu un anumit limbaj cultural, indiferent că e vorba de sport sau de orice altceva. *Televiziunea* e obligată să dea un răspuns, specific ei, concurenței. Pentru că a face cultură alungind telespectatorii pe celelalte posturi înseamnă a nu-ți face datoria de televiziune publică. Ea trebuie să găsească răspunsul specific care să se adreseze unui număr de telespectatori echivalent, cel puțin, cu cel al televiziunilor comerciale. Avem două posturi, deci avem o cantitate suficientă, cea mai mare, de fapt, de telespectatori. Pentru asta, desigur, trebuie să vedem în ce măsură cele două posturi trebuie să fie distincte ca personalitate. Răspunsul, deci, trebuie să fie specific, dar concurența trebuie acceptată și trebuie luptat cu ea și trebuie găsit acel mod de cultură populară, ca să vorbesc așa, care se poate adresa foarte multora.

Emissionile actuale de cultură sint foarte bătrînicioase, statice, apelează puțin la imagine. Aveți intenția de a cere expertiza unor televiziuni cum ar fi *BBC* sau alte televiziuni importante din lume?

Sint oricum interesat de concluzia cu alte televiziuni din lume, pentru că mi se pare aberant să inventăm roți de mult inventate. Pe de altă parte, cred că a face o emisiune de cultură de largă audiență implică multă imaginație...

Și o persoană anume, care să aibă farmec.

Asta peste tot implică o persoană care să aibă șarm. Altfel nu se poate. Repet, foarte multă imaginație, descoperirea unei formule deosebite și acel continuu în mișcare. Trebuie găsit un sistem ca aceste emisiuni, care reprezintă cel mai mult specificul *Televiziunii* publice, să poată fi chiar premiate, în măsura în care își găsesc o cantitate eficientă.

Ce salarii sint in televiziune? Sint ele ofertante pentru angajarea unor ziaristi buni?

Aici e mai complicat. Eu vin dintr-un domeniu, cel universitar, în care cred că orice salariu de ziarist reprezintă o sumă foarte mare. Comparativ, salariile sint mai mari decit la facultate sau decit la teatru. Comparativ cu televiziunile particulare, sint unori ridicol de mici, din ce-mi spun

actori care sint la televiziuni particulare.

Va fi o problemă să angajați niște oameni buni?

Atița timp cit salariul e fix și inflexibil, da. În măsura în care există un sistem flexibil, în care să poți plăti eficiența unei emisiuni - eficiență înseamnă un număr mare de telespectatori, un anumit tip de audiență, stabilit în raport de oră -, se poate discuta.

Nu sințeti împiedicat și de contractul colectiv de muncă făcut cu sindicatele?

Nr fi mai simplu dacă n-ar trebui să negociez cu tot *Consiliul de Administrație*. Așa cum, probabil, țara ar fi mai simplu condusă de un dictator - rapid și fără încurcături parlamentare. Din fericire, nu avem un dictator, ci avem un parlament. Din fericire, democrație implică negocieri continue și cred că, din fericire, chiar dacă mă încurcă, există sindicat și există negocierea cu sindicatul.

Este o anomalie aici, la dumneavoastră, in *Televiziune*: domnul Dumitru Iuga este președintele sindicatului și, in același timp, este membru in *Consiliul de Administrație*. Asta duce la un conflict de interese. Ce se întimplă?

Cred că duce la conflict de interese existența oricărui salariat al *Televiziunii* care face parte din *Consiliul de Administrație*. Dacă mă întrebați cinstit. Dar asta e problema legiuitorului. Domnul Iuga cred că s-a retras de la conducerea sindicatului, dar nu despre asta e vorba. *Legiuitorul, Parlamentul României*, ar fi trebuit să vadă cum e bine. Nu am ce să vă spun decit că asta e componența și așa funcționează. Și eu, dacă aș fi angajat, aș avea și eu interesele mele de angajat. E foarte greu să ai obiectivitatea discuției strategice, fără să ții cont de reperensiunile ei asupra vieții tale, a grupului tău și a prietenilor tăi.

Sințeti încă in situația de a vedea lucrurile in general. Totuși, cind va beneficia telespectatorul de niște programe omeniești pe *TVR*? Ginditi la niște producții proprii, la niște programe, la schimbarea grilei? A venit toamna, toate televiziunile și-au pus haine noi, numai *TVR* arată bătrînă și urită.

Vedeți, războaiele se cîștigă - sau, în orice caz, prima fază a războaielor - cel puțin ultimul război mondial, ați văzut și dumneavoastră, a fost cîștigat de către dictatori. După aia, democrațiile așezate reușesc să-și strîngă forțele și să lupte. E mai greu, noi ne mișcăm mai greu. Cred însă că, dacă punem lucrurile la punct, ne vom mișca și mai bine, pentru că există multă forță în acest conglomerat, există posibilitatea de a crea, pe care televiziunile comerciale nu și-o permit, avem posibilitatea și sper că vom ieși cu propriile noastre producții și vom arăta lumii ceea ce în altă parte se știe - cota cea mai mare de popularitate o au producțiile autohtone. Dar asta înseamnă investiție, înseamnă imaginație și să ne punem pe treabă. Nu e problema nici unui telespectator care plătește abonamentul zbaterea noastră internă. El are dreptul să ceară și noi obligația să răspundem ca ceea ce vede pe ecran să fie interesant și pe gustul lui.

Domnul Stere Gulea, înainte, se plîngea foarte mult de bani. Spunea că nu e posibil să se miște nimic pentru că nu sint bani, că aparatele sint vechi etc. Cum stați cu banii?

Nu-s. Dar asta e. Atiția avem, trebuie să vedem cum reușim să facem lucruri deștepte cu banii pe care îi avem. Nu avem de ales.

Interviu realizat de Rodica Palade

SORIN ALEXANDRESCU

Să-l apărăm pe Andrei Pleșu!

Am aflat din revista *22* de atacurile contra lui Andrei Pleșu: mărturisesc că nu am urmărit niciodată în mod special *Ziua*, care încă de la apariție mi s-a părut a fi doar un ziar de bulevard, cum se spune în Occident, sau, pe românește, un ziar de scandal. Iată că acum acest ziar reușește să atragă atenția printr-o mirșăvie la care nici unul din confratii lui, și sint destui dintre aceștia în România, din păcate, nu s-a gîndit pînă acum: demolarea lui Andrei Pleșu. Există, de la alegerile din 1996 încoace, numeroase exemple de ceea ce s-ar putea numi o tendință sinucigașă a lumii democratice românești: partide, miniștri și organe ale mass-media care mai ieri se întreceau în a critica violent regimul Iliescu, susținînd prin aceasta, măcar implicit, alternativa democratică, s-au întors după aceea la fel de violent împotriva acesteia cînd ea a ajuns în putere, printre altele și datorită sprijinului lor prealabil. S-ar zice că unii ziaristi, care în timpul dictaturii comuniste au excelat prin tăcere, acum nu se mai pot opri din vociferare, și că protestul pe care îl consideram, pînă în 1996, critic din motive civice, nu este decit un reflex de violență verbală împotriva oricărui aflat mai în față. Este extrem de trist să tragem astăzi concluzia că nu avem o presă critică, ci numai una al cărui singur motiv de „a face opoziție“ este speranța de a-și mări tirajul printr-un plus de mojicie. Vorbeam mai sus de sinucidere, din două motive: pe termen lung această mass-media distruge exact fundamentul democrației pe care odată l-a apărât și datorită căreia ea s-a născut, pe termen scurt, este probabil, cum sper, ca excesul de lătrătură să dovedească nu vitejia de dulă de stîină, ci agitație de potăi domnice de opoșală.

Căci nu vedem cum s-ar putea altfel caracteriza „campania“ în cauză. Andrei Pleșu este unul dintre puținii miniștri asupra căruii nu poate plana nici o îndoaială politică. El s-a distins tocmai prin gestul de-a înființa, prin *Dilema*, un spațiu de liniște în care să fie depășită polarizarea conflictuală de acum cîțiva ani. Tot el a avut eleganța de-a polemiza civilizată cu fostul președinte Iliescu, atunci cînd a crezut de cuviință, deși a fost ministru al Culturii într-un guvern sub acest președinte. Și tot Andrei Pleșu a răspuns la apelul unui alt guvern și al președintelui Constantinescu, de-a se consacra binelui public, atunci cînd mulți alți intelectuali au refuzat, fie din oboseală, fie din sentimentul că, după victoria democrației din 1996, ei se puteau întoarce, în sfîrșit, la cărțile lor. S-ar zice că Andrei Pleșu este acum pedepsit pentru că a crezut, cu o inocență care-l onorează, că țara lui merită încă sacrificiul confortului personal. Căci, să nu uităm, el nu a fost și nu este un om politic de meserie. Andrei Pleșu a reîntrat în politică nesilit de nimeni și de nimic, pur și simplu din imperativul unei „minime morale“ despre care nu numai că a scris, ci în care a și crezut.

Pe Andrei Pleșu îl poate învinui de corupție numai un mercenar în ale moralei pentru care doar solda contează sau, mai rău, doar speranța nedemnă de-a deveni vedeta de 24 de ore a unei întreceri în ale mirșăviei. Pentru asemenea mercenari se vede că nu are importanță nici istoria reală a *Colegiului Noua Europă*, nici prestigiul acestuia în lumea științifică

internațională, nici enormul ajutor dat de colegiu unor tineri intelectuali care fac de astăzi deja fala țării lor. Văzută din Olanda, a dintre puținele țări ale lumii care, prin *NIAS*, are un institut corespunzător *Colegiului* de la București, acest *Colegiu* înființat datorită prestigiului lui Andrei Pleșu este una dintre foarte puținele cărți de vizită europene ale României de astăzi. A distruge acest *Colegiu* și a-l discreditat pe cel care l-a construit este un gest antinațional care se cuvine pedepsit de instanțele responsabile ale țării.

În plus, Andrei Pleșu nu este doar cel care a creat acest *Colegiu* înainte de a fi ministru, ci și acela care a renunțat la direcția lui pentru a putea deveni ministru de Externe, unul dintre cei mai prestigioși ai Europei, îmi îngădui a afirma, comparativ, din aceeași Olandă, și poate ministrul român cel mai stimat internațional de la Titulescu încoace. Iată de ce a ne solidariza cu el, cum ne cheamă revista *22*, prin scrisoarea din numărul din 3-9 noiembrie 1998, alături de excelențele articole ale lui Horia Patapievici și Gabriel Liiceanu, o scrisoare la care rog redacția să adauge și numele meu, nu mi se pare destul. Nu trebuie doar să deplîngem campania contra lui Pleșu, nu, trebuie să-l și apărăm.

Aș aminti că Pleșu a fost unul dintre aceia care acum cîțiva ani l-a apărât public pe tînărul și atunci încă puțin cunoscutul exelist Patapievici urmărit de un căpitan zis Soare. Pleșu, Liiceanu și alții au cerut atunci curmarea definitivă a unor practici securiste. Îndrăznesc să afirm că ne aflăm acum, poate nu înțîmplător, într-o situație asemănătoare: trebuie curmată odată pentru todeauna practica de sorginte național-comunistă de-a învinui un intelectual angajat în proiecte de colaborare europene de corupție și de trădare națională. Mai mult. *Fac un apel la Guvernul și la Președinția României, ca și la opinia publică, să-și apere ministrul care reprezintă chipul României astăzi în lume*. Din 1996 încoace au ieșit de la guvernare mulți oameni care, la numire, au fost primiți cu surle și trîmbițe. De la Victor Ciorbea la Daniel Dăianu s-au găsit mereu motive „pragmatice“ pentru sacrificarea lor. Ei bine, pentru sacrificarea lui Andrei Pleșu, nici un astfel de motiv nu mai poate fi invocat. Să nu mai acceptăm, iarăși, un asemenea preț pentru „stabilitatea“ unui guvern care, dacă îl va plăti, nu va face decit să urmeze și el atitudinea sinucigașă amintită mai sus. Căci nimeni, dar absolut nimeni, în Occident, nu va mai putea înghiți asemenea scuze în cazul lui Pleșu. Să nu ne facem iluzii: demolarea lui Andrei Pleșu și respectiv a *Colegiului Noua Europă*, dacă va continua, va însemna pierderea oricărui sprijin german, ori internațional, pentru integrarea României în structurile euro-atlantice și deci ieșirea definitivă din *Europa a României* prin ușa din dos a disprețului irecuperabil. Nu știu dacă amintita campanie acest scop, indirect, îl slujește. Dar sint sigur că un guvern care nici pe ministrul Andrei Pleșu nu și-l va apăra va pierde orice urmă de respect internațional pentru România.

O jumătate de secol de comunism de stat a impus modelul claselor sociale și, respectiv, al luptei de clasă, în diverse forme și intensități, ca structură dinamică a dezvoltării istorice. Această formulă și-a dovedit inactualitatea chiar în timpul comunismului. Răsturnarea din 1989 a prins țările blocului sovietic nu doar în diferite faze de dezvoltare economică, ci și în zone diferite ale evoluției societății. Ungaria și Polonia, de exemplu, renunțaseră între primele la mitul claselor sociale, în exercițiul guvernării comuniste, în timp ce Bulgaria și România încă nu. Și în Ungaria și în Polonia, apoi, societatea civilă și noile elite, politice și culturale, au jucat rolul cel mai important în modificarea atitudinii partidului comunist față de nevoia și ritmul schimbărilor. O legătură importantă a existat chiar la sfârșitul comunismului, între atitudinea elitelor și calitatea transformării democratice. Postcomunismul unguresc a arătat altfel decât cel bulgăresc, pentru că exigențele elitelor comunismului maghiar au fost superioare celor bulgare. S-a constatat că dezvoltarea economică și democratizarea politică merg oarecum mână în mână, dar nu întotdeauna. Actorii schimbărilor în țările postcomuniste, adică exponenții elitelor, au jucat un rol la fel de important în schimbare sau stagnare.

O nouă conștiință socială – dacă putem spune așa, în limba marxist – sau o nouă luare la cunoștință a nevoii schimbării democratice este adesea influențată de factori care n-au legătură cu realitatea imediată. Astfel, nu se explică de ce în țări ca Cehia, Polonia sau Ungaria, în ciuda efectelor pozitive ale guvernărilor de dreapta din primii ani ai deceniului, societatea a optat pentru stînga la alegerile proxime. Nu se explică de asemenea de ce, după schimbarea din noiembrie 1996 din România, sesizată ca un năprasnic vot de blam împotriva unui regim al stagnării, noii guvernanți de dreapta au păstrat configurația unei democratizări cu încetinitorul, în parametrii socialismului reformat, și nu ai democrației liberale și economiei de piață. Se poate deci spune că rolul politicienilor, dar și al cetățenilor activi în diverse domenii de conducere a societății, joacă un rol determinant. Persoanele au devenit mult mai importante decât modelele, structurile, conceptele, în numele cărora ele câștigă alegerile și apoi guvernează sau nu.

Problema personalului politic în noile democrații, sau a elitelor în general, trebuie să ne intereseze, din aceste motive, mai mult decât oricând. Criza românească de azi este în primul rînd o criză a personalului politic și a elitelor românești.

La prima vedere, observăm că elitele politice și culturale ale ceaușismului au înlocuit, în 1989, aparatul de putere al dictaturii. Nu aceste elite au făcut însă schimbarea din 1989, care a fost rezultatul unei acțiuni premeditate a unor grupuri de presiune din partid, incurajate de Moscova și de Occident prin filiera gorbaciovistă, pe fondul unei explozii sociale de nemulțumire, instrumentată oportun. Elitele ceaușismului n-au contribuit în mod direct la căderea ceaușismului. Rolul lor a fost acela de spectator pasiv sau activ, după 1989, dar neimplicat în transformările propriu-zise. În Ungaria și Polonia, elitele comunismului și ale societății civile înduite de comunism au impus schimbarea. Și la Varșovia, și la Budapesta ea s-a făcut treptat, la masa rotundă, prin negocieri. Startul mai dificil în democrație al României s-a datorat acestui imens handicap: în componența elitelor politice și culturale românești n-a existat un angajament al transformărilor de sistem sau regim politic, asumat și naturalizat consecvent. Acestea au reacționat doar la tezele schimbării limitate, propuse de noii aparat de putere al partidului comunist și al Securității, sub

EMIL HUREZEANU

Elitele

sigla Ion Iliescu. Societatea civilă românească a cunoscut o dezvoltare, în ultimii nouă ani, dar foarte timidă și incompletă. Elitelor politice comuniste, preluate din rangurile doi și trei ale ceaușismului, li s-au adăugat exponenții elitei uteciste. Eșalonul de tineret al ceaușismului, care, chiar și în viziunea unei reformări a ceaușismului după Nicolae, dar cu Nicu Ceaușescu la cîrmă, ar fi ocupat scena. Eșalonul utecist flancat de cel ștefangeorghist a devenit actorul principal și multiplu al actualei vieți politice românești. Elitele Partidului Democrat, pentru că despre acest partid e vorba, au reușit să guverneze în două rînduri și să-și impună ritmul și dorințele de schimbare pînă și celui mai opus partid politic, ca ideologie și metode – PNȚCD.

Elitele PD nu fac parte doar din PD și nu sînt formate nici din experți care votează PD. „PD-ismul”, ca manifestare a democratizării limitate, este imanent întregului spectru politic, de la stînga la dreapta, în așteptări, metode și manifestări. Privind scena românească a ultimilor ani, remarcăm că PD și elitele sale extra muros, din cultură, economie, administrație au controlat de fapt amplitudinea procesului de democratizare din România. O reformă limitată la privatizarea în interesul grupurilor de partid, o democratizare care exclude procesul comunismului sau al Securității – or, acesta a ținut preluțind de esența reformei democratice, la fel ca privatizarea – alcătuiesc rezultatul ultimilor ani de dezvoltare românească, impus și controlat de elitele PD.

Elitele ceaușismului se manifestă însă și transversal, de-a lungul și de-a latul întregului spectru politic. În acest sens, se poate spune că lucrurile arată în România ca în Rusia, și nu ca în Ungaria, Cehia sau Polonia. Atitudinea elitelor politice față de minoritatea maghiară este cel mai bun exemplu. Și la PNȚCD, și la PD, și la PRM, ideea unei universități în limba maghiară a devenit indiscutabilă. Era de așteptat ca elitele politice liberale – în sensul filozofiei politice generale, nu al afilierii de partid – să accepte această idee, s-o discute și să tragă concluzii diferite față de elitele naționalist-autoritarismului din PDSR sau PRM. Felul în care s-a tratat proiectul Legii accesului la dosarele Securității este un indicator la fel de îngrijorător al omogenizării elitelor românești. Nici un partid, la dreapta sau la stînga, nu doarește lichidarea ca adevărat a conturilor cu trecutul comunist și ceaușist. Semeul cel mai sigur că acest trecut e încă viu

în chiar aceste elite.

Elitele se impart, de către specialiști, în „elitele poziționale” și „elite funcționale”.

Din primele fac parte politicienii aleși sau numiți care, prin poziție, așadar, conduc sistemul politic și social. Elitele funcționale îi integrează pe artiști și scriitori, personalitățile societății civile. Cele două categorii se suprapun, într-o măsură mai mare sau mai mică. Cu cât suprapunerea e mai mare, cu atât șansele ameliorării democratice sînt mai mari, avînd în vedere că elitele funcționale, mai stabile și mai consistente, asigură o calitate superioară a selecției și conservării valorilor pozitive și normative, decât elitele poziționale sau politice, conjuncturale prin însăși natura lor. Interesant este, din nou, faptul că în România, pînă în 1996, a existat un divorț masiv între elitele politice și elitele funcționale. După 1996, o parte a elitei societății civile a cîștigat alegerile. Acest segment și-a trădat însă în mod patent originea și interesele inițiale. Noii lideri ai României, prin politica practică în ultimii doi ani, au semănat mai mult cu elitele politice ale ceaușismului, decât cu cele funcționale ale democrației. Aparatul de putere s-a înnoit puțin, inițiativa democrată a fost mereu calibrată și limitată în funcție de opoziția elitelor ceaușiste, și nu în funcție de nevoia de schimbare în România, așteptată de societate și exprimată de aleșii din 1996.

Auto-reproducerea elitelor de tip ceaușist, la nivel politic, este posibilă prin absența unui consens democratic maximal în România. Consensusul democratic minimal, ca în România, e însuși-

cient. El nu trebuie să includă doar opțiunea de securitate euro-atlantică, ci reforma economică completă, precum și democratizarea instituțională totală. Acest consens a existat în Ungaria, bunăoară. Aici, în 1990, 78% din personalul politic comunist a fost înlocuit cu anti-comuniști, oameni fără partid, specialiști. După revenirea la putere a stîngii, în 1994, mișcarea a fost inversă. Trei sferturi din mandate parlamentare au revenit „foștilor” – mulți membri ai parlamentului socialist dinainte de 1989. Și totuși, datorită consensului democratic maximal, reforma nu și-a întrerupt cursul.

Amenințările care pîndesc în prezent România arată cam așa: stînga post-ceaușistă a guvernat țara pînă în 1996, mimînd democrația și reforma și condamnînd România la un recul istoric grav. Dreapta care a venit la putere, în 1996, nu i-a respectat promisiunile. „Echilibrul social” – o perifrază involuntară pentru stabilitatea valorilor ceaușiste – s-a transformat în „vișelul de aur”, sacru, și al noilor guvernanți de dreapta. Rezultatul este că, după nouă ani de democrație, România se află la coada Europei central-răsăritene și în privința progresului economic, și a nivelului de trai, și a statutului de securitate. În acest timp, în categoriile inferioare ale elitelor, în rîndul „cetățenilor pasivi” sau ale „experților pasivi” – cum le numesc specialiștii – s-a adunat nu doar insatisfacție, ci și un potențial nou al schimbării. Aceste elite, mai mult decât o nouă generație, ar trebui să se mobilizeze pentru asumarea unui rol politic, fie în primăvara anului viitor, fie în alegerile din 2000. Ceea ce americanii numesc „conductors of change” – adică protagoniștii politici ai transformării – s-au dovedit a fi în ultimii nouă ani doar vatmanii, mai mult sau mai puțin credibili, ai unui tramvai numit dorință. Păstrată la nivelul dorinței de democratizare, România se va transforma încet, ea însăși, într-o iluzie.

(Text difuzat la Europa Liberă pe 11 noiembrie 1998)

Fundația pentru o Societate Deschisă – România Open Society Foundation – Romania

anunță următoarele titluri pe care dorește să le finanțeze în cadrul colecției

„Cărți fundamentale ale culturii române”

Biblia de la 1688

P.P. Carp, *Discursuri parlamentare*

Virgil Madgearu, *Agrarianism, Capitalism, Imperialism*
Titu Maiorescu, *Discursuri parlamentare cu privire asupra dezvoltării politice a României sub domnia lui Carol I*

Editurile care doresc să se înscrie în competiția pentru finanțarea acestor proiecte vor prezenta un dosar (în original și copie) care să conțină:

- Formularul tip completat;
- Descrierea proiectului conform indicațiilor din formular, incluzînd:
 - un calcul financiar detaliat,
 - nominalizarea persoanelor care vor realiza îngrijirea ediției și prefața (prefața trebuie să aibă aproximativ două coli editoriale).

Criteriile de selecție vor fi:

- calitatea științifică a ediției;
- realizarea unui tiraj de 4.000 exemplare și a unui preț de vânzare accesibil publicului larg;
- prestigiu editurii.

Volumele vor apărea respectînd formula grafică unitară a colecției.

Termenul limită de depunere a dosarelor este 7 decembrie 1998.

Informații suplimentare și formulare de înscriere se pot obține de la sediile Fundației pentru o Societate Deschisă din:

București: Calea Victoriei 155, bl. DI, sc. 6, et. 2; tel.: 01-6597427, 6591321,

fax: 01-3127053, e-mail: info@buc.osf.ro; luni-joi: 14.00-17.00

Cluj-Napoca: str. Tebei nr. 21; tel. 064-420480, fax: 064-420470,

e-mail: info@cluj.osf.ro; luni-joi: 14.00-17.00

Iasi: str. Moara de Foc nr. 35, et. 7; tel. 032-252920, 252922, fax: 032-252926;

e-mail: info@iasi.osf.ro; luni-joi: 14.00-17.00

Timișoara: str. Semic nr. 10; tel. 056-221470, 221471, fax: 056-221469;

e-mail: info@timis.osf.ro; luni-joi: 13.30-16.30

Arad: Biroul de informații, Bd. Decebal 2-4; tel.: 057-284000; fax: 057-284000;

e-mail: imarc@timis.osf.ro; luni-joi: 14.00-18.00

Erată

În suplimentul nr. 72 din 10 noiembrie 1998, „Legea accesului la dosare”, intervenția care apare în pagina VIII sub numele Corneliu Turianu aparține, de fapt, lui Șerban Rădulescu Zoner. Ne cerem scuze.

ARHIVE

Legislație europeană și recomandări

Legislație autohtonă

Secretul de stat

Arhivele serviciilor secrete

Instituțiile arhivistice ale statului modern au rolul de a păstra documente pentru cercetarea trecutului, dar nu ca scop în sine, ci pentru a le pune la dispoziția celor interesați. Revoluția franceză a creat prima rețea arhivistică națională și a legiferat pentru prima dată principiul fundamental al accesului publicului la arhive. *Decretul Ansamblului Național* din iunie 1794 stabilea că „orice cetățean are dreptul de a solicita oricărui depozit arhivistic... orice document deținut de acesta”¹.

Deși arhivele trebuie să fie deschise publicului în cea mai mare măsură, există totuși situații în care trebuie impuse restricții în privința accesului la anumite documente, în scopul protejării unor interese publice sau private. Arhivistul american T. R. Schellenberg definește patru tipuri de documente la care accesul trebuie limitat: (1) documente care conțin informații cu caracter militar, (2) documente referitoare la negocierile diplomatice secrete, (3) documente care conțin informații financiare confidentiale și (4) documente care conțin informații referitoare la viața privată a unor persoane.²

În primul caz, este evident că limitarea accesului la documente care conțin informații cu caracter militar servește interesului public, în sensul menținerii capacității de apărare a țării respective. În același timp, Schellenberg subliniază că în cazul unor astfel de documente trebuie permis accesul publicului imediat ce conținutul acestora nu mai pune în pericol securitatea națională. În plus, specialistul american consideră că accesul la documentele cu caracter militar nu trebuie interzis în cazul în care, din cercetarea acestor documente, ar reieși o imagine negativă a armatei sau a conducerii acesteia.

Al doilea caz, referitor la documente cuprinzând negocieri diplomatice secrete, este mult mai problematic, în opinia lui Schellenberg, deoarece nu se poate stabili la fel de clar ca în cazul anterior momentul în care deschiderea acestor documente nu mai afectează interesele naționale. Totuși, subliniază

arhivistul american, în cazul în care există cercetători care solicită permisiunea de acces la astfel de documente, arhivisti „trebuie să permită, în egală măsură, accesul la documente atât istoricilor care sînt critici față de politica externă a regimului, cît și celor care o laudă”. În caz contrar, atunci cînd documentele sînt deschise numai „istoricilor de curte”, pentru a folosi expresia lui Schellenberg, este împiedicată libera cercetare.

Dacă primele două cazuri se referă la protejarea unor interese publice, următoarele două sînt legate de

**CRISTINA PETRESCU,
DRAGOȘ PETRESCU**

Legislație și etică arhivistică

interese private. Astfel, accesul la documentele care conțin informații financiare confidentiale trebuie limitat pentru a nu afecta buna funcționare a economiei de piață. În sfîrșit, cel de-al patrulea caz se referă la documente care conțin informații referitoare la viața privată a unor persoane. În general, acestea includ informații despre serviciul militar, activitatea desfășurată în cadrul administrației publice, veniturile sau datele medicale ale persoanei respective. De aceea, aceste documente nu trebuie deschise atîta timp cît pot prejudicia interesele persoanei în cauză sau ale familiei acesteia.

Deși argumentează necesitatea introducerii unor termene de păstrare mai lungi pentru tipurile de documente prezentate mai sus, Schellenberg

subliniază că „orice restricție trebuie să fie stabilită pentru o durată limitată de timp, astfel încît, în final, toate documentele să fie deschise accesului publicului”³. Cu alte cuvinte, chiar dacă există motive întemeiate pentru introducerea acestor restricții, nu trebuie să se uite că scopul ultim al păstrării arhivelor este consultarea acestora de către cei interesați.

În cele ce urmează se vor analiza cîteva aspecte semnificative ale situației din România, făcîndu-se referire la principiile enunțate mai sus și la *Recomandarea Consiliului Europei Nr. R(97) referitoare la o politică europeană în domeniul arhivelor*. S-a afirmat de nenumărate ori faptul că arhivele dețin documente esențiale pentru înțelegerea trecutului unei țări. În țările care s-au aflat pînă de curînd sub regimuri autoritare sau totalitare, cunoașterea și reevaluarea istoriei recente reprezintă o componentă importantă a tranziției spre democrație. De aceea, arhivele trebuie să satisfacă în cel mai înalt grad cererea publică pentru studierea documentelor. Pentru a realiza un echilibru între dorința de cercetare istorică și necesitatea de a proteja anumite informații, accesul la arhive trebuie reglementat prin lege. În acest sens, termenii după care documentele pot fi date în cercetare reprezintă o problemă extrem de importantă, pe care legea trebuie să o reglementeze în modul cel mai responsabil cu putință.

(Continuare în pag. 3)

Note:

1. Vezi Ernst Posner, *Some Aspects of Archival Development since the French Revolution in A Modern Archives Reader: Basic Readings on Archival Theory and Practice*, eds. Maygene F. Daniels și Timothy Walch (Washington, DC: National Archives Trust Fund Board, 1984), 5-6.

2. T. R. Schellenberg, *Modern Archives: Principles and Techniques* (Chicago: University of Chicago Press, 1986), 227-231.

3. Schellenberg, *Modern Archives*, 225.

Masa rotundă Memorie și istorie: Statele europene și drepturile cetățenilor în secolul XXI, desfășurată la Palatul Parlamentului din București în 25 și 26 septembrie 1998, a avut ca element central problema arhivelor – depozitar de memorie colectivă. Dezbateră, organizată de Camera Deputaților din România în colaborare cu Ministerul Culturii și Comunicării din Franța și Consiliul Internațional al Arhivelor, aflat sub egida Consiliului Europei, a avut două documente de referință care au constituit punctul de plecare al discuțiilor: *Proiectul Recomandării CE cu privire la o politică europeană în domeniul accesibilității arhivelor*, prezentat de Vera Boltho, șeful Diviziei Strategii și Acțiunii Culturale a CE și *Directiva UNESCO cu privire la tratarea arhivistică a fondurilor organismelor de presiune ale regimurilor dictatoriale dispărute de curînd*, document prezent de Axel Plathe, specialist UNESCO.

Întîlnirea de la București a reunit specialiști din domeniul arhivelor din Franța și România și istorici din cele două țări, interesați în accesul la documentele istoriei recente, dar și arhiviști din Polonia, Ungaria și Rusia, care au prezentat dificultățile cu care s-au confruntat țările lor în deschiderea fondurilor documentare care au aparținut regimurilor comuniste.

La sugestia lui Sorin Antohi, istoric, actualmente prorector al Universității Central-Europene (CEU) din Budapesta, revista 22 a decis să alcătuiască un dosar referitor la problema arhivelor, pornind de la textele prezentate la seminarul amintit. Datorită faptului că România se află departe de standardele europene în privința accesului la arhive și că nu are încă o legislație cu privire la documentele create de fosta Securitate, am socotit util să acordăm un spațiu mai larg *Proiectului de recomandare al CE și Directivei UNESCO*. Revista 22 a mai găzduit în paginile sale în 1996 o dezbateră organizată de GDS pe marginea recentei, pe atunci, *Legii Arhivelor Naționale*. Cu toate că inițiatorii acelei mese rotunde, Sorin Antohi și Stelian Tănase, au arătat încă din '96 că legea românească este restrictivă și rigidă, proiectele de modificare propuse între timp au fost respinse. Am încercat să scoatem în evidență anumite pasaje din *Legea Arhivelor Naționale* care păstrează un cadru conceptual opus ideilor de transparență și accesibilitate.

Mulțumim *Fundației pentru o Societate Deschisă* pentru sprijinul acordat în realizarea acestui supliment. (Răzvan Paul)

PROGRAMUL MESEI ROTUNDE

Memorie și istorie:

Statele Europene și drepturile cetățenilor secolului al XX-lea

București, 25–26 septembrie 1998

25 septembrie 1998

Sesiunea 1: Analiza situației la scară europeană.

Moderator: Vera Boltho

Document de referință: *Proiectul Recomandării Consiliului Europei cu privire la o politică europeană în domeniul accesibilității arhivelor*

• **Prezentarea proiectului Recomandării Consiliului Europei**

Vera Boltho, șeful Diviziei Strategii și Acțiune Culturale a Consiliului Europei;

• **Geopolitica accesului în Europa**

Charles Kecskeméti, secretarul general al Consiliului Internațional al Arhivelor;

• **Aplicabilitatea Recomandării: exemplul Franței**
Christine Nougaret, conservator șef la Direcția Arhivelor Franței;

• **Possibilități de aplicare a Recomandării Consiliului Europei, în România**

Virgil Ștefan Nițulescu, expert parlamentar la Comisia pentru cultură, arte, mijloace de informare în masă a Camerei Deputaților;

• **Deschiderea către public a arhivelor istorice ale României**

Adrian Adamache, arhivist la Arhivele Naționale ale României.

Sesiunea 2: Tradiția politică: modul în care statul concepe misiunea sa de păstrător al memoriei colective.

Moderator: Philippe Bélaival

• **Are statul misiunea de păstrător al memoriei colective?**

Giuseppe Vitiello, consilier al directorului Direcției Educație, Cultură și Sport a Consiliului Europei;

• **Conservarea și reconstituirea memoriei și accesul la această memorie; exemplul Poloniei**

Jerzy Zdrada, istoric, subsecretar de stat la Ministerul Educației din Polonia (comunicare prezentată de Daria Nalecz);

• **Accesul contemporaniștilor români la arhive**

Sorin Antohi, istoric, profesor la Universitatea Central-Europeană din Budapesta;

• **Statul și datoria memoriei în perioada contemporană**

Vincent Duclert, istoric, conferențiar la Universitatea Paris X;

• **Arhivele naționale și relațiile lor cu administrația**
Silviu Văcaru, arhivist la Arhivele Naționale ale României.

26 septembrie 1998

Sesiunea 3: Administrația: modalitatea în care serviciile publice pun în aplicare strategia statului.

Moderator: Costin Feneșan

Document de referință: *Raportul lui Guy Braibant cu*

Stadiul Legii accesului la dosarele Securității

Textul de lege votat în iunie de Senat privind accesul la dosarele fostei Securități se află actualmente în dezbateră Comisiei pentru apărare a Camerei Deputaților. După cum se știe, proiectul inițiat de senatorul Constantin Ticu Dumitrescu a ieșit de la Senat într-o formă viciată (artificialul „siguranței naționale”, *Consiliul Colegiului* alcătuit pe baza algoritmului politic, păstrarea arhivelor la instituțiile care le-au produs). Încercările repetate ale societății civile de a convinge clasa politică să readucă textul la principiile inițiale nu au avut nici un efect.

Dezbateră din Comisia pentru apărare a Camerei Deputaților asupra articolului 8 dovedește acest lucru. În varianta Senatului, art. 8 (1) arăta astfel: „Consiliul este condus de un Colegiu numit de Senat (...) la propunerea grupurilor parlamentare, potrivit configurației și ponderii lor”. La Cameră, au fost luate în discuție mai multe amendamente la acest alineat. Șerban Rădulescu-Zoner a propus varianta conform căreia fiecare grup parlamentar va desemna câte un candidat pentru Colegiu la propunerea societății civile și care să nu fi făcut sau să nu

facă parte dintr-un partid politic. Amendamentul Zoner a fost respins cu două voturi pentru, opt voturi împotriva și două abțineri.

În schimb, a avut câștig de cauză amendamentul deputatului Mihai Nică (PNȚCD), vicepreședinte al Comisiei pentru apărare. Astfel, Colegiul va avea 11 membri, propuși de grupurile parlamentare, conform configurației și ponderii lor. Propunerea a fost votată aproape în unanimitate, cu un singur vot împotriva, cel al deputatului Constantin Moiceanu (PSDR), membru al AFDPR. (R.P.)

privire la arhivele din Franța

• **Bilanț critic al aplicării legii arhivelor în Franța**
Guy Braibant, președintele Secției onorifice a Consiliului de Stat din Franța;

• **De la comoara lui Ivan cel Groaznic la arhivele președinților Rusiei: cercetarea istorică**

Evgheni V. Starostin, directorul Institutului de Istorie și al Arhivelor Universității de Stat pentru Științe Sociale, membru al Academiei de Științe a Rusiei;

• **Arhivele Naționale ale României în contextul societății moderne**

Costin Feneșan, directorul general al Arhivelor Naționale ale României;

• **Evoluția secretului de stat în Polonia, începînd cu anii '80**

Daria Nalecz, director general al Arhivelor Naționale din Polonia.

Sesiunea 4: Traumatismele secolului al XX-lea: problemele speciale ale deschiderii arhivelor care atestă tragediile veacului.

Moderator: Charles Kecskeméti

Document de referință: *Directiva cu privire la tratarea arhivistică a fondurilor organismelor de presiune ale regimurilor dictatoriale de curînd dispărute*, document elaborat de UNESCO

• **UNESCO și gestionarea arhivelor organelor securității fostelor regimuri represive**

Axel Plathe, specialist al Programului UNESCO pentru difuzarea informației și pentru informatică;

• **Libertate și responsabilitate: abordarea, de către istoric, a problemei delicate a deschiderii unor arhive ale secolului XX**

Denis Peschanski, istoric, membru al Institutului de Istorie Contemporană din Franța și

• **Sarcina studierii spoliilor și a restituirii bunurilor evreiești, în Franța**

Caroline Obert, conservator șef la Arhivele Naționale ale Franței;

• **Accesul la arhivele celui de-al doilea război mondial și din 1956, în Ungaria**

Ferenc Zombor, de la Biroul Comisarului parlamentar pentru Protejarea Datelor și pentru Accesul la Informație din Budapesta;

• **Modalități de păstrare și de acces la documentele create de Securitate și aflate în arhivele Serviciului Român de Informații**

Florin Pintilie, directorul Arhivelor Serviciului Român de Informații.

Masă rotundă organizată de Camera Deputaților și Ministerul Culturii și al Comunicării din Franța, cu sprijinul Consiliului Internațional al Arhivelor, sub egida Consiliului Europei

Sponsorii mesei rotunde:

Compania Hotelieră Inter Continental România SA
Banca Română pentru Dezvoltare

CRISTINA PETRESCU, DRAGOȘ PETRESCU

Legislație și etică arhivistică

păstrarea documentelor pentru cercetarea trecutului, și nu ca scop în sine • există situații în care trebuie impuse restricții în privința accesului la anumite documente • când documentele sînt deschise numai „istoricilor de curte”, este împiedicată libera cercetare • orice restricție trebuie să fie stabilită pentru o durată limitată de timp, astfel încît toate documentele să fie deschise accesului • cunoașterea istoriei recente reprezintă o componentă importantă a tranziției spre democrație • accesul la arhive trebuie reglementat prin lege • vechile practici de limitare a accesului la documente continuă • noua lege a arhivelor este încă departe de a satisface nevoia urgentă de cunoaștere a trecutului recent • legea favorizează monopolul arhiviștilor asupra rescrierii istoriei

(Urmare din pagina 1)

În România, vechea lege a arhivelor, adoptată de regimul comunist în 1971, prevedea un singur termen general de păstrare a documentelor, acela de 30 de ani.⁴ În același timp, nu era menționat explicit în această lege nici un termen special de păstrare pentru documentele care conțineau informații a căror dezvăluire putea leza interesele publice sau private. Însă, prin stipularea faptului că accesul la documente trebuia să se supună principiului păstrării secretului de stat, se legaliza posibilitatea de a opri accesul la anumite documente pentru o perioadă nelimitată de timp. În plus, legea făcea distincție între cetățenii români și cei străini. Cetățenii străini care doreau să cerceteze documente de arhivă erau nevoiți să ceară permisiunea de acces de la instituția centrală a căreia îi erau subordonate arhivele, adică Ministerul de Interne. Astfel, prin prevederile ei, legea din 1971 permitea cenzurarea accesului istoricilor la anumite documente.

De multe ori în istorie, cei aflați la putere au exercitat un control strict asupra arhivelor, determinînd astfel modul în care trebuia scris despre trecut. După cum observă Milan Kundera, „lupta împotriva puterii reprezintă lupta memoriei împotriva uitării”. În acest sens, legea arhivelor din 1971 este tipică pentru un stat totalitar care se străduia să obțină controlul asupra prezentului prin manipularea trecutului.

Legea Arhivelor Naționale din 1996 reprezintă o încercare de a duce legislația românească din domeniul arhivelor la nivelul legislației internaționale. Pentru faptul că nu se mai face distincția între cetățenii români și cei străini,⁵ se poate spune că legea românească respectă spiritul *Recomandării Nr. R(97) a Consiliului European pentru o politică europeană în domeniul arhivelor*. Această *Recomandare* subliniază că nu trebuie să se facă nici un fel de diferențiere între utilizatori pe criteriul naționalității.⁶

Totodată, noua lege prevede același termen general de păstrare a documentelor ca și legea din 1971, anume 30 de ani. Trebuie remarcat faptul că acesta reprezintă termenul maxim prevăzut în *Recomandarea Consiliului European*.⁷ Diferența față de vechea lege constă în faptul că noua lege introduce și termene de păstrare pentru documentele care conțin informații ce pot prejudicia interesele naționale sau ale persoanelor particulare.⁸ O simplă comparație între termenele prevăzute în acest sens de *Legea Arhivelor Naționale* din 1996 și termenele recomandate de *Consiliul European* arată că legea românească alege fie perioada cea mai lungă prevăzută pentru categoria respectivă, fie depășește, mai mult sau mai puțin, această perioadă.⁹ Astfel, cel mai izbitor exemplu este cel al documentelor referitoare la siguranța și integritatea națională, pentru care *Consiliul European* recomandă un termen de păstrare de maximum 50 de ani, în timp ce legea românească stipulează 100 de ani.

În conformitate cu *Legea Arhivelor Naționale* din

1996, după expirarea acestor termene, generale sau speciale, accesul la documente devine liber și nu mai depinde de aprobarea conducerii arhivelor. Totuși, în cazul în care un cercetător dorește să consulte un anumit document înainte de expirarea acestui termen, el are nevoie de o permisiune specială din partea conducerii arhivei respective. Pînă aici, prevederile par a fi în conformitate cu recomandările *Consiliului European*. Însă legea din 1996 nu face nici o referire la posibilitatea de declassificare a documentelor înainte de expirarea termenului de păstrare în cazul în care există un utilizator care solicită o permisiune specială de acces. Cu alte cuvinte, permisiunile speciale de

acces, conform noii legi, se pot acorda numai *ad personam* și nu *ad actum*.¹⁰ În consecință, vechile practici de limitare a accesului la documente pot continua fără ca măcar să fie nevoie să se încalce legea.

Astfel, noua lege a arhivelor este încă departe de a satisface nevoia urgentă de cunoaștere a trecutului recent. Prin stabilirea unor termene de păstrare prea lungi, această lege acordă prioritate necesității protejării unor informații care ar leza interesele statului sau ale persoanelor particulare. În același timp, această lege neglijează în mare parte importanța covârșitoare a accesului la documente în vederea cercetării istorice. S-a afirmat deseori faptul că istoria României, în general, și cea postbelică, în special, trebuie rescrise. Mai mult, studiarea documentelor referitoare la perioada comunistă este crucială nu numai pentru cercetarea istorică, ci și pentru accelerarea procesului de tranziție spre democrație.

Este interesant de remarcat faptul că în dezbaterea referitoare la accesul la arhive, deși numeroși istorici au cerut scurtarea termenelor de păstrare,

arhiviștii s-au aflat pe o poziție adversă, argumentînd în diverse moduri „justețea” legii.¹¹ Ținînd cont de faptul că arhiviștii sînt persoanele răspunzătoare pentru acordarea de permisiuni speciale de acces, este evident că această lege, prin termenele de păstrare pe care le prevede, favorizează monopolul arhiviștilor asupra rescrierii istoriei. Se poate afirma că există pericolul ca arhiviștii, care de cele mai multe ori sînt și istorici, să blocheze accesul altor cercetători la anumite documente, în scopul protejării propriilor interese științifice. Revenind la arhivistul american Schellenberg, trebuie amintit că acesta subliniază faptul că un arhivist nu trebuie niciodată să subordoneze datoria profesională intereselor proprii de cercetare.¹² În acest caz, datoria arhiviștilor este aceea de a menține echilibrul între dreptul la cercetare istorică și necesitatea protejării anumitor informații, fără a favoriza nici unul dintre aceste principii în dauna celuilalt.

În concluzie, se poate afirma că *Legea Arhivelor Naționale* din 1996 trebuie amendată pentru a putea fi aliniată standardelor internaționale. În același timp, trebuie subliniat faptul că o reală „ieșire din comunism” a României impune stabilirea unor măsuri concrete privind recuperarea și păstrarea arhivelor represive. În acest sens, raportul întocmit de UNESCO în colaborare cu *Consiliul Internațional pentru Arhive* poate oferi un model pentru politica românească în acest domeniu.¹³

În ciuda schimbării la vîrf din noiembrie 1996, România continuă să rămînă la „porțile Europei”. Autorii acestui studiu cred că o politică curajoasă și responsabilă în domeniul arhivelor represive, în sensul dezvăluirii adevărilor dureroase și al acordării unui acces cit mai larg la aceste documente, ar dovedi cu claritate hotărîrea României de a deveni o democrație adevărată. S-ar putea ieși astfel, cel puțin în domeniul arhivistic, din paradigma „formelor fără fond”. În același timp, ar putea fi un prim pas înainte pentru ieșirea din situația actuală, în care România este confruntată cu o interminabilă și dureroasă tranziție spre democrație și cu un politic, dar rece „nu încă” în eforturile sale de integrare europeană.

Note:

4. Vezi Capitolul 4, articolul 30 din *Decretul 472* din 20 decembrie 1971 privind fondul arhivistic național al RSR, *Monitorul Oficial al R.S.R.*, Nr. 164 (30 decembrie 1971).

5. Vezi Capitolul 4, articolul 20 din *Legea Arhivelor Naționale*, *Monitorul Oficial al României*, Nr. 71 (9 aprilie 1996).

6. Vezi *Comentarii la prevederile Recomandării*, capitolul III, articolul 5, în *Proiectul Recomandării Nr. R(97) pentru o politică europeană privind accesul la arhive*.

7. Vezi *Comentarii la prevederile Recomandării*, capitolul III, articolul 7.

8. Vezi Capitolul 4, articolul 22 al *Legii Arhivelor Naționale* din 1996.

9. Pentru comparație, vezi articolul sus-menționat din legea românească și *Comentarii la prevederile Recomandării*, capitolul III, articolul 7.

10. Vezi *Comentarii la prevederile Recomandării*, capitolul III, articolul 9.

11. Vezi, de exemplu, masa rotundă organizată la sediul *Grupului pentru Dialog Social* în martie 1996.

12. Schellenberg, *Modern Archives*, 236.

13. Vezi *Arhivele serviciilor secrete ale fostelor regimuri represive. Raport al Proiectului comun UNESCO-Consiliul Internațional pentru Arhive*.

Legea Arhivelor Naționale

- extrase -

Art. 22 – Documentele a căror cercetare poate afecta interesele naționale, drepturile și libertățile cetățenilor, prin datele și informațiile pe care le conțin, sau cele a căror integritate fizică este în pericol nu se dau în cercetare.

Fac parte din această categorie documentele care:

a) privesc siguranța, integritatea teritorială și independența statului

român, potrivit prevederilor constituționale și ale legislației în vigoare;

b) pot leza drepturile și libertățile individuale ale cetățeanului;

c) sînt într-o stare necorespunzătoare de conservare, situație stabilită de comisia de specialitate și consensată într-un proces-verbal;

d) nu sînt prelucrate arhivistic. Stabilirea documentelor respective se face de către deținătorul legal al acestora, potrivit anexei nr. 6.

ANEXA NR. 6

LISTA termenelor după care pot fi

date în cercetare documentele privind interesele naționale, drepturile și libertățile cetățenilor

– documentele medicale, după 100 de ani de la crearea lor;

– registrele de stare civilă, după 100 de ani de la crearea lor;

– dosarele personale, după 75 de ani de la crearea lor;

– documentele privind viața privată a unei persoane, după 40 de ani de la moartea acesteia;

– documentele referitoare la siguranța și integritatea națională, după

100 de ani de la crearea lor;

– documentele privind afacerile criminale, după 90 de ani de la crearea lor;

– documentele privind politica externă, după 50 de ani de la crearea lor;

– documente ale societăților comerciale cu capital privat, după 50 de ani de la crearea lor;

– documentele fiscale, după 50 de ani de la crearea;

– documentele notariale și judiciare, după 90 de ani de la crearea lor.

Politica europeană referitoare la arhive - situația actuală și perspective -

Istoricul inițiativei

În perioada 21-22 noiembrie 1994 a avut loc la Strasbourg o conferință cu tema „Cooperarea europeană în domeniul arhivelor. O întâlnire pentru un program al Consiliului European în domeniul arhivelor”. S-au dezbătut trei subiecte principale: (1) conservarea moștenirii arhivistice, (2) democratizarea sistemelor și procedurilor legale, și (3) deschiderea arhivelor și îmbunătățirea accesului la acestea. După o serie de mese rotunde (1996-1997) la care au participat arhiviști, juriști și istorici din Albania, Estonia, Franța, Germania, Ungaria, Italia, Letonia, Lituania, Federația Rusă, Suedia și Elveția, a fost elaborat proiectul unei *Recomandări pentru o politică europeană privind accesul la arhive*. Această *Recomandare* a avut în vedere, în special, țările Europei Centrale și de Est, în care accesul la arhive trebuie reglementat printr-o serie de principii unitare.

Poziția *Consiliului European*, exprimată prin *Recomandare*, poate fi sintetizată în următorii termeni:

- deși arhivele constituie proprietatea națiunilor, trebuie permisă circulația liberă a informațiilor;
- accesul la arhive trebuie reglementat prin lege; trebuie eliminate deciziile arbitrare privind accesul la arhive (în special atunci când accesul este permis numai unor persoane considerate „de încredere”);
- arhivele pot conține documente la care accesul nu este permis; însă utilizatorii trebuie să aibă acces la instrumente de cercetare care să semnaleze existența unor astfel de documente.

Proiectul *Recomandării*: situația actuală

Proiectul *Recomandării* a fost prezentat pentru dezbaterii *Comitetului pentru Cultură* în timpul sesiunii din octombrie 1997. Delegații au primit favorabil principiile prezentate în acest proiect. Delegații Finlandei, Suediei și Norvegiei au exprimat rezerve cu privire la proiect. În consecință, proiectul *Recomandării* a fost amendat și prezentat într-o formă revizuită *Comitetelor de resort ale Consiliului European (CDCJ și CDDH)*.

În sesiunea din martie 1998, *Comitetul European pentru Cooperare Juridică (CDCJ)* a analizat proiectul de *Recomandare*. Ca urmare, delegații au solicitat *Comitetului de Miniștri* „să nu ia nici o decizie în privința proiectului *Recomandării* pînă cînd CDCJ și CDDH nu vor dezbate acest document”. În luna iunie, *Comitetul Orientativ pentru Drepturile Omului (CDDH)*, după ce a apreciat importanța activității depuse de *Comitetul pentru Cultură* pentru elaborarea proiectului de *Recomandare*, a solicitat ca *Grupul de Specialiști al CDDH* pentru accesul la informații oficiale (*DH-SAC*) să participe la finalizarea proiectului, alături de *Comitetul pentru Cultură* (vezi Anexa).

În cadrul conferinței organizate la Berna, considerînd că propunerile de mai sus pot întîrzi adoptarea *Recomandării, Consiliul Internațional pentru Arhive* a cerut *Consiliului European* „să accelereze procesul de adoptare a proiectului de *Recomandare* pentru a răspunde așteptărilor comunității arhivistice”.

Recunoscînd contribuția adusă de experții din ambele comitete ale *Consiliului European, Comitetul pentru Cultură* a recomandat invitarea unui membru al *Grupului de Specialiști al CDDH* pentru accesul la informații oficiale (*DH-SAC*), cu statut de observator, la următoarele sale întâlniri. În plus, *Comitetul pentru Cultură* a cerut să fie reprezentat la întâlnirea *DH-SAC* din 21-23 octombrie 1998, care a avut pe agendă dezbaterile proiectului de *Recomandare*. De asemenea, a apreciat participarea a doi delegați ai *Comitetului European pentru Cooperare Juridică (CDCJ)* la Conferința de la Sofia, unde proiectul de *Recomandare* va fi prezentat țărilor sud-est europene. Propunerile făcute de experți vor fi integrate în proiectul de *Recomandare*, în vederea adoptării de către *Comitetul de Miniștri*.

Implementarea proiectului de *Recomandare*: proiecte reprezentative

Proiectul pentru informatizarea *Arhivelor Cominternului*. În anul 1993 a fost lansat proiectul pentru computerizarea *Arhivelor Cominternului* de la Moscova. În acest proiect, care se află sub egida *Consiliului European*, sînt implicate următoarele țări: Franța, Germania, Spania, Elveția, Statele Unite ale Americii și *Fundația pentru o Societate Deschisă*. Costul acestui proiect este estimat la 1 milion de dolari SUA. Participarea financiară a *Consiliului European* este simbolică. Pînă în anul 2000 vor deveni accesibile documente în

arhivele, deși sînt proprietatea națiunilor, fac parte din moștenirea europeană comună • *Recomandarea Consiliului European* privește în special țările Europei Centrale și de Est • se cere eliminarea deciziilor arbitrare privind accesul la arhive

sumînd peste 1.000.000 de pagini.

Contribuția Consiliului European, care se ridică la 50.000 franci francezi anual, este destinată elaborării unui program de scanare a documentelor și difuzării rezultatelor acestui proiect.

Proiectul pentru reconstituirea surselor referitoare la istoria Poloniei aflate în afara granițelor acesteia și implicațiile politice ale acestuia. În perioada 12-13 ianuarie 1998 a avut loc la Strasbourg întâlnirea *Grupului pentru publicații electronice, cărți și arhive*. În cursul acestei întâlniri a fost prezentată și adoptată o propunere privind recuperarea documentelor care aparțin *Arhivelor Poloneze*. Pe data de 6 martie 1998, un grup de personalități poloneze a lansat

un apel către secretarul general al *Consiliului European*. Primul semnatar al apelului a fost Bronislav Geremek, ministrul Afacerilor Externe al Poloniei. Prin acest apel s-a cerut elaborarea unui proiect în vederea alcătuirii inventarului documentelor referitoare la istoria Poloniei, începînd cu prima împărțire din 1772 și pînă în 1945, care se află în afara granițelor acestei țări.

În urma consultării cu *Consiliul Internațional pentru Arhive*, secretarul general al *Consiliului European* a răspuns apelului la 23 aprilie 1998, sugerînd elaborarea unui studiu de fezabilitate pentru acest proiect, care să înceapă cu întocmirea unei liste a surselor deja identificate, din afara Poloniei, referitoare la administrarea teritoriilor poloneze în perioada menționată.

În consecință, *Secretariatul* a contactat reprezentanții permanenți ai opt state: Austria, Germania, Federația Rusă (principalii depozitari ai surselor poloneze), Franța, Italia, Suedia, Ucraina, Marea Britanie (țările în care s-a stabilit cea mai mare parte a exilului polonez). *Secretariatul* a cerut părerea reprezentanților țărilor respective cu privire la primul punct al proiectului, anume întocmirea unui inventar al surselor deja identificate.

Domnul Geremek a solicitat organizarea unei întâlniri cu reprezentanții permanenți ai țărilor menționate și a cerut includerea a încă două țări, Belgia și Elveția, în acest proiect. La data de 12 iunie 1998, secretarul general a trimis scrisori de invitație pentru întâlnirea propusă.

Studiul de fezabilitate propus nu conduce la cererea de restituire a arhivelor, ci este limitat la solicitarea unui inventar al surselor respective. În continuare, sursele respective vor fi microfilmate sau scanate, în baza unor acorduri mutuale. Această soluție, care este în concordanță cu concepția *Consiliului Internațional pentru Arhive*, pare a fi un compromis rezonabil între două principii contradictorii în acest domeniu: (1) restituirea arhivelor și (2) păstrarea *status quo*-ului.

O asemenea soluție poate constitui un precedent și poate fi urmată de țările care se confruntă cu probleme similare: de exemplu, țările care au aparținut fostei Uniuni Sovietice sau fostei Iugoslavii. Chiar dacă în țările menționate problemele din acest domeniu nu au fost încă rezolvate, există însă modele care pot fi urmate. Au fost rezolvate în mod satisfăcător diferențele în domeniul arhivelor dintre Ungaria și Croația la începutul acestui secol, dintre Austria și Ungaria în 1990 și dintre Republica Cehă și Slovacia în 1993.

Un studiu detaliat referitor la aspectele legale, metodologice și tehnice ale acestui proiect trebuie elaborat sub egida *Consiliului European*. De asemenea, studiul trebuie să stabilească etapele punerii în practică a acestui proiect.

Propunere referitoare la politica privind rolul arhivelor în restabilirea diversității culturale și a democrației în Europa. Amintirile legate de cel de-al doilea război mondial și de războiul rece nu s-au șters încă. Recent, prăbușirea Uniunii Sovietice și a Republicii Federale Iugoslavia au creat dificultăți cetățenilor din statele nou create în privința accesului la documentele conținînd datele lor personale.

Proiectele lansate în cadrul *Consiliului European* privind cooperarea dintre țări care au fost în conflict în timpul războaielor menționate trebuie să aibă ca scop instaurarea încrederii între acestea. Acceptarea faptului că arhivele, deși sînt proprietatea națiunilor, fac parte din moștenirea europeană comună reprezintă în sine un pas înainte pentru restabilirea diversității culturale și a democrației în Europa.

În acest scop, se recomandă *Comitetului pentru Cultură* să invite *Secretariatul*: (1) să schițeze un proiect privind politica în domeniul arhivelor pentru restabilirea diversității culturale și a democrației în Europa și (2) să sugereze propuneri concrete pentru instaurarea încrederii între parteneri prin schimbul de informații privind arhivele sau prin facilitarea accesului la acestea.

ANEXĂ Extras din documentul CDDH (98)15 Addenda

(Strasbourg, 8-12 iunie 1998)

Comitetul Orientativ pentru Drepturile Omului (CDDH) împărtășește preocuparea *Consiliului pentru Cooperare Culturală (CDCC)* privind importanța stabilirii unor norme europene în domeniul accesului la arhive. În acest sens, apreciază activitatea depusă în cadrul *CDCC* de către *Comitetul pentru Cultură (CC-Cult)* în vederea elaborării unui proiect de *Recomandare* a *Comitetului de Miniștri* privind accesul istoricilor la arhive recunoscute ca avînd valoare istorică.

CDDH constată că proiectul de *Recomandare* se bazează pe ideea că arhivele joacă un rol fundamental în viața democratică a statelor, deoarece ele constituie o garanție a păstrării memoriei, culturii și identității cetățenilor statelor respective. Cu toate acestea, fiecare țară are reguli diferite în privința desemnării responsabilității păstrării acestei memorii și uneori accesul la arhive este limitat. Așa cum subliniază *CC-Cult*, nu cu mult timp în urmă, accesul la arhive în mai multe state membre era permis numai unor persoane „de încredere”.

CDDH ia notă de faptul că poziția *Comitetului pentru Cultură* permite diferențierea acestui proiect de activitatea curentă a *Grupului de Specialiști ai CDDH* pentru acces la informații oficiale (*DH-SAC*). De fapt, *CDDH* reamintește că termenii de referință ai *DH-SAC* se referă în special la problema accesului la arhive în măsura în care informațiile oficiale se găsesc în documente care, mai devreme sau mai tîrziu, vor intra în arhivele publice. *DH-SAC* tratează problema accesului la arhive la un nivel mult mai general, ocupîndu-se de toate informațiile oficiale provenite de la autoritățile publice.

CDDH consideră că ar fi util ca un observator din partea *DH-SAC* și un membru al *Secretariatului* să participe, cu statut de observator, la următoarele întâlniri ale *CC-Cult* pe tema proiectului de *Recomandare*, pentru a asigura compatibilitatea și complementaritatea eforturilor depuse de cele două comitete. După aceea, *CDDH* își va preciza poziția cu privire la proiectul de *Recomandare*.

Traduceri de Cristina Petrescu și Dragoș Petrescu

Proiectul Recomandării Nr. R (97) pentru o politică europeană cu privire la accesul la arhive

Textul acestui proiect de recomandare a fost elaborat în strânsă colaborare cu **Consiliul Internațional pentru Arhive (International Council on Archives - IMCA)** și discutat într-o întâlnire organizată la Strasbourg de către **Consiliul Europei**, în perioada 9-10 ianuarie 1997. Întâlnirea a reunit 22 de participanți, experți ai **Consiliului Internațional pentru Arhive** și membri ai **Secretariatului**.

Comitetul de Miniștri, în conformitate cu articolul 15 b din **Statutul Consiliului Europei**,

Considerând că scopul **Consiliului Europei** este acela de a stabili o strânsă asociere între membrii săi și că acest scop poate fi atins printr-o acțiune comună în domeniul cultural;

Având în vedere **Convenția pentru Protecția Drepturilor Omului și Libertăților Fundamentale**, în special articolele 8 și 10, precum și **Convenția pentru Protecția Persoanelor cu privire la Prelucrarea Automată a Datelor Personale (ETS Nr. 108)**;

Având în vedere **Recomandarea (81)19 a Comitetului de Miniștri către statele membre privind accesul la informațiile deținute de autoritățile publice și Recomandarea (91)10 a Comitetului de Miniștri către statele membre privind comunicarea către terți a datelor personale deținute de instituțiile publice**;

Considerând că arhivele constituie un element esențial și unic al moștenirii culturale,

Considerând că acestea asigură păstrarea memoriei;

Luând în considerare interesul crescând al publicului pentru istorie, reformele instituționale care au loc în noile democrații și amploarea schimbărilor care au loc în procesul de creare a documentelor;

Considerând că o țară nu devine pe deplin democratică pînă cînd nu asigură fiecărui locuitor posibilitatea de a-i cunoaște în mod obiectiv istoria;

Luând în considerare, la nivel național și internațional, complexitatea problemelor privind accesul la arhive, datorată atât diversității cadrelor constituționale și legale, cât și contradicției dintre principiul transparenței și cel al păstrării secretului, dintre protejarea intimității și accesul la informația cu caracter istoric, probleme care sînt percepute în mod diferit de către opinia publică din fiecare țară;

Recunoscînd atât dorința istoricilor de a studia, cât și pe aceea a societății civile de a înțelege mai bine complexitatea proceselor istorice în general, și pe cele ale secolului XX în special,

Conștient că o înțelegere mai bună a istoriei recente a Europei ar putea contribui la prevenirea conflictelor;

Avînd în vedere complexitatea problemelor legate de deschiderea arhivelor, consideră că este binevenită adoptarea la nivel european a unei politici privind accesul la arhive, bazată pe principii comune, compatibile cu valorile democratice;

Recomandă statelor membre:

i. să adopte o legislație privind accesul la arhive bazată pe principiile descrise în următoarea **Recomandare** și să modifice legislația existentă în sensul aceluiași principii;

ii. să difuzeze prezenta **Recomandare** la nivelul instituțiilor și persoanelor interesate, într-o măsură cît mai mare.

I. Definiții

1. În sensul acestei **Recomandări**:
a. termenul „arhive” are următoarele înțelesuri:

i. cînd este scris cu literă mică (arhive) se referă la totalitatea documentelor, indiferent de dată, formă sau suport, create sau primite de o persoană sau de o instituție, în timpul activității lor; prin urmare, prezenta **Recomandare** se referă atît la documentele aflate în uz cît și la cele a căror păstrare este asigurată numai în scopul cercetării istorice. În cazul în care nu este definit în alt sens, termenul se referă numai la arhivele produse de autorități, numite „arhive publice”;

ii. cînd este scris cu literă mare (**Arhive**) se referă la instituțiile publice menite să păstreze arhivele;

b. termenul „comunicare” are următoarele înțelesuri:

i. atribuirea **Arhivelor** de a pune la dispoziția utilizatorilor fondul arhivistic pe care îl dețin;

ii. îndeplinirea atribuției sus-menționate;

arhivele asigură păstrarea memoriei • accesul la arhivele publice reprezintă un drept cetățenesc, inclus în drepturile omului • adoptarea la nivel european a unei politici comune privind accesul la arhive • importanța arhivelor în procesul de democratizare

c. „accesul la documente” se referă la asigurarea prin legi și regulamente a posibilității de a consulta documentele de arhivă. Noțiunea de acces nu se referă la exploatarea documentelor în vederea obținerii unor alte materiale, care fac obiectul unor înțelegeri speciale;

d. termenul „utilizator” se referă la orice persoană care consultă arhivele, indiferent de instituția care le păstrează (**Arhivele** sau instituția care le-a creat), cu excepția personalului care lucrează în respectiva instituție;

e. „date personale” se referă la orice informație legată de o persoană identificată sau identificabilă, despre care legile, regulamentele, sau instanțele judecătorești consideră că nu poate fi comunicată fără a prejudicia interesele persoanei în cauză;

II. Texte legislative și regulamente

2. În țările europene, stabilirea principiilor generale privind accesul la arhive revine puterii legislative. Prin urmare, acestea trebuie să fie legitime. Punerea în practică a acestor principii se va face prin legi și regulamente, în conformitate cu legislația fiecărei țări în parte.

3. Legile și regulamentele privind accesul la arhivele publice trebuie să fie coordonate și armonizate cu legislația din domeniile conexe.

4. Criteriile de acces la arhivele publice, definite prin legislație, trebuie aplicate pentru toate arhivele de pe teritoriul național, indiferent de instituția responsabilă pentru păstrarea acestor arhive sau de locul păstrării lor.

III. Accesul la arhivele publice

5. Accesul la arhivele publice reprezintă un drept cetățenesc și, prin extensie, într-un sistem politic care respectă valorile democratice, este inclus în drepturile omului. În consecință, utilizatorilor trebuie să li se asigure drepturi egale, indiferent de naționalitate, poziție socială sau funcție. Legile nu trebuie să facă deosebire între persoane pe aceste criterii.

6. Comunicarea documentelor și elaborarea instrumentelor de cercetare fac parte dintre atribuțiile serviciilor arhivelor publice și, prin urmare, trebuie să fie gratuite.

7. Legislația trebuie să asigure:
a. fie deschiderea arhivelor publice, fără nici o restricție;

b. fie un termen general după care documentele pot fi date în cercetare.

Această regulă generală este necesară într-o societate democratică. Totuși, după caz, se pot prevedea excepții de la această regulă pentru a asigura protecția:

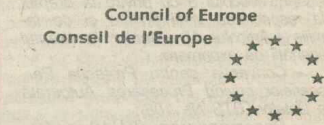
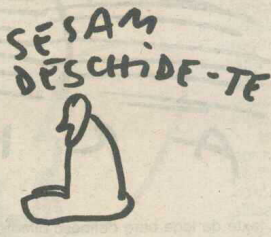
i. intereselor majore ale statului, în special a celor legate de apărarea națională, politica externă și ordinea publică;

ii. intereselor persoanelor particulare împotriva furnizării de informații cu privire la viața lor privată.

Toate excepțiile de la termenul general după care documentele pot fi date în cercetare, legate de reducerea sau prelungirea acestei perioade, trebuie să fie reglementate prin lege. Responsabilitatea privind clasificarea sau declassificarea

documentelor revine agenției care a creat documentele sau instituției de care acestea aparțin. Orice clasare a documentelor peste termenul general trebuie să se facă pentru o perioadă predeterminată, la sfîrșitul căreia documentele vor fi declassificate.

8. Instrumentele de cercetare trebuie să includă toate documentele conținute în fondul descris. După caz, trebuie să se facă referire și la documentele excluse

Strasbourg, 16 September 1998
(PP: ARCHIVES/Mocs/vallat/archives)

motivului în invocat pentru aceasta.

IV. Accesul la arhivele private

12. Ori de cîte ori este posibil, *mutatis mutandis*, trebuie încercată armonizarea reglementărilor privind accesul la arhivele private cu cele privind accesul la arhivele publice.

Comentarii la prevederile Recomandării

Arhivele alcătuiesc o parte unică și esențială a moștenirii culturale. Arhivele păstrează memoria națiunilor; în mare parte, supraviețuirea memoriei omenirii depinde de ele.

Această idee este importantă în special în Europa datorită:

i. interesului crescînd al publicului pentru istorie și pentru cercetarea documentelor istorice, după cum o dovedește frecvența crescîndă a arhivelor și dezvoltarea rapidă a cercetărilor privind istoria recentă;

ii. reformelor instituționale și economice care au loc în noile democrații, care arată importanța arhivelor în procesul de democratizare a unui stat;

iii. amplitudinii deosebite a schimbărilor care au loc în procesul de creare a documentelor, ca rezultat al complexității domeniilor în care autoritățile publice trebuie să intervină, pe de o parte, iar pe de altă parte ca urmare a dezvoltărilor tehnologice.

Întrucît, în general, este acceptat faptul că nici o țară nu aparține pe deplin lumii democratice atît timp cît locuitorii ei nu au posibilitatea de a cunoaște într-o manieră obiectivă propria istorie, este esențial ca acest principiu să fie aplicat la nivel internațional, prin cooperare europeană, pentru a conștientiza faptul că arhivele țărilor europene reprezintă o moștenire comună.

Pentru aceasta, **Consiliul Europei** a decis că a sosit momentul să examineze domeniul arhivelor și, în special, problema accesului la acestea, urmînd să schițeze un set de principii în această privință pentru armonizarea legislațiilor naționale ale statelor membre.

Studiile întreprinse în perioada 1995-96 de către echipe de experți arhiviști, istorici și juriști au reliefat complexitatea acestei probleme. La nivel național, această complexitate derivă atît din multitudinea de reguli complicate, care reglementează accesul la arhive prin regulamente diferite, cît și din contradicția dintre principiul transparenței și cel al păstrării secretului. La nivel internațional, ea rezultă din diversitatea cadrelor legale și constituționale. O altă concluzie a studiilor se referă la faptul că accesul la arhive este pretutindeni o parte intrinsecă a contextului cultural general și, în consecință, opinia publică din fiecare țară o percepe în mod diferit.

Dacă natura complexă a problemei face ca orice încercare de uniformizare a legislației să fie iluzorie, în același timp, aceasta relevă necesitatea unui efort concertat pentru formularea unui set de principii care să fie în conformitate cu valorile democratice, care să fie compatibile cu principiile constituționale ale statelor membre și care să poată oferi un model pentru politica statelor respective privind accesul la arhive.

(Continuare în pagina VI)

(Urmare din pagina V)

Această recomandare aderă la aceleași principii ca și convențiile internaționale promovate de *Consiliul Europei* în domenii înrudite, și în mod special la:

- *Convenția cu privire la Protecția Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale* din 4 noiembrie 1950, amendată prin *Protocolul nr. 11*, și considerând *Articolul 8* cu privire la dreptul la respectarea vieții private și de familie și *Articolul 10* referitor la dreptul libertății de exprimare;

- *Convenția pentru Protecția Persoanelor privind Procesarea Automată a Datelor (ETS Nr. 108)*;

- *Recomandarea (81)19 a Comitetului de Miniștri către statele membre privind accesul la informațiile deținute de autoritățile publice*;

- *Recomandarea (91)10 a Comitetului de Miniștri către statele membre privind comunicarea către terți a datelor personale deținute de instituțiile publice*;

Prezenta recomandare subliniază necesitatea de:

- a asigura, la diferite niveluri în ierarhia normelor legale, coerența dintre regulile referitoare la accesul la arhive și toate celelalte măsuri privind accesul la informație;

- a fi respectat cu strictețe principiul proporționalității și al echilibrului, pentru a fi respectate interesele diverse care se confruntă în problema accesului la arhive;

- a prevedea garanții procedurale suficiente pentru protejarea intereselor persoanelor particulare și a instituțiilor interesate.

Prin urmare, recomandarea se referă la principiile și procedurile legate de funcția arhivistică de comunicare.

Următoarele probleme sînt excluse: analiza problemelor legale conexe, de exemplu dreptul persoanelor de a solicita corectarea documentelor oficiale; probleme pur tehnice, de exemplu alegerea celor mai potrivite tipuri de instrumente de cercetare pentru facilitarea activității utilizatorilor; administrarea microfilmelor și programelor de calculator; caracteristicile specifice ale procesării și utilizării arhivelor electronice și, desigur, restricționarea accesului la documente datorită degradării fizice a acestora.

Cu toate acestea, trebuie reamintit faptul că oricît de liberale ar fi regulile de acces stabilite prin lege, comunicarea reală a arhivelor depinde în primul rînd de facilitățile și de resursele umane și financiare pe care serviciile de arhive le pot aloca pentru prelucrarea și conservarea fondurilor arhivistice pe care le dețin. Distrugerea necontrolată a arhivelor, imposibilitatea de a prelucra materialul arhivistic și absența clădirilor potrivite pentru păstrarea acestora în condiții adecvate sînt obstacole curente care împiedică accesul publicului la documente. Dacă bugetul statului nu prevede fonduri destinate funcționării serviciilor de arhive, legea va fi fără efect, din moment ce măsurile privind accesul la arhive nu se vor putea aplica.

Articolul 1: Definițiile propuse în prezenta recomandare se bazează pe numeroase lucrări de terminologie elaborate de arhiști, la nivel internațional și național, și în special pe dicționarul de termeni arhivistici al *Consiliului Internațional al Arhivelor*.

Articolul 2: Scopul acestui articol este acela de a reaminti că, avînd în vedere importanța lor absolută, principiile generale privind accesul la arhive trebuie să fie încorporate într-un text stabilit prin lege. Pe de altă parte, măsurile practice de aplicare pot fi stipulate în regulamente.

Această recomandare se referă numai la principiile generale privind accesul la arhive.

Articolul 3: Scopul acestui articol este acela de a sublinia faptul că la elaborarea legilor și regulamentelor privind accesul la arhive trebuie avute în vedere următoarele:

a. pe de o parte, prevederile constituționale specifice fiecărei țări, adică, în funcție de circumstanțe, *Constituția* adoptată sau principiile constituționale nescrise;

b. pe de altă parte, legile care se referă la domenii care au legătură cu administrarea accesului la arhive, în special:

i. accesul la documente administrative

în baza principiului accesului imediat al publicului la informație; avînd în vedere legislația privind transparența administrativă, documentele care puteau fi consultate la instituția care le-a creat trebuie să rămîna accesibile și după transferul lor la serviciile de arhive;

ii. reglementări privind folosirea documentelor electronice conținînd informații personale care au ca scop, pe de o parte, să protejeze viața privată a persoanelor particulare, iar pe de altă parte, să evite riscul pierderii memoriei colective prin distrugerea acestor documente la sfîrșitul perioadei de utilizare în scop administrativ. În acest sens, sînt recomandate pentru orientarea *Convenția pentru Protecția Persoanelor cu privire la Procesarea Automată a Datelor (ETS Nr. 108)* și *Directiva nr. 95/46/CE, Articolul 6. e* a *Parlamentului European și Consiliului* din 24 octombrie 1995 referitoare la protecția persoanelor cu privire la procesarea și libera circulație a datelor personale;

reguli referitoare la accesul la arhive și măsuri privind accesul la informație • legea va fi fără efect dacă bugetul statului nu prevede fonduri destinate funcționării serviciilor de arhive • accesul selectiv alterează exactitatea informațiilor

este acela de a evita orice măsură care ar permite favorizarea unei categorii de utilizatori în funcție de naționalitate, nivel de educație, tipul cercetării întreprinse sau orice alt criteriu.

Articolul 6: Prezentul articol subliniază faptul că la baza oricărei politici privind accesul liber la arhive trebuie să stea principiul accesului gratuit la documente și instrumente de cercetare.

Totuși, se poate autoriza impunerea unor taxe și onorarii pentru servicii suplimentare, ca de exemplu multiplicarea sau utilizarea unor echipamente tehnice speciale. De asemenea, arhivele își pot asigura veniturii prin publicarea de documente din fondul arhivistic pe care îl administrează.

Articolul 7: În anumite țări, arhivele publice sînt accesibile fără nici o restricție, cu excepția documentelor pentru care dreptul de acces este limitat din necesitatea păstrării confidențialității în probleme de apărare națională, politică externă, siguranță publică sau în vederea protejării vieții private.

săbii pentru eliberarea autorizațiilor pe întreg teritoriul țării respective.

Pentru a defini regulile care trebuie respectate în vederea acordării permisiilor speciale de acces trebuie luate în considerare următoarele aspecte:

i. acces în scopuri de cercetare:

Permișiunea specială de acces poate fi acordată prin două proceduri diferite: *ad actum* sau *ad personam*.

Ad actum înseamnă că documentele accesibile prin această procedură rămîn de clasificate și devin accesibile în mod liber.

Ad personam înseamnă că documentele accesibile unui anumit utilizator, prin dispensă, își păstrează statutul de documente închise, astfel încît fiecare utilizator care dorește să le consulte trebuie să ceară o permișiune specială. Totuși, prin această procedură, așa cum este subliniat în *Recomandare*, este necesar ca, pentru același document, permișiunile speciale de acces să fie acordate în aceleași condiții pentru toți utilizatorii care le solicită.

Legislația trebuie să prevadă ambele posibilități, adică atât declassificarea înainte de expirarea termenului prevăzută în lege, cît și accesul prin dispensă specială. Este însă de dorit ca atunci cînd sînt solicitate permișiuni speciale de acces la anumite documente, administrația *Arhivelor* să fie autorizată să recomande declassificarea documentelor respective.

ii. accesul la documente conținînd date personale, solicitat de către persoanele în cauză sau de către reprezentanții autorizați ai acestora:

În această situație, administrația *Arhivelor* va aplica regulile prevăzute în legislația privind accesul liber la informație și cea referitoare la protejarea datelor personale. Dacă nu există astfel de legi, trebuie aplicate regulile referitoare la permișiunile speciale de acces.

iii. responsabilitatea utilizatorilor sub incidența codului civil și a codului penal:

Odată cu acordarea permișiunii speciale de acces, utilizatorii pot fi solicitați să semneze o declarație prin care să se oblige să nu facă publică nici o informație care poate prejudicia interese publice sau particulare și să își asume întreaga responsabilitate în cazul unor litigii. În cazul unui litigiu, instanțele judecătorești vor decide asupra relevanței acestor declarații.

Articolul 10: Expresia „acces selectiv” se referă la extragerea dintr-un anumit dosar, înainte de permiterea accesului la acesta, a unor documente pentru care nu se aplică autorizația de acces acordată unui utilizator. Prin urmare, utilizatorul nu va avea acces la întreg dosarul, ci numai la o secțiune a acestuia. Accesul selectiv nu permite utilizatorului să interpreteze toate elementele din documentele la care are acces. Accesul selectiv afectează integritatea dosarului și, prin selecție, alterează exactitatea informațiilor conținute în respectivul dosar. De aceea, prezenta recomandare interzice utilizarea accesului selectiv, cu excepția unor cazuri speciale, sau în situația în care trebuie protejate informații cu caracter personal. Accesul prin cenzurarea parțială constă în punerea la dispoziția utilizatorului a tuturor documentelor solicitate, dar în care au fost cenzurate anumite pasaje.

Articolul 11: Se recomandă să se prevadă posibilitatea înaintării unui prim recurs împotriva refuzului acordării permișiunii speciale de acces către organul administrativ de care aparține instituția care a refuzat accesul, înainte de a se recurge la acțiunea în justiție. În anumite țări, recursul în justiție poate fi precedat de apelul către o instanță instituită în acest scop: o autoritate independentă, avocatul poporului, o comisie parlamentară etc.

Articolul 12: Pe lângă arhivele oficiale, moștenirea arhivistică a unei țări include și arhivele private (aparținînd unor companii, asociații, familii, culte religioase etc.), care sînt la fel de importante pentru memoria unei națiuni. Statul trebuie să își propună să asigure protecția și conservarea arhivelor private. În acest domeniu, reglementările ce se adoptă vor ține cont de practica fiecărei țări. Scopul acestui articol este acela de a sublinia faptul că reglementările privind accesul la arhivele private nu trebuie neglijate, deoarece posibilitatea consultării acestora este scopul ultim al păstrării acestor arhive.

Traducere de Cristina Petrescu și Dragoș Petrescu

iii. texte de lege care definesc diferite niveluri de protecție a datelor în anumite domenii ca: fiscal, sănătate, siguranță publică sau apărare națională;

iv. texte de lege referitoare la protecția vieții private; acestea au o importanță deosebită pentru *Arhive*, deoarece definesc categoriile de informații protejate, perioada de protecție pentru fiecare categorie, precum și categoriile de persoane care pot beneficia de o asemenea protecție. Este de la sine înțeles faptul că persoanele oficiale nu trebuie să împiedice accesul la documentele publice produse în timpul administrației lor sub pretextul protejării vieții lor private;

v. texte privind motivațiile care stau în spatele deciziilor administrative; *Arhivele* sînt interesate de aceste texte atunci cînd trebuie să decidă asupra acordării autorizației speciale de acces la documente care nu sînt încă accesibile pentru public.

Articolul 4: Scopul acestui articol este acela de a sublinia faptul că libertățile publice și principiul egalității cetățenilor necesită aplicarea nediferențiată a regulilor de acces la arhivele publice pe întreg teritoriul țării, indiferent de reglementările constituționale privind statul și competențele guvernului.

Această cerință, deși este conformă cu funcționarea instituțiilor democratice, poate fi în contradicție cu prevederile constituționale care determină drepturile și prerogativele statelor care fac parte dintr-un sistem federal sau ale altor tipuri de autorități autonome.

Pentru acest motiv se recomandă ca statele europene interesate să armonizeze aceste două imperative democratice divergente în concordanță cu posibilitățile oferite de constituțiile lor.

Articolul 5: Scopul prezentului articol

În aceste situații, nu se poate stabili un termen general după care documentele pot fi date în cercetare.

În alte cazuri, pentru a se realiza un compromis între dreptul la cercetare istorică și necesitatea protejării intereselor statului sau ale persoanelor particulare, se pot stabili o serie de termene după care documentele pot fi date în cercetare. Acestea sînt:

a. un termen general după care documentele pot fi date în cercetare, care în mod normal nu depășește 20 sau 30 de ani, și care se aplică automat documentelor sau grupurilor de documente al căror conținut nu poate afecta interesele statului sau ale persoanelor particulare;

b. un termen mai lung, care de obicei nu depășește 50 de ani, pentru documentele sau grupurile de documente referitoare la politica externă, apărarea națională sau menținerea siguranței publice;

c. termene diferite (de exemplu de la 10 la 70 de ani după închiderea unui dosar sau între 100 și 120 de ani după nașterea persoanei implicate) pentru documentele sau dosarele care privesc persoane particulare și care conțin detalii confidențiale legate de aspecte juridice, fiscale sau medicale.

Articolul 8: Instrumentele de cercetare includ atât materialele produse de instituțiile creatoare (de exemplu registre, index-uri, dosare, opis-uri), cît și cataloagele sau repertoarele elaborate de serviciile de arhive. În cazul acestora din urmă, trebuie indicate și regulile de acces care se aplică documentelor descrise.

Articolul 9: În funcție de împrejurări, autoritățile competente care acordă permisiuni speciale de acces pot fi: instituțiile creatoare (în urma consultării cu *Arhivele*), administrația *Arhivelor* (la recomandarea instituției creatoare), sau o autoritate unică, respon-

CHARLES KECSKEMÉTI*

Geopolitica accesului la arhive în Europa

În majoritatea țărilor europene, problema accesului la arhivele publice nu se reduce la *reguli de comunicare și termene de consultabilitate*, determinate de legislație. Pentru a comunica, sînt necesare în prealabil conservarea, trierea, vărsămîntul, clasarea și descrierea documentelor elaborate de diferite administrații. Cînd vorbim despre accesul la arhive, trebuie mai întîi să cădem de acord asupra termenilor. Și aici, apar complicații.

Teoreticienii contemporani ai arhivisticii, textele legislative, manuale și dicționare înglobează în definiția termenului „arhive”, ansamblul de documente de la crearea lor. Arhivele curente, intermediare, definitive și registrele sînt deci arhive despre care se presupune că vor fi supuse aceluiași reguli, în materie de acces și de proprietate.

Această concepție, elaborată gradual, încă de la sfîrșitul primului război mondial, pentru a evita paralizarea administrației prin creșterea masei de documente, pentru a garanta continuitatea memoriei statului și a asigura cea mai largă accesibilitate posibilă la documente, este pe cale de a se schimba pentru a deveni o doctrină a autonomiei și finalității arhivelor. Din moment ce documentele sînt accesibile acolo unde se produc, de ce să organizezi instituții arhivistice? Visul „totul-ui electronic” acționează în același sens. Cel interesat va accede la informații pe cale electronică.

Cerțințele dinaintea de anii '60 aparțin trecutului, dar trebuie totuși reexaminată tezele doctrinare ale „gîndirii unice arhivistice”, luînd ca punct de sprijin practica dublei funcții a arhivelor: a păstra și a comunica sau, mai bine spus, a păstra pentru a comunica. Trebuie, deci, să punem întrebarea: este necesar ca în structurile statului să fie creată o administrație însărcinată exclusiv cu funcția arhivistică sau această funcție poate fi distribuită unor servicii multiple?

Experiența europeană de două secole dovedește că memoria națiunii nu poate fi păstrată în mod convenabil și făcută accesibilă cercetării istorice decît dacă această dublă funcție este încredințată unei administrații specializate. În sine, existența unei astfel de administrații nu garantează prezervarea și accesul. Ea trebuie încă investită cu noi puteri, prin promulgarea unei legi și a unor mijloace concrete pentru ca legea să poată fi operațională.

Două tipuri de comunicare a arhivelor

Comunicarea către cetățeni a documentelor administrative, de la elaborarea lor în instituția în care au fost create, este pe cale de a deveni normă europeană. Este, totuși, peste tot însoțită de precauții (chiar în țările care militează pentru transparența totală), pentru că, bineînțeles, trebuie protejate secretul militar, diplomatic, interesele economice și viața privată. Această normă are ca primă finalitate împiedicarea invocării secretului administrativ pentru acoperirea abuzurilor. Accesul liber la documentele administrative netransferate în arhive nu e o măsură de ordin științific, ci de ordin civic. Istoricii pot, eventual, să beneficieze de această practică, concepută pentru protejarea cetățenilor și garantarea drepturilor presei, dar cercetarea istorică nu se face prin cercetarea unor documente disperate. Drepturile istoricilor și ale altor cercetători sînt garantate, pe de o parte, de legea arhivelor și, în special, de dispozițiile acestei legi privind trierea (sau evaluarea), vărsămîntele și comunicarea și, pe de altă parte, de munca de clasare, de cotare, condiționare și descriere efectuată de personalul arhivelor după vărsămînt. Arhivele utilizate în cercetare sînt deci definitive, cu cotele și instrumentele de cercetare imprimare, copiate și informatizate.

Asimilarea celor două tipuri de comunicare și subordonarea lor aceleiași legi prezintă mai multe inconveniente. De exemplu, de tip intelectual: se pune semnul egal între serviciile investite cu misiuni în domeniul bine definite precum economia, sănătatea, amenajarea teritoriului, care comunică, eventual la cerere, anumite documente, și serviciul *Arhivelor* publice, a cărui unică misiune constă în gestionarea memoriei statului. Se pune semnul egal între comunicarea unor acte sau documente, al căror destin final nu este cunoscut și care, evident, nu figurează printre instrumentele de cercetare, și consultarea fondurilor definitive organizate. Rezultă de aici că rolul *Arhivelor* (cu majusculă) se relativizează.

Există și un inconvenient care, practic, se dovedește a fi cel mai preocupant: în timp ce documentele pot fi consultate în serviciile de origine, vărsămîntul poate aștepta.

Bineînțeles, se pot face și alte considerații în

favoarea textului unic privind comunicarea documentelor transferate în arhive și accesul la documentele care se găsesc încă în instituțiile de origine. Legislația are dreptate să vrea să impună reguli de comunicare identice pentru fiecare categorie de documente, sau să vrea ca piesele să fie conservate și memoria informatizată. Este imperativ să se evite ca un document care poate fi consultat în instituția de origine, să fie rezervat după vărsămînt, sau ca documentele

principiile și practicile în materie de acces la arhive sînt disperate în Europa • Proiectul Recomandării Consiliului Europei oferă statelor membre un model în ceea ce privește regulile de comunicare • Proiectul va deveni Recomandare începînd de anul viitor

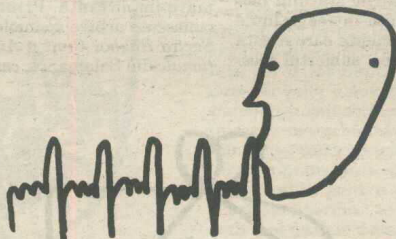
comunicabile în virtutea legislației arhivistice să fie și ele rezervate înaintea vărsămîntului. În cazul unui text unic, care acoperă cele două tipuri de comunicare, apar inconveniente serioase.

Criteriul preluării arhivelor

Această introducere în subiect a avut rolul de a sublinia că regulile în materie de comunicare nu constituie decît unul dintre criteriile importante în ceea ce privește studiul geografiei accesului la arhive. Un criteriu prealabil se referă la vărsămînt, adică la integrarea efectivă de către instituțiile arhivistice a fondurilor. Pe acest plan, Europa se împarte în 4 zone.

1. Zone în care misiunea *Arhivelor Statului* nu este disipată și unde vărsămîntele se efectuează convenabil.

SECRET

Acest model simplu, în care instituțiile varsă și *Arhivele Statului* conservă ceea ce rămîne după triere, nu a funcționat pînă în prezent, cu o disciplină și o eficacitate rezonabile, decît în cîteva țări: Marea Britanie, Țările Scandinave, Țările de Jos, Luxemburg, Germania, Austria și Elveția – țări cu tradiție arhivistică a căror *Registratură* păstrează intact conceptul de memorie națională. Și țările din Europa Centrală (Ungaria, Slovacia, Slovenia, Republica Cehă) care posedă o *Registratură* sînt relativ aproape de acest grup.

2. Zona „latină” (Franța, Italia, Belgia, Spania), unde cele două ministere ale suveranității, Afacerile Externe și Apărarea, sînt autonome în materie de arhive.

Existența unei tradiții a autonomiei arhivelor ministeriale prezintă pericolul contagiunii, în special în conjunctura actuală, dar *Arhivele* Franței, Spaniei și Italiei rezistă. (*Arhivele* Belgiei sînt confruntate cu probleme de alt ordin). În cele trei țări, menținerea controlului statului asupra documentelor create de departamentele ministeriale se confruntă, totodată, cu întărirea structurilor arhivelor centrale și cu descentralizarea, datorită creșterii rolului puterii regionale și locale în materie de control al documentelor create de serviciile publice teritoriale.

3. Zone în care întîrzierea vărsămîntului devine îngrijorătoare.

În țările aflate în această zonă, sînt puține informații care circulează asupra primirii vărsămîntului și a procentajului documentelor de „vîrstă a treia”, rămase în instituțiile de origine. Reiese din aceste informații fragmentare că chiar într-un număr de țări cu o puternică tradiție arhivistică, ca Polonia, Portugalia și România, un număr considerabil de arhive din secolul XX-lea și, mai ales, din cea de-a doua jumătate a se-

colului, rămîn stocate în ministere, aproape întotdeauna în condiții de conservare precare. Într-o zi, vor fi cunoscute pierderile pe care le-au suportat aceste arhive. Tot ce se știe pentru moment este că sînt într-un pericol permanent. Cît despre a fi consultate...

Datele statistice sînt puține, dar există un indicator indirect referitor la primirea vărsămîntelor: construcția clădirilor destinate arhivelor. În cursul anilor '80, s-a putut remedia întîrzierea construcțiilor în Slovacia și Austria, în cursul anilor 1990, în Republica Cehă și în Ungaria. (*Arhivele Naționale* din Portugalia au primit recent o nouă clădire, dar masa arhivelor ministeriale din secolul XX n-a fost reunită.)

Guvernele Poloniei și României vor să remedieze această carență dar, din cîte știu, șantierele nu au fost încă deschise.

4. Zone în care crearea unui veritabil serviciu al *Arhivelor Statului* n-a avut încă loc.

Numai două țări europene aparțin acestei zone: Grecia și Malta. Din nefericire, nu există nici o normă europeană sau internațională referitoare la structurile arhivistice, posibilă de a fi aplicată și care ar putea fi adusă în atenția guvernelor acestor țări.

Criteriul comunicării

Al doilea criteriu important în contextul studiului geografiei accesului la arhive, în Europa, privește politica și practica comunicării lor.

1. Zone unde se practică o politică destinată:

Acest model nu este urmat decît de un număr limitat de țări, cele care au scăpat de tragediile nazistă și comunistă: Marea Britanie, Suedia, Finlanda. Se adaugă două țări ocupate de Germania între 1940 și 1945: Danemarca și Norvegia. În afara Europei, mai aparțin acestui grup Statele Unite, Canada și Australia.

Cea mai bună ilustrare a ceea ce înseamnă politica destinată e oferită de Marea Britanie. Aici regulile sînt aplicate literal. La începutul fiecărui an, se publică lista cotelor la care pot fi consultate arhivele cu aplicarea regulilor referitoare la perioadele de 30 și de 50 de ani. Așa s-a întîmplat că, în 1995, 50 ani după sfîrșitul războiului, dosarele insulelor anglo-normande din timpul ocupației germane au fost deschise conform legislației.

În țările de care vorbim se practică sistematic comunicarea documentelor administrative și se ignoră comunicarea prin derogare personală. Un dosar comunicat prin derogare e în mod automat declassificat.

2. Zone în care restricțiile sînt motivate de evenimintele din perioada 1939–1945.

Cazul Franței va fi evocat pe durata acestui colocvii în mai multe comunicări. După aproape 60 de ani de la evenimentele, ridicarea tuturor restricțiilor este privită cu rezerve și „bombele” explodează cu întîrziere, cazul Elveției. Una din comunicări va prezenta problemele care se ridică în Ungaria în ceea ce privește războiul, alianța cu Germania, precum și revoluția din 1956, cu perioada de represiune care a urmat.

Restricții de aceeași natură există în mod cert și în Austria și, poate, și în alte țări ocupate de Germania.

Este puțin probabil ca această atitudine de prudență, oricît de comprehensibilă ar fi, să cicatrizeze plăgile moștenite de la un trecut cu care generațiile de astăzi nu vor să se confrunte. Derogarea personală fără declassificare automată este în mod curent practică în țări care aparțin acestei zone cu acordul cvasi-unanim al istoricilor.

3. Zone unde există o puternică tradiție a secretului, ceea ce înseamnă că orice fel de cercetare a arhivelor este supusă autorizării, că orice fond arhivistic poate fi sustras consultării, instrumentele de cercetare nu sînt în mod liber consultabile și singurele documente comunicate sînt cele controlate în prealabil de personalul arhivelor.

Această tradiție predomină doar în Europa Centrală și de Est unde, în timpul regimului comunist, arhivele erau subordonate *Ministerului de Interne*. Așa cum o arată exemplul Rusiei, o asemenea tradiție nu dispăre de la o zi la alta. Voința de liberalizare a arhivistilor, care ar prefera o politică mai destinată, se lovește de rezistența factorilor de decizie formați în fostul regim, care nu-și pot imagina că un stat ar putea să deschidă arhivele, chiar și pe cele vechi, fără un strîns control al accesului.

* secretarul general al *Consiliului Internațional al Arhivelor*

Traducere de Alice Taudor

Arhivele serviciilor secrete

Extrase din raportul proiectului comun

În 1993, cu ocazia unei mese rotunde organizate în Mexic, *Consiliul Internațional pentru Arhive* a decis să numească un grup de experți care să analizeze problemele legate de arhivele fostelor regimuri represive și să propună o serie de recomandări privind administrarea lor. Grupul de lucru, sponsorizat de *UNESCO*, a fost constituit în 1994 și îl are ca responsabil de proiect pe Antonio Gonzales Quintana de la *Arhivele Istoricale* ale Spaniei. Experții încearcă să realizeze un catalog al metodelor aplicate în diferite țări, un cod etic privind utilizarea documentelor și un *Ghid al arhivelor represivității*. Primul studiu realizat de grupul de arhiviști se referă numai la instituțiile represive care și-au încheiat activitatea între 1974 și 1994, în următoarele țări: Brazilia, Chile, Germania, Ungaria, Letonia, Lituania, Paraguay, Polonia, Portugalia, Rusia, Africa de Sud și Zimbabwe.

Arhivele represivității: o problemă socială care depășește cadrul administrării arhivelor

Anii '80 au fost martorii unui proces de răsturnare a regimurilor politice represive din întreaga lume.

În țările din Europa Centrală și de Est, care în perioada războiului rece s-au aflat în orbita Uniunii Sovietice, s-a declanșat, începând cu Polonia, un proces care a culminat în anii '90 cu prăbușirea totală a structurilor politice existente. Simbolul acestui proces a fost căderea Zidului Berlinului și reunificarea Germaniei.

În paralel cu aceste evoluții europene, în America Latină a început un alt proces ireversibil de distrugere a regimurilor politice represive. În general, aceste regimuri au fost dictaturi militare conservatoare care au dominat continentul pentru mai mult de cinci decenii, în ciuda faptului că în anumite țări perioadele de dictatură au alternat cu perioade de democrație mai mult sau mai puțin stabilă.

În același timp, după o luptă îndelungată, pe continentul african au căzut regimurile bazate pe represiune, conduse de grupuri politice care reprezentau anumite rase sau grupuri etnice. Acest proces, început cu democratizarea din Zimbabwe, a culminat cu răsturnarea regimului de apartheid din Africa de Sud.

În anii '70 au dispărut dictaturile conservatoare din Europa Occidentală: Portugalia, Grecia și Spania. Tranziția spre democrație în aceste țări, care a avut loc înaintea proceselor descrise mai sus, s-a concretizat în trei experiențe diferite, fiecare în parte având o importanță deosebită ca studiu de caz.

Studiul de față acoperă o perioadă de peste douăzeci de ani, între revoluția care a avut loc în Portugalia în aprilie 1974 și căderea regimului de apartheid din Africa de Sud. Aceasta nu înseamnă că în text nu se va face referire la experiențele din prima jumătate a secolului XX, care au urmat căderii fascismului italian și nazismului german. Totuși, analiza celor mai recente experiențe poate duce la stabilirea unor puncte de referință valabile în contextul politic mondial premergător începutului secolului XXI.

Dacă ne întoarcem și mai mult în timp, la începuturile statului modern, putem găsi primele exemple de putere bazată pe represiune, dintre care cel mai reprezentativ este Inchiziția spaniolă. După toate probabilitățile, arhivele acestei organizații pot fi consi-

derate precursorele arhivelor moderne ale represivității. Aceasta subliniază importanța deosebită a păstrării adecvate a acestor arhive pentru istoria statului modern. *Arhiva Istorică Națională* din Madrid (Spania), păstrează documentele *Congresului Suprem al Inchiziției* și ale Tri-

documentele utilizate pentru represiune sunt transformate de noile regimuri politice într-un mijloc important pentru crearea noilor relații sociale • arhivele joacă un rol esențial nu numai în descifrarea istoriei recente, dar și în exercitarea drepturilor individuale • arhivele sunt cea mai explicită formă a memoriei unei națiuni

bunalelor Districtuale, care reprezintă o sursă inestimabilă nu numai pentru studierea politicii regilor Spaniei, dar și pentru studiul culturii și mentalităților din timpul Renașterii.

Regimurile represive au proliferat încă de la începuturile statului modern. În arhivele din întreaga lume sunt păstrate documente care atestă acest lucru. De aceea, subiectul acestor

Arhivele au o influență decisivă asupra vieții oamenilor. Nu există un exemplu mai bun decât acela al modului în care documentele sunt utilizate pentru represiune. Conținutul arhivelor serviciilor de securitate ale regimurilor represive ilustrează în mod clar acest lucru. În timpul acestor regimuri, victimele serviciilor secrete au intuit poate rolul jucat de arhivele represivității, dar numai odată cu instaurarea democrației și deschiderea arhivelor s-a putut aprecia influența reală a arhivelor asupra vieților oamenilor.

Arhivele joacă un rol esențial nu numai în descifrarea istoriei recente, dar și în exercitarea drepturilor individuale. Aceasta se poate observa în cazul regimurilor represive care decid să amnistieze așa-numitele delictive de opinie și să acorde despăgubiri victimelor represivității sau fami-

ntrebare depinde întreaga discuție ulterioară referitoare la prelucrarea arhivistică a documentelor, la folosirea acestora de către cetățeni sau de către noua administrație, sau la probleme de etică profesională.

Sunt țări în care arhivele fostelor servicii de securitate ale regimurilor pre-democratice au fost păstrate aproape integral. Dar sunt și țări în care nu au rămas mărturii scrise privind represiunea sau, cel puțin, nimeni nu știe de existența acestora. Există și țări în care s-a adoptat o cale de mijloc: documentele represivității au fost utilizate în scopuri administrative, după care au fost distruse din considerente etice.

Situația din Chile reprezintă o ilustrare a celui de-al doilea caz. Nu se cunoaște nimic despre păstrarea vreunui document provenind de la principalele instituții represive ale dictaturilor militare, dintre care cele mai importante au fost *DINA* și succesoarea ei, *CNI*. Lipsa mărturiilor documentare a constituit, la începutul procesului de tranziție, un serios obstacol în aflarea adevărului despre violența politică, disparițiile și asasinatelor din timpul regimului Pinochet. *Comisia pentru Adevăr și Reconciliere*, care a fost constituită în 1990, s-a confruntat cu dificila misiune de a reconstitui 15 ani din istoria țării bazându-se numai pe mărturiile personale, orale sau scrise, ale celor implicați. Deși a încercat să atragă atenția asupra exceselor fostului regim, *Comisia* nu a putut să descopere date privind soarta multor persoane dispărute sau despre cei responsabili pentru atrocitățile comise. Experiența din Chile este concludentă: cel care a avut cel mai mult de pierdut prin dispariția acestor documente a fost poporul chilian, iar cei care au avut cel mai mult de câștigat au fost cei responsabili pentru represiune. Reconcilierea este un element esențial în procesul de democratizare din Chile dar, pe de altă parte, nu mai există posibilitatea de a-i face pe cei vinovați să răspundă pentru crimele lor.

Un caz similar este cel din Africa de Sud, unde *Agenția Națională de Informații* continuă să fie instituția care răspunde de documentele pe care le-a produs în timpul regimului anterior.

În Spania, una dintre sursele documentare despre soarta căreia nu se știe nimic este cea a departamentului din cadrul *Președinției Guvernului*, condus de colonelul San Martín, care a îndeplinit rolul de serviciu de informații în ultimii ani ai dictaturii franchiste.

În Africa, în perioada 1979-1980, guvernul din Rhodesia a distrus documentele produse de patru dintre cele mai importante servicii secrete din ultimii ani ai regimului represiv: *Organizația Centrală de Informații, Secția Specială de Poliție, Tribunalele Speciale* și unitățile armatei numite „*Scouts*”.

Un exemplu în sens contrar este cel al fostei Republici Democratice Germane (RDG), după căderea Zidului Berlinului și reunificarea Germaniei. În cazul *Arhivelor STASI*, chiar dacă fondul documentar nu a rămas intact,

liilor acestora. Experiențele Germaniei și Spaniei ilustrează convingător acest lucru. Fără îndoială, dimensiunea istorică este foarte importantă, dar implicațiile sociale pot conferi arhivelor un rol public de cea mai mare importanță. Printre cele mai cunoscute arhive spaniole se numără *Secția Război Civil a Arhivelor Naționale* din Salamanca, care a furnizat

tui studiu - arhivele unor regimuri represive contemporane - are o deosebită importanță socială și politică. Asemenea arhive, care au fost esențiale pentru îndeplinirea activităților represive, sunt transformate sub noile regimuri politice (care respectă libertățile și își asumă responsabilitățile stipulate în *Declarația Universală a Drepturilor Omului*) într-un mijloc important pentru crearea noilor relații sociale. Efectul de bumerang al documentelor represivității este, în același timp, unic și atipic și impune, din punct de vedere profesional, o administrare atentă a acestor fonduri arhivistice. Totodată, aceasta implică o responsabilitate cu totul nouă din partea instituțiilor arhivistice.

zeci de mii de certificate cetățenilor care au fost membri ai armatelor și trupelor de securitate ale Republicii sau ai aparatului administrativ și care, ulterior, au fost victime ale represivității franchiste. Un alt exemplu important îl reprezintă arhivele fostei *STASI* din Berlin.

Motive pentru păstrarea surselor documentare pentru studiul represivității

În țările aflate în proces de democratizare, dezbaterile cu privire la arhivele fostelor instituții ale securității statului începe cu întrebarea dacă acestea trebuie păstrate sau nu. De răspunsul la această primă

ale fostelor regimuri represive

UNESCO – Consiliul Internațional pentru Arhive (decembrie 1997)

s-a păstrat marea majoritate a documentelor. Acest lucru a fost posibil datorită hotărârii poporului german de a păstra aceste arhive, avându-se în vedere importanța lor. În acest fel, prin trecerea arhivelor STASI sub administrarea noilor autorități, s-a putut îndeplini cererea opiniei publice și, printre altele, s-a creat posibilitatea de a-i îndepărta pe cei responsabili pentru represiune din noua administrație. În același timp, arhivele au fost folosite pentru acordarea de compensații victimelor represiunii. Proceduri legale similare s-au aplicat atât în fosta RDG, înainte de reunificare, cât și în Germania unită. În acest proces, un rol principal a fost jucat de opinia publică. Grupuri precum cel al Pastorului Gauck au avut un rol determinant. Se cunoaște rolul jucat de arhivele naziste la sfârșitul celui de-al doilea război mondial. Trebuie amintit că aceste arhive au fost utilizate în special în procesul de la Nürnberg, deși în acest caz procesul a fost organizat de către forțele militare aliate și nu de către poporul german.

Un caz intermediar îl reprezintă experiența Greciei, unde documentele instituțiilor represive au fost folosite în anii ce au urmat dictaturii în scopuri administrative, cum ar fi compensarea victimelor sau îndepărtarea celor vinovați pentru represiune. Ulterior, arhivele au fost distruse în conformitate cu noua legislație. Din presupuse motive etice, s-a considerat inoportună păstrarea în arhivele publice a documentelor care conțineau date referitoare la persoane condamnate pentru acțiuni considerate ilegale de către vechiul regim, chiar dacă aceste persoane au fost reabilitate între timp. Deși a permis îndepărtarea celor responsabili și despăgubirea victimelor, Grecia a pierdut mărturiile scrise privind represiunea, eliminând posibilitatea unor compensații ulterioare. Această soluție a permis delimitarea noului regim de perioada Dictaturii Coloneilor. În același timp, din punct de vedere al moștenirii istorice și documentare a Greciei, această soluție nu poate fi considerată satisfăcătoare.

În Spania s-a pus problema distrugerii dosarelor din arhivele poliției, care conțineau date despre activitățile politice și sindicale sau despre convingerile celor considerați neloyalii regimului Franco. Reținerea pe aeroportul din Madrid a deputatului comunist Enrique Curiel, pentru că apărea în calculatoarele poliției ca fiind implicat în activități clandestine, a dus la dezbaterea în Parlamentul spaniol a propunerii de distrugere a acestor date. În consecință, s-a luat hotărârea de a se anula din calculatoarele poliției fișierele care se refereau la activitățile social-politice din timpul fostului regim franchist. În același timp, toate documentele de natură politică din arhivele poliției au fost transferate la Arhiva Istorică Națională. Aceasta s-a realizat prin semnarea unui acord între Ministerul de Interne, care administrea Arhiva Poliției Centrale, și Ministerul Culturii, responsabil pentru Arhiva Istorică Națională. În acest fel, s-a păstrat o

arhivă conținând documente unice pentru studierea mișcărilor sociale de opoziție din timpul celor 40 de ani ai regimului Franco.

S-a afirmat deseori că arhivele reprezintă cea mai fidelă reflectare a istoriei unui popor și, de aceea, constituie cea mai explicită formă a memoriei națiunilor. Acesta este un lucru incontestabil în cazul regimurilor totalitare, dictatoriale sau represive, în care nu există posibilități legale de reflectare a pluralității de idei. Numai arhivele, și în special cele ale poliției și ale serviciilor de informații care controlau populația, pot reflecta confruntările sociale latente, inerente în asemenea regimuri. În contrast cu imaginea publică pe care aceste regimuri au încercat să o prezinte, adevărata lor natură poate fi descoperită în dosarele și index-urile serviciilor de securitate. O trăsătură comună a acestor regimuri o constituie existența unor importante arhive ale poliției. În general, aparatul represiv a fost considerabil și a creat un mare număr de documente. Infor-

mațiile cu privire la indivizi sau grupuri se colectau zilnic. În multe cazuri, acesta era singurul mod în care regimul își putea asigura dominația.

În toate țările care au trecut prin perioade de represiune politică există un interes enorm pentru arhivele aparatului represiv. De la istorici și pînă la jurnaliști, există o dorință legitimă de a cunoaște în detaliu mecanismele represiunii. Este necesar să se răspundă acestor cereri, însă, în același timp, trebuie să existe garanții legale că procesul juridic nu va fi influențat, iar viața privată a victimelor represiunii va fi protejată, chiar în cazul în care s-a pronunțat amnistierea.

Importanța păstrării acestor documente este evidentă. Totuși, există dubii cu privire la posibila reutilizare a acestor documente în scopuri represive. Atunci cînd nu există siguranța că documentele au fost distruse sau transferate unor instituții diferite, precum în Chile, se poate presupune că documentele pot fi folosite din nou pentru încălcarea drepturilor omului. În cazul unei eventuale revenirii a fostelor regimuri, aceste documente pot fi utilizate din nou în scopuri represive. În orice caz, pentru noile sta-

te democratice, cea mai bună soluție este ca, prin lege, aceste documente să fie date în grija arhiviștilor profesioniști.

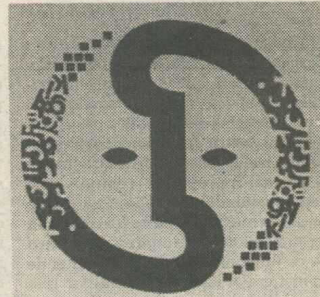
În concluzie, documentele create de organele de represiune sînt importante pentru memoria colectivă și reprezintă mărturii de neînlocuit. Cel mai important argument pentru păstrarea arhivelor represiunii de către noile state democratice stă în importanța pe care o au aceste surse documentare pentru cei afectați de fostele regimuri, ca victime directe sau indirecte. În cazul noilor democrații, documentele perioadei de represiune sînt esențiale în exercitarea drepturilor individuale: amnistieri, compensații, pensii sau drepturi civile generale (moșteniri, drepturi de proprietate etc.).

Rolul esențial al arhivelor în perioada de tranziție politică

În funcție de calea spre democrație aleasă, există mai multe variante în privința administrării arhivelor regimurilor represive. Modul în care s-a pus capăt regimului represiv determină în mare măsură soarta ulterioară a acestor arhive. În cazul în care „schimbarea negociată” sau „reconcilierea națională” au dus la înlocuirea regimului respectiv, argumentele în favoarea compensării victimelor au întărit. În unele cazuri, aceste argumente au prioritate chiar și în fața cererilor pentru dezvăluirea numelor celor vinovați pentru represiune, în scopul obținerii păcii sociale. În cazul unei schimbări revoluționare sau a unei căderi bruște a sistemului, cererea principală se referă la cei responsabili pentru represiune. În acest caz, sarcina arhiviștilor este mult mai ușoară, deoarece prăbușirea vechiului sistem implică atât schimbări de personal, cât și schimbări ale practicilor curente. Totuși, în cazul în care tranziția politică spre democrație fusese deja inițiată în timpul regimului represiv, ca urmare a unui lung proces evolutiv, rămîn o serie de obstacole dificile. Aceasta se întîmplă în cazul în care anumite persoane continuă să dețină poziții importante și în noul regim, indiferent dacă au participat sau nu la activități represive.

Așa cum s-a menționat deja, nu există două cazuri identice de tranziție spre democrație. Totuși, două exemple sînt ilustrative: cazul german referitor la arhivele STASI și cazul spaniol referitor la arhivele instituțiilor represive din perioada franchistă. Acestea sînt exemple cu totul diferite de tranziție, cu puncte de plecare deosebite. În cazul Germaniei, schimbarea s-a produs în urma prăbușirii vechiului regim, în timp ce în cazul Spaniei aceasta a rezultat în urma unei lungi perioade de tranziție inițiată de însuși regimul lui Franco, evitîndu-se o ruptură completă cu vechiul regim.

În procesul de tranziție politică, arhivele reprezintă un mijloc esențial pentru consolidarea drepturilor colective și individuale. Succesul metodelor aplicate în vederea compensării victimelor represiunii, precum și îndepărtarea celor vinovați pentru

Sigla Consiliului Internațional al Arhivelor

represiune în timpul vechiului regim, depind în mare măsură de modul în care sînt utilizate documentele instituțiilor represive. Sprijinirea activității de păstrare a acestor documente și crearea instituțiilor responsabile pentru administrarea lor în cadrul noului regim politic reprezintă factori determinanți în procesul de consolidare a democrației. Printre funcțiile fundamentale ale arhivelor în vederea protejării drepturilor individuale și colective se numără următoarele:

Drepturi colective

1. Dreptul popoarelor și națiunilor de a-și alege singure calea spre democrație va fi serios afectat de problema accesibilității documentelor. Fără arhive nu există o reală libertate de alegere. Comisiile pentru Adevăr, așa cum o arată exemplele din Polonia, Chile și Africa de Sud, își pot îndeplini misiunea în mod satisfăcător numai dacă s-au păstrat sursele documentare referitoare la represiune. În cazul Germaniei, publicul a recunoscut importanța arhivelor STASI, atât pentru evoluția viitoare a țării, cât și pentru înțelegerea modului în care trecutul a fost influențat de acțiunile serviciilor de informații și represiune. Această atitudine a fost determinată și de modul în care arhivele naziste au fost administrate după cel de-al doilea război mondial. În acest sens, colectarea și păstrarea acestora în *Centrul de Documentare pentru probleme Contemporane* din Berlin s-a dovedit foarte importantă.

2. Dreptul popoarelor de a-și păstra integral memoria scrisă nu trebuie pus la îndoială. Dacă o comunitate alege să ierte pentru a se democratiza, aceasta nu trebuie să ducă la distrugerea moștenirii documentare. Națiunile au atât dreptul, cât și obligația de a-și păstra moștenirea documentară prin depozitarea acesteia în arhive. Deși o generație trebuie să decidă în mod liber asupra evoluțiilor politice pentru care este responsabilă, ea nu poate alege în locul altei generații: *Dreptul de a alege calea spre democrație exclude dreptul de a distruge documente.*

3. Dreptul de a afla adevărul. Cetățenii au dreptul la un acces cât mai larg la informațiile referitoare la acțiunile fostelor regimuri represive, prin reprezentanții lor parlamentari sau prin orice alt sistem considerat adecvat de acești reprezentanți. Acest drept stă la baza așa-numitelor *Comisii pentru Adevăr*, cum ar fi *Comisia pentru Adevăr și Reconciliere* din

(Continuare în pagina X)

Arhivele serviciilor secrete

Extrase din raportul proiectului comun

(Urmare din pagina IX)

Chile, Comisia pentru Adevăr și Reconciliere din Africa de Sud sau Comisia Supremă de Cercetare a Crimelor împotriva Națiunii Polonize.

4. Dreptul de a-i identifica pe cei responsabili pentru crime împotriva drepturilor omului. Dreptul de a-i identifica pe agenții repressiunii trebuie să fie luat în considerare independent de orice decizie politică referitoare la aceștia sau de continuarea activității lor ca funcționari publici. Politica de amnistiere și iertare a oficialilor responsabili de violarea drepturilor omului a fost aplicată în diferite țări aflate în proces de tranziție spre democrație, în ideea facilitării reconcilierii naționale. Cu toate acestea, într-o democrație cetățenii au dreptul să cunoască numele oficialilor responsabili pentru încălcarea drepturilor omului în timpul fostelor regimuri, pentru a se asigura că aceștia nu sînt promovați din punct de vedere politic. Legislația germană a prevăzut deja reguli prin care acest lucru trebuie dus la îndeplinire. *Legea privind Documentele STASI* permite instituțiilor publice sau private să investească autorități, personalități publice sau reprezentanți ai cetățenilor pentru a descoperi posibilele lor legături cu fosta mașinărie repressivă. Investigația are ca scop să împiedice rămînerea în funcție a foștilor agenți și colaboratori ai Ministerului de Interne din cauza lipsei de informații referitoare la activitatea lor trecută. Pe de altă parte, legislația exclude exercitarea acestui drept în cazul în care persoanele investigate aveau mai puțin de optzeci și șase ani la data la care se presupune că au comis faptele respective. De asemenea, există o perioadă limită de cincisprezece ani de la promulgarea legii în care este permisă investigarea acestor cazuri (pînă în anul 2006).

Drepturi individuale

1. Dreptul de a afla despre soarta rudelor dispărute în timpul perioadei de repressiune. Unul dintre cele mai tragice efecte ale repressiunii îl reprezintă lipsa informațiilor cu privire la soarta rudelor sau prietenilor care au dispărut. Trebuie permis accesul la arhivele repressiunii pentru investigarea și, eventual, clarificarea acestor cazuri.

2. Dreptul de a cunoaște natura informațiilor deținute în arhivele repressiunii cu privire la anumite persoane. Cunoscut ca „*habeas data*”, acesta garantează dreptul de a cunoaște dacă serviciile de informații sau de poliție ale fostelor regimuri repressive au deținut informații despre anumite persoane și de a evalua în ce mod viața particulară, de familie sau profesională a acestora a fost influențată de prejudicii politice, ideologice, etnice sau rasiale. De acest drept trebuie să beneficieze și foștii agenți sau angajați ai instituțiilor fostului regim repressiv.

3. Dreptul la cercetare istorică și științifică. Toți cetățenii trebuie să beneficieze de dreptul de acces la sursele istoriei naționale. Acordarea accesului la astfel de documente trebuie să ia în considerare necesitatea de a proteja viața privată a victimelor

și a terților menționați în documente.

4. Dreptul la amnistiere al foștilor deținuți sau persecutați din motive politice. În orice proces de tranziție spre democrație, toți cei condamnați sau concediați din motive pur politice, religioase, etnice sau rasiale, trebuie să fie eliberați, reinstalați în posturi sau compensați. De obicei, numai prin cercetarea arhivelor fostelor regimuri repressive se pot găsi dovezi privind natura politică, religioasă, etnică sau rasială a condamnarilor sau concedierilor.

5. Dreptul la reparații sau compensații pentru pierderile suferite de victimele repressiunii. În momentul în care autoritățile noului regim democratic iau hotărîrea de a acorda compensații victimelor repressiunii, documentele create de fostele regimuri repressive oferă informațiile necesare pentru acordarea compensațiilor.

6. Dreptul la restituirea bunurilor confiscate. În momentul în care cetățenii noilor state democratice beneficiază de dreptul de a reîntra în posesia bunurilor personale confiscate de fostele regimuri repressive, documentele din arhivele repressiunii oferă

care se pot exercita în noua situație.

Conștienți de aceste probleme și de rolul esențial al documentelor repressiunii, arhiviștii din fiecare țară, de la cea mai înaltă autoritate și pînă la ultimul funcționar, trebuie să ia inițiativa în privința procedurilor legale pentru a putea garanta drepturile individuale și colective mai sus menționate, aplicînd următoarele măsuri:

1. *Documentele produse sau păstrate de fostele instituții repressive trebuie puse sub controlul noilor autorități democratice* cît mai curînd cu putință, iar respectivele autorități trebuie să le evalueze în detaliu. De asemenea, autoritățile democratice trebuie să înființeze comisii responsabile pentru administrarea acestor documente, în activitatea cărora trebuie implicați și arhiviștii. Comisiile trebuie să fie responsabile și pentru arhivele serviciilor de informații care își continuă activitatea sub noul regim. Comisiile trebuie să selecteze documentele de care poliția, serviciile de securitate sau de informații nu mai au nevoie pentru desfășurarea activității în noile regimuri democratice. Aceste instituții trebuie să asigure transferul documentelor selecționate

care să își asume aceste responsabilități. Aceasta va îmbunătăți calitatea serviciilor, permițînd în același timp *Arhivelor* să își îndeplinească sarcinile curente. Statutul temporar al acestor instituții trebuie specificat clar. Pe de altă parte, destinația finală a documentelor repressiunii, ca parte integrantă a memoriei colective, trebuie să o constituie sistemul arhivistice național.

3. *Poate fi necesară elaborarea unei legislații speciale pentru protejarea documentelor fostelor regimuri repressive*, ca parte integrantă a patrimoniului cultural. În cazul în care există deja o legislație privind protejarea patrimoniului cultural, administrarea documentelor repressiunii trebuie să se facă în conformitate cu aceasta legislație. Dacă există reglementări referitoare la păstrarea moștenirii documentare în instituții arhivistice, prin transferul către aceste instituții documentele vor intra sub incidența acestor reglementări. În orice caz, caracterul acestor documente ca parte integrantă a patrimoniului cultural trebuie definit cu claritate.

4. *Trebuie promovate inițiative legislative pentru a garanta drepturile individuale în privința accesului la arhive*, fie printr-o nouă lege generală referitoare la arhivele naționale, fie prin modificarea legislației existente. Drepturile care trebuie garantate includ:

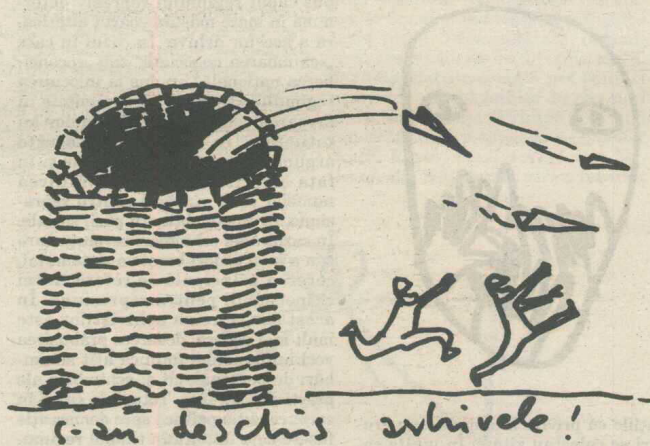
- Dreptul tuturor persoanelor de a obține permisiunea de acces la arhive pentru a afla despre existența sau non-existența informațiilor sau documentelor privind propria persoană. În același timp, trebuie garantată protejarea informației referitoare la terți.

- Dreptul celor care nu au făcut parte din serviciile repressive de a hotărî dacă documentele care conțin informații despre propriile persoane pot fi consultate de către terți. Dosarele personale ale victimelor repressiunii trebuie să fie interzise accesului public pentru o perioadă determinată, cu excepția persoanelor în cauză sau a moștenitorilor acestora. Persoanele particulare trebuie să aibă posibilitatea de a face corecturi sau declarații privind informațiile referitoare la ele, conținute în dosarele personale. Aceste corecturi sau declarații trebuie încorporate în dosare, dar trebuie să fie separate clar de documentele elaborate în timpul regimului repressiv, care trebuie să rămîn intacte.

- Dreptul de a obține permisiunea de acces la dosarele agenților repressiunii cu garantarea prin lege a păstrării confidențialității.

Necesitatea de a face publice informațiile referitoare la arhivele regimurilor repressive

Punctul culminant al acestui proces constă în întocmirea unui raport complet, cuprinzînd detalii referitoare la instituțiile care administrează arhivele repressiunii și la drepturile garantate de noul regim în privința acestora. În acest proces trebuie implicate atît instituțiile reprezentative ale administrației pu-

informații despre bunurile respective și despre localizarea acestora. În cazul în care bunurile confiscate au dispărut sau se află în posesia altor persoane, documentele din arhivele repressiunii certifică faptul că foștii proprietari au dreptul la compensații.

Necesitatea stabilirii unui cadru legal pentru arhivele repressiunii

În procesul de tranziție politică, corpul legislativ trebuie să ia în considerare importanța arhivelor și rolul acestora în adoptarea noii legislații. Spania oferă un exemplu pentru modul în care aplicarea practică a legislației privind amnistierea sau acordarea despăgubirilor și compensațiilor este condiționată de existența documentelor de arhivă. În perioada imediat următoare căderii regimurilor repressive, arhiviștii trebuie să ia în considerare atît cadrul legal, cît și schimbările care au loc, în așa fel încît să faciliteze respectarea drepturilor

după cum urmează: (a) către *Arhivele Naționale*, (b) către instituțiile care se ocupă de acordarea de compensații și reparații victimelor repressiunii sau de înlăturarea celor vinovați de repressiune, sau (c) către *Comisiile pentru Adevăr*.

2. *Documentele fostelor instituții repressive trebuie păstrate în arhive*: (a) în sistemul arhivistice național, sau (b) în instituții înființate cu scopul de a-i identifica pe foștii vinovați, a compensa victimele repressiunii sau a asigura exercitarea drepturilor individuale și colective. Este preferabilă cea de-a doua soluție, după cum o dovedesc experiențele germane și portugheze, spre deosebire de cazul Spaniei. În cazul aplicării primei soluții, numărul mare de solicitări pentru astfel de documente poate duce la blocarea activităților arhivistice curente, dat fiind faptul că, în general, arhivele nu dispun de suficient personal și au bugete limitate. În consecință, trebuie creată o instituție temporară cu personal specializat,

ale fostelor regimuri represive

UNESCO – Consiliul Internațional pentru Arhive (decembrie 1997)

blice, cit și toate părțile interesate: partide politice, sindicate, culte, fundații și organizații pentru respectarea drepturilor omului. De asemenea, este important să fie implicată și mass-media, în special posturile de radio și televiziune.

Cod Etic pentru arhiviștii care răspund de documentele represiunii

Elaborarea unui *Cod Etic* poate fi de un real folos în administrarea documentelor discutate în acest raport. Instituțiile arhivistice însărcinate cu administrarea acestor documente trebuie să stabilească asemenea coduri. Este extrem de important ca personalul care și-a început activitatea în timpul fostului regim să se oblige să respecte aceste principii. Un asemenea *Cod Etic* trebuie să includă următoarele puncte:

- Documentele represiunii reprezintă o parte a patrimoniului național. Acestea trebuie păstrate integral pentru a servi ca memento al intoleranței, rasismului și totalitarismului.

- Arhiviștii sînt executorii voinței poporului în timpul procesului de tranziție politică spre democrație și trebuie să se supună noilor legi adoptate.

- Drepturile individuale ale victimelor represiunii politice au prioritate în fața cercetării istorice.

- Arhivele nu trebuie să selecteze documentele care trebuie păstrate pe criteriul valorii lor istorice.

- Arhiviștii nu sînt cenzori. Legea stabilește ce documente pot fi accesibile și în ce mod.

- Dacă legislația nu este suficient de detaliată, arhiviștii o pot interpreta în urma consultării cu experți în drept administrativ. În cazul în care dreptul la respectarea vieții private și dreptul la cercetare istorică sînt în contradicție, o posibilă soluție poate fi reproducerea documentelor originale cu omiterea numelor victimelor și ale terților.

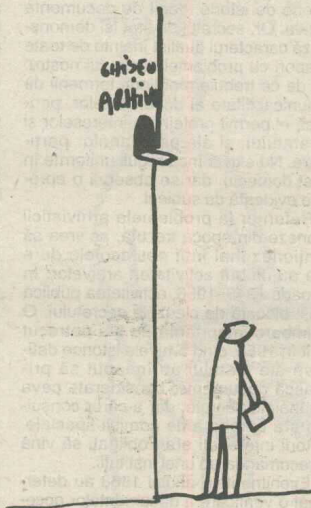
- Arhiviștii trebuie să trateze cu deosebită grijă toate cererile de atestare sau validare a fotocopiilor care urmează să fie folosite pentru justificarea revendicărilor victimelor represiunii sau ale altor persoane.

- Arhiviștii trebuie să stabilească măsuri de protecție a documentelor conținând informații delicate. Documentele represiunii trebuie păstrate în arhivele generale, dar în încăperi separate, prevăzute cu mijloace speciale de securitate. Numai personalul arhivelor trebuie să manipuleze aceste documente.

- Arhiviștii trebuie să limiteze folosirea bazelor de date informatizate referitoare la victimele represiunii numai la ceea ce este necesar pentru aplicarea „*habeas data*” (dreptului de a cunoaște natura informațiilor deținute în arhivele represiunii cu privire la anumite persoane). Aceste baze de date trebuie folosite numai pentru elaborarea instrumentelor de cercetare. Nu trebuie permisă folosirea acestor baze de date în scopuri administrative sau guvernamentale.

Considerații generale și recomandări

Ca regulă generală, principiile arhivistice de bază sînt valabile și în cazul arhivelor represiunii. Arhiviștii pot fi tentați să stabilească noi clasificări ale documentelor instituțiilor represive, care la prima vedere pot părea dezorganizate. Cu toate acestea, dincolo de aparenta lor dezorganizare, structura specifică a fondurilor documentare poate să oglindescă logica internă a instituției represive respective. În aceste cazuri trebuie aplicat principiul respectării fondurilor, păstrîndu-se aranjarea inițială. Astfel, responsabilitatea principală a arhivistului este aceea de a înțelege logica funcționării acestor instituții, urmînd ca pe baza acestei logici să întocmească schemele de clasificare și descriere a arhivelor.

Identificarea fondurilor arhivistice

Serviciile de informații se caracterizează printr-un mod special de organizare a documentației, care diferă esențial de cea tradițională, folosită în administrația publică. Arhivele serviciilor de informații conțin în special date referitoare la persoane și la alte organizații represive.

În general, arhivele serviciilor de informații sînt organizate pe baza unui fișier sau al unui index computerizat. Asemenea index-uri au fost alcătuite pentru a avea acces rapid la informații privind anumite persoane. Fișele index-ului conțin deseori un rezumat al informațiilor cuprinse în documente. Aceste fișe, pe care, de exemplu, *Arhivele de Stat* din Rio de Janeiro le numesc autoexplicative, diferă de fișele obișnuite, care de obicei identifică numai un document sau un dosar, fără a da informații adiționale sau a face referire la alte index-uri sau dosare.

Este recomandabil ca forma originală a cataloagelor să fie păstrată

și după transferul documentelor la o altă instituție arhivistică. Dacă integrarea acestor fonduri într-un nou depozit arhivistic nu permite păstrarea documentelor în structura inițială, arhivistul trebuie să specifice clar relația dintre vechile și noile cataloage.

Deseori, informațiile folosite de serviciile de informații provin de la alte instituții sau organisme. Instituțiile represive au folosit în mod frecvent documente confiscate. Este important să se identifice care dintre documentele conținute în fondurile instituțiilor represive provin din alte arhive, dar acestea nu trebuie organizate în fonduri separate. Descrierea computerizată poate ajuta la prezentarea documentelor confiscate într-un mod care să faciliteze cercetarea istorică asupra instituțiilor sau persoanelor care au confiscat aceste materiale. Astfel, „reorganizarea” computerizată a acestor documente nu trebuie să se facă în conformitate cu logica instituției represive, ci urmînd structura și organizarea instituției de la care au fost confiscate documentele.

Persoanele particulare sînt subiectul principal al dosarelor serviciilor de informații ale regimurilor represive. Informațiile referitoare la diverse persoane pot fi găsite într-unul sau mai multe dosare. Toate informațiile despre o anumită persoană, aflate de exemplu în rezumatele din fișele autoexplicative (acolo unde acestea există) sau în fișele de referință, trebuie păstrate împreună. Documentele la care se referă aceste fișe sînt dovezi esențiale în cazul unor revendicări sau al unor decizii juridice sau administrative. De aceea, este foarte important ca relația dintre fișe și documente să fie păstrată. O înțelegere deplină a organizării documentelor serviciilor de informații se poate face numai pe baza acestor fișiere sau index-uri computerizate.

Administrarea arhivelor

Un punct important care trebuie luat în considerare de către arhiviștii care lucrează cu documentele fostelor regimuri represive se referă la păstrarea în siguranță a acestora. Mulți dintre cei pe care aceste documente îi pot afecta, în special foștii angajați ai instituțiilor represive, pot fi interesați de distrugerea acestora. Se recomandă ca măsurile de siguranță adoptate pentru păstrarea acestor documente să fie cel puțin la fel de stricte ca acelea aplicate în vechiul lor loc de păstrare.

Relațiile cu utilizatorii acestor arhive reprezintă un punct la fel de important. Se recomandă crearea unei săli publice de lectură în cadrul *Arhivelor*. Trebuie elaborat un ghid al drepturilor colective și individuale garantate prin lege care se aplică în cazul *Arhivelor*. Acest ghid trebuie să includă și informații de bază referitoare la fonduri și colecții, la condițiile privind accesul la documente, precum

Sigla Consiliului Internațional al Arhivelor

și la serviciile oferite utilizatorilor.

Pentru un ghid al surselor represiunii

În urma acestui studiu, a reieșit cu claritate necesitatea adoptării de măsuri urgente în vederea păstrării documentelor și a utilizării acestora în mod legal.

Cantitatea raportată a documentelor represiunii (peste 100.000 de metri liniari provenind din 11 țări) arată dimensiunile problemei cu care se confruntă noile autorități.

Dintre cele 11 țări, șase (Germania, Brazilia, Spania, Paraguay, Portugalia și Rusia) au folosit aceste documente pentru a compensa victimele represiunii, iar patru (Germania, Letonia, Paraguay și Portugalia) le-au folosit pentru a-i îndepărta pe cei responsabili pentru represiune. În trei țări (Polonia, Brazilia și Portugalia) documentele represiunii au fost folosite de *Comisiile pentru Adevăr*.

Aproape toate *Arhivele* au limitat accesul la documentele represiunii pentru a proteja viața privată a persoanelor particulare. Au fost stabilite diferite termene după care documentele represiunii pot fi date în cercetare, variînd de la 50 de ani în Spania, 75 de ani în Portugalia și Rusia, pînă la 100 de ani în Brazilia. Germania nu a aplicat astfel de termene. În Letonia, nu există nici un fel de restricții generale, dar există o politică diferențiată privind accesul la documente; astfel, accesul este liber la documentele anumei instituții (*Ministerul de Interne*) și limitat la cele ale altor instituții (secția *KGB* din Letonia). Șapte țări (Brazilia, Germania, Letonia, Paraguay, Portugalia, Rusia și Spania) au inițiat proceduri pentru a permite consultarea documentelor în scop științific și istoric.

În sfîrșit, în două țări (Ungaria și Africa de Sud) cele mai importante colecții de documente ale fostelor instituții represive nu au fost folosite nici pentru a compensa victimele, nici pentru a-i îndepărta pe cei responsabili, și nici pentru cercetare istorică. Nu există definiții clare sau regulamente care să se refere la aceste documente. Totuși, în ambele țări s-au făcut eforturi importante pentru inițierea procedurii de deschidere a acestor fonduri.

Traducere de Cristina Petrescu și Dragoș Petrescu

DARIA NALECZ*

Evoluția secretului de stat în Polonia

Noțiunea de secret de stat e în general bine cunoscută. Se știe că există domenii în care secretul trebuie păstrat pentru că interesele statului o cer. Există țări în care aria secretului nu corespunde cu amploarea actelor juridice, care are ca scop păstrarea secretului de stat.

În Polonia, pe lângă cadrul juridic, existau și normele care au determinat în anii '80 definiția secretului și aria lui. Paradoxal, însă, acest domeniu a fost în acea vreme cel mai mare secret.

Drept urmare, era posibil ca un cetățean să nu afle decât în cursul ședinței tribunalului că a încălcat secretul de stat. Datorită cenzurii, ziarisții și oamenii de știință luau cunoștință de acest lucru fără să fie informați ce regulă au violat. S-a avut, deci, de-a face cu legi scrise, dar nepublicate.

Adaptarea postulatelor sindicatului *Solidarității* a provocat, în 1980, pe de o parte, schimbarea legii și a preciziei sale și, pe de altă parte, o lărgire a drepturilor și libertăților cetățenești, precum și crearea de măsuri care puteau garanta realizarea lor. Cu această ocazie ne-am dat seama de dualitatea secretului de stat, în sensul că era necesară asigurarea interesului particularului și al colectivității, fără depășirea limitelor foarte precise. Procesul de schimbare nu mai putea fi blocat, nici chiar de tentativele de distrugere a *Solidarității*, vizibile deja în decembrie 1981, la ora declarării stării de război. Reforma sistemului legislativ s-a bazat pe crearea *Tribunalului General Administrativ*, în 1980, a *Tribunalului Constituțional*, în 1986, și a înființării funcției de *avocat al poporului*. Trebuie adăugat că fondarea instituțiilor menționate în condițiile „socialismului real” a diferențiat Polonia de țările blocului estic, permițând continuarea reformei în sistemul legislativ.

În 1982, *Dieta* a adoptat *Legea secretului de stat* și a secretului profesional. Era pentru prima dată când o astfel de lege fusese votată într-o țară din blocul estic, ceea ce, de altfel, a stîmplat proteste din partea țărilor vecine. Se considera că prin simplul fapt al dezbaterii ariei secretului de stat se depășesc limitele sistemului secretului. În perspectiva actuală, aceste rezerve stîmlesc risul, cu atât mai mult cu cât în prezent această lege este în vigoare cam peste tot și chiar este modernizată

într-un ritm mai rapid decât în țara noastră. În Polonia, legea secretului de stat trebuie amendată, de exemplu, la punctul referitor la serviciile militare, tipul de arme etc. Or, în tratatele internaționale, tot ceea ce privește armata este bine delimitat, deci informațiile exacte pe acest subiect sînt accesibile. În prezent, sîntem pe cale de a elabora o nouă lege

existau legi scrise, dar nepublicate • era necesară asigurarea interesului particularului și al colectivității, fără depășirea limitelor secretului de stat • se elaborează o nouă lege a secretului de stat, adaptată exigențelor NATO • lipsește legea accesului cetățenilor la informații

a secretului de stat, care va fi adaptată, printre altele, exigențelor NATO.

Mai există o lege care atinge, într-o anumită măsură, aria secretului de stat, *Legea arhivelor*, votată de *Dieta* în 1983.

În 1984 au fost adoptate legile presei care, în ciuda restricțiilor și a măs-

rilor represive, au obligat organele și instituțiile statului să ofere informații jurnaliștilor. Refuzul de a informa trebuia să fie motivat în scris și ziaristul putea face apel la *Tribunalul General Administrativ* împotriva celor care refuzaseră să-l informeze. Legile presei au fost corectate în anii 1988-1991, la vremea în care cenzura era abolită.

Noul *Cod penal* adoptat în 1989 a oferit garanția secretului jurnalistice, noțiune necunoscută în epoca trecută.

Domeniul secretului profesional s-a extins asupra mai multor profesii: avocatura, consilierea juridică, judecătoria, notarii, medicii etc. Legea aflată în vigoare din 1997 permite păstrarea secretă a datelor personale ale cetățenilor. O inovație fundamentală în domeniu a fost adusă de ratificarea în 1993 a *Convenției de salvare a Drepturilor*

după 1970.

Legea arhivelor adoptată de *Dieta* în 1983 a adus noutăți esențiale, fiind stipulată aria de accesibilitate a documentelor. Nu se vedea în ea nici o urmă a ideii de secret, dar consecințele existau. Majoritatea instituțiilor depuneau la arhivele istorice actele produse în cursul ultimilor 25 de ani. Printre instituțiile care au fost obligate să-și verse documentația arhivelor statului s-au numărat și ministerele, inclusiv birourile lor secrete. Doar actele legate de probleme de apărare și de securitate națională au fost trimise la *Arhivele Centrale Militare*. Odată depuse la *Arhivele Statului*, documentele sînt supuse exclusiv *Legii arhivelor*. Aceasta înseamnă că accesibilitatea lor este posibilă după o perioadă de 30 de ani în afară de cazul în care dreptul la acces este mai restrîns.

În practică, munca legată de clasificarea sau de declassificarea documentelor constă în a primi informații de la producătorii de acte care decid care documente ar trebui să fie accesibile după o perioadă mai lungă. Directorii arhivelor pot profita de aceste sugestii, deși nu sînt obligați să le respecte. O decizie definitivă este luată de instituție, care dispune de o comisie specială. Iată de ce, în Polonia, *Arhivele Statului* nu au atîtea probleme care nu-i lasă să doarmă pe colegii noștri din alte țări.

Arhivele Ministerelor Afacerilor Externe, Apărării Naționale, ale Dietei și Senatului, arhivele *Oficiului președintelui republicii* sau ale *Oficiului protecției statului* (serviciile speciale) nu sînt supuse nici unui control exterior, nici măcar al *Arhivelor Statului*. Totuși după o perioadă de 50 de ani toate aceste instituții sînt obligate să predea documentația *Arhivelor Statului*.

În principiu, cel care ia decizia referitoare la accesul la documente este șeful instituției, situație care este în acord cu instrucțiunile acceptate de directorul general al *Arhivelor Statului*. De altfel, regulile de autorizare a accesului la documente sînt analoge celor aflate în vigoare în cazul arhivelor istorice.

O problemă generală pentru țările din blocul estic este legată de arhivele serviciului de securitate. În Polonia tocmai s-a votat legea accesului cetățenilor la propriul dosar.

* Dr doc., director general al *Arhivelor Naționale din Polonia*

STAROSTIN EVGHENI*

Practica secretului de stat în Rusia

Voi încerca să răspund la întrebarea: cum va asigura *Administrația rusă* siguranța și comunicarea arhivelor funcționarului superior (fie el țar, împărat, secretar general sau președinte)? Pînă de curînd, problemele esențiale ale statului rus, precum și multe altele, se hotărau chiar în Kremlin, la Palatul de Iarnă, în clădirile *Comitetului Central* al partidului comunist. Guvernarea de toate soiurile din Rusia, de la monarhii ereditari pînă la președinții aleși, își păstrau arhivele cu o grijă deosebită.

Tentativele repetate de a fonda în Rusia *Arhive centrale*, destinate să acumuleze acte și documente care ar fi trebuit să fie la îndemîna publicului, au eșuat.

Administrația țaristă oferea din cînd în cînd documente pentru publicare ieșite din pana unui monarh, dar aproape întotdeauna era vorba de documente datînd de 100 sau 200 de ani. Bineînțeles, autorizația imperială pentru acest gen de activitate era acordată istoricilor care se bucurau de

tentativele de a fonda în Rusia „Arhive Centrale” au eșuat • arhivele centrale ale partidului controlau ieșirea informației • arhiviștii mergeau pe un covor de hirtii - fragmente ale documentelor distruse • Unde sînt arhivele lui Ruslan Hasbulatov, Ghendai Burbulis etc.? • „Arhivele Președintelui” au devenit principalul depozit administrativ

o reputație bună (Karamzin, Illovaiski etc.).

Ceea ce împăratul n-a reușit să finalizeze a fost realizat de secretarii generali ai partidului comunist. Soarta arhivelor lor e bine cunoscută. *Fondul arhivelor PCUS*, separat de arhivele statului (ceea ce reprezintă un nonsens, pentru că partidul comunist era partidul conducător), rămînea în ansamblu închis. *Arhivele centrale ale partidului din Institutul de marxism-leninism* de pe lângă *Comitetul Central* al PCUS controlau ieșirea informației, rezervînd accesul pentru cercetători selecționați.

Cei mai competenți știau că există încă arhive secrete - cele ale *Biroului Politic* - unde erau concentrate dosarele de cea mai mare importanță purtînd marca confidențială „secret”, „absolut secret”, „dosare particulare”, care excludeau orice scurgere de informații. Pentru că de la început s-a instaurat un sistem de înregistrare la nivel suprem, în care documentele sînt foarte bine conservate. Pe această excelentă bază documentară au apărut arhivele primului și ultimului președinte al URSS-ului, Mihail Gorbaciov.

Instinctul de conservare al elitelor conducătoare nu s-a degradat pînă într-atît încît să aibă grijă de documente pentru posteritate. În 1991, funcționarii *Comitetului Central* au făcut bucăți o masă imensă de documente; arhiviștii mergeau pe un covor de hirtii, produs de aparatele de tocat hirtie, reprezentînd fragmente ale documentelor distruse. Membrii fostului *Soviet Suprem* au acționat în mod identic. Nu s-au sfîrșit să decreteze ca privată

Accesul la datele de interes public și la arhive în Ungaria

Pe 23 octombrie 1989 a fost promulgată *Constituția Republicii*, care a ridicat – pentru prima dată în țările din Europa Centrală și de Est – la nivel constituțional, problema dreptului la protecția datelor private și a accesului la date de interes public. *Legea nr. 63/1992* privind protecția datelor personale și accesul la informațiile de interes public a intrat în vigoare în 1993. După doi ani, *Parlamentul* a ales trei avocați ai poporului sau comisari parlamentari, „ombudsman-i”, cum se numesc la noi: *Comisarul Parlamentar al Drepturilor Civile*, *Comisarul Parlamentar al Protecției Datelor și Comisarul Parlamentar al Minorităților Naționale și Etnice*. Crearea acestor instituții noi a fost ratificată prin legea din 1993 referitoare la comisiile parlamentare. În cazul *Comisarului Protecției Datelor* – cum am menționat – legea din 1992 conținea deja dispoziții asupra protecției datelor personale și asigură publicitatea datelor de interes public.

Aș vrea să subliniez cazul reglementării ungare – unic în Europa: conform legislației noastre, aceeași persoană supraveghează protecția datelor personale și accesul la informație. Din considerații financiare și practice, birourile acestor trei comisari cu competențe diferite aparțin unei singure structuri de organizare, care are grijă ca ele să funcționeze autonom și asigură independența deciziilor lor.

Nu numai această structură se prezintă unitar, dar și sfera sarcinilor și funcțiilor *Comisarului Parlamentar pentru Protecția Datelor*. În afara autorizărilor cu caracter de „ombudsman” (supravegherea realizării protecției datelor și a libertății de informație), îndatoririle sale sînt complexe, ca, de exemplu, păstrarea *Registrelor Protecției Datelor*; avizarea proiectelor de reglementări juridice referitoare la protecția datelor și la libertatea de informație, ca și anumite sfere ale secretului de serviciu. În virtutea autorizării date de *Legea asupra secretelor* din 1995, comisarul poate schimba calificativul secretelor de stat și de serviciu.

Se pare că, în Ungaria, instituția

comisariilor este un proiect constituțional la fel de reușit ca și crearea *Curții Constituționale*, în 1990, la începutul revoluționării statului de drept. Ea simbolizează și statul de drept, și respectul libertăților fundamentale și a drepturilor omului. În Ungaria *ombudsman*-ii sînt aleși pentru 6 ani; în prezent sînt deja la jumătatea mandatului lor. Anul acesta, la începutul lui septembrie, și-au prezentat cel de-al III-lea raport anual în fața *Parlamentului* și au avut succes.

Raportat la *Curtea Constituțională*, permiteți-mi o observație care pune în lumină rolul ei într-adevăr revoluționar, mai ales în perioada de început a tranziției, pentru că e vorba și de un organism care protejează drepturile omului, inclusiv dreptul la

protecția datelor și la informație. Interpretînd dreptul constituțional la accesul datelor de interes public, *Curtea Constituțională* a declarat – în *Decizia nr. 32* din 1992 – adică înaintea pregătirii legii protecției datelor – că este vorba despre un drept

permisă peste 30 de ani. În cazul în care nu se cunoaște data morții persoanei, perioada de protecție este de 90 ani după data de naștere, iar cînd nici data nașterii, nici cea a morții nu sînt cunoscute, de 60 de ani. Cercetarea înaintea expirării perioa-

cazul reglementării ungare – unic în Europa • accesul liber la informații și documente face posibil controlul legitimității și eficacității puterii • exigența accesului la datele de interes public rămîne în urma exigenței protecției datelor private •

constituțional fundamental. Accesul liber la informații și documente face posibil controlul legitimității și eficacității puterii (adică organe reprezentative, ale puterii executive, ale serviciului public) – încurajează funcționarea lor în mod democratic.

În 1995, *Parlamentul Republicii Ungaria* a adoptat *Legea nr. 66* privind arhivele. Cîmpul de aplicare a acesteia se extinde asupra documentelor organelor de funcțiune publică, arhive publice și private. Potrivit preambulului, legea protejează documentele menționate, reglementează colectarea lor și accesul la ele. Aceste documente arhivistice servesc ca surse primare pentru cunoașterea trecutului istoric și, în plus, sînt fundamentale în ceea ce privește îndeplinirea obligațiilor publice și respectul pentru drepturile omului.

În timpul utilizării documentelor de arhive trebuie luat în seamă – după lege – un aspect important, care reprezintă de altfel unul din principiile generale ale protecției datelor, anume, că trebuie respectate următoarele drepturi constituționale:

– dreptul de acces la datele de interes public, dreptul la libertatea cercetării științifice, incluzînd dreptul la protecția datelor și dreptul persoanei la propria imagine. În același timp trebuie garantată protecția secretului de stat și a secretului de serviciu.

Documentele care sînt date după 1 mai 1990 nu pot fi cercetate timp de 30 de ani; pentru documentele de înaintea de 2 mai 1990, această perioadă e de doar 15 ani. Ca regulă generală, dacă un document conține date personale, cercetarea va fi

dei de protecție este posibilă în următoarele trei cazuri:

– cercetare în care se utilizează copile anonime ale documentelor; cercetare autorizată de persoana în cauză la cererea solicitantului; cercetare motivată științific.

Concluziile *Oficiului Comisarului parlamentar pentru protecția datelor și accesul la informație*, ca urmare a cazurilor examinate sînt următoarele: sensibilitatea societății ungare privind protecția datelor e mult mai dezvoltată decît s-ar fi putut imagina; protecția datelor în Ungaria nu reflectă exigența de lux a societății bine educate, ci caracterizează întreaga societate; intensitatea exigenței accesului la datele de interes public, conform experiențelor noastre, rămîne în urma exigenței protecției datelor private.

Oficiul nostru examinează în jur de 1.000 cazuri pe an, dintre care 62% sînt plîngeri și 11% sînt avize ale proiectelor de reglementări juridice. Celelalte sînt sfaturi, consultații. 55% dintre reclamanții sînt persoane particulare (60% din Budapesta, 40% din provincie). 65% dintre administratorii fișierelor aparțin structurilor statului sau serviciului public, 18% sînt firme private. 72% din cazuri privesc protecția datelor personale, 10% din cazuri libertatea de informare, 2% privesc protecția secretului de stat și a secretului de serviciu. Comisarul protecției datelor conduce un birou de 20 de persoane, inclusiv experții și secretariatul.

* jurist (Oficiul Comisarului parlamentar pentru Protecția Datelor și Accesul la Informație, Budapesta)

întreaga documentație rezultată din perioada deținerii funcțiilor lor oficiale. Cineva a încercat chiar să înmatriculeze la *documente personale* o hartă a resurselor aurifere ca document personal.

Cine ar putea spune acum unde sînt arhivele lui Ruslan Hasbulatov, Genadi Burbulis etc.? M. Gorbaciov, urmînd precedentele istorice, a triat și a luat cu el „documentele personale ale arhivelor prezidențiale”. Puțin timp după aceea, a returnat cîteva documente (scrisori ale muncitorilor etc.). Dosarele particulare, pachetele sigilate, conținînd procesele verbale Ribbentrop-Molotov, dosarele Katyn-ului, documentele despre intrarea trupelor sovietice în Afganistan etc. reprezintă pentru noul președinte o moștenire grea. Unde era *Serviciul Arhivelor Statului*? Arhiviștii ar fi putut influența politica curentă și conservarea documentelor personalului suprem în stat? Răspunsul este, evident, „nu”. Boris Elțin nu avea altă soluție decît

să utilizeze sistemul sovietic al gestiunii documentelor celor mai importante. Un depozit aflat în apartamentele lui Stalin și-a luat, în decembrie 1991, titulatura de „*Arhivele Președintelui RF Ruse*”. În acest fond de documente se aflau deja arhivele: *Biroului Politic*, *Prezidiului Comitetului Central*, congreselor și conferințelor de partid, organelor superioare de stat, *Comitetului Apărării*, *Marelui Cartier General*, *Secretariatului Consiliului de Miniștri*, hîrtii personale aparținînd lui Stalin, Hrușciiov, Brejnev, Andropov, Cernenko, Gorbaciov, Molotov, Mikoiian, Kaganovici, Rikov, Buharin etc. Se adaugă la acestea documentele provenind din *Administrația președintelui*.

Deci, *Arhivele președintelui* au devenit principalul depozit administrativ, care aproape că seamănă *Tezaurului Cartel* din perioada monarhiei absolute, tezaur care și-a arogat dreptul la conservarea permanentă. Într-adevăr, s-a luat

hotărîrea de a trimite partea istorică a documentelor la *Centrele de documentare federale*, formate pe baza fostelor arhive de partid. Dar aceste vîrsăminte, trecute prin filtrul *Comisiei tehnice* și al *Comisiei Krassovchenko*, avansează extrem de lent și, după cum se vede, va fi mult de lucru pentru mileniul al treilea.

Totuși, în interesul dezvoltării științelor istorice și al progresului culturii politice în societatea noastră, acest fond documentar trebuie transmis cît mai repede posibil arhivelor istorice. Iar accesul la aceste documente nu trebuie să fie reglementat de un funcționar oarecare, ci în mod strict de acte juridice.

* directorul *Institutului de Istorie* și al *Arhivelor Universității de Stat pentru Științe Sociale*, membru al *Academiei de Științe a Rusiei*

Trad. veri de Alice Taudor

COSTIN FENEȘAN*

VIRGIL ȘTEFAN NIȚULESCU*

Problemele actuale ale Arhivelor Naționale

Aplicarea Recomandării CE

Voi prezenta, pe scurt, problemele cu care ne confruntăm în prezent și de a căror rezolvare corectă și competentă depinde viitorul nostru apropiat și de perspectivă. Abordez acum ceea ce considerăm noi, cei din *Arhivele Naționale ale României*, a fi sfidarea acestui sfârșit de secol și mileniu în activitatea din țara noastră.

Încep cu un inventar al acestei sfidări – o sfidare la adresa arhivisticii tradiționale –, căreia trebuie să-i facem față cu un personal redus, în majoritate nou în specialitate, și cu mijloace materiale destul de precare. În domeniul nostru de activitate, tranziția a dobândit proporțiile unui adevărat cutremur, deoarece, dacă unii creatori de arhivă și-au încetat complet activitatea sau au fost reorganizați, alții, în schimb, și-au făcut abia acum apariția sau și-au reluat viața întreruptă pentru mai bine de o jumătate de secol.

Kilometri liniari de arhivă au fost lăsați de izbeliște sau au fost concentrați, fără vreun criteriu cit de cit rațional, în spații de depozitare mai mult sau mai puțin corespunzătoare. Instituția *Arhivelor Naționale* s-a văzut nevoită să preia în regim de urgență, pentru a-i salva de la o distrugere sigură, aproximativ 20 kilometri liniari de material de arhivă în starea de prelucrare în care se aflau, adică de multe ori neinventariat, neselecționat, neprelucrat. În acest fel, *Arhivele Naționale* și-au epuizat tot spațiul de rezervă existent.

În afara *Arhivelor Naționale* rămân însă alți kilometri buni de material de arhivă, iar aceasta în condițiile în care deținătorii actuali sînt total dezinteresați, socotindu-l ca fiind fonduri închise, fără valoare, deci în pericol permanent de a se debarasa de el sub titlul de maculatură.

Atît scara de valori istorice, cit și interesul istoriografiei s-au modificat în sensul orientării preocupătoare, mai cu seamă a celei din urmă, spre istoria totalitarismului în România. Or, instituția noastră este în măsură să pună la dispoziția cercetătorilor interesați în această direcție încă prea puțin din materialul de arhivă care ar putea fi dat în studiu. Motivul? S-a preluat mult material – ce-i drept, nu totul și mai ales nu din cel referitor la tema predilectă de istorie contemporană – dar acțiunea s-a desfășurat în condiții de salvare, prin urmare, de cele mai multe ori neprelucrat. Or, în contextul în care personalul *Arhivelor Naționale* este redus din punct de vedere numeric, în bună parte nou în profesie și, pe lîngă aceasta, literalment asaltat de cereri – cu termen de rezolvare prezent – referitoare la eliberarea de certificate, copii sau extrase după diferite documente patrimoniale păstrate în depozitele noastre, aceasta în virtutea punerii în aplicare a legilor cu caracter restitativ, forțele noastre repartizate pentru desfășurarea activității arhivistice propriu-zise sînt și mai reduse. (Numai în primul semestru al acestui an, *Arhivelor Naționale* le-au fost adresate peste 178.000 de solicitări legate de eliberarea de copii după acte. La sfîrșitul acestui an, n-ar fi exclus ca această cifră să treacă de 250.000. *Legea contenciosului administrativ* obligă instituția noastră să rezolve aceste cereri în termen de 30 de zile. Și, în destule cazuri, solicitațiilor le lipsesc elementele esențiale necesare găsirii originalelor.) De asemenea, reformarea proprietății private creează, în urma aplicării legislației civile, noi valori juridice în sistemul arhivistic. Categoriile de documente, altădată de administrație curentă, devin în prezent – pentru o perioadă de timp încă nedefinită – strict necesare creatorilor sau deținătorilor. Citez, ca exemplu, documentele referitoare la reparațiile capitale care, din acte contabile cu termen de păstrare de 10–15 ani, au devenit documente patrimoniale, fiind implicate în transformarea proprietății de facto într-una de jure.

O altă problemă prezentă, în contextul aplicării legislației arhivistice, rezultă din

realitatea curentă, care a depășit previziunile noastre, și, în acest fel, experiența preluată de la colegii noștri din alte țări, consemnată în legislația internațională, în momentul întocmirii proiectului nostru de lege. Un singur exemplu credem că este edificator în această privință: rapoartele *Arhivelor Naționale*, ca administrator național în domeniul arhivistic, cu unele societăți economice particulare, care și-au declarat ca obiect de activitate prelucrarea materialului de arhivă, vor trebui clarificate și reglementate cit mai curînd din punct de vedere legal, altfel existînd riscul nu numai al abordării neprofesionale, ci chiar al distrugerii arhivelor.

În sfîrșit, dar nu în ultimul rînd, sfidarea adresată arhivelor românești se manifestă și prin acțiunea tot mai vastă și rapidă de

schimbare a birocției tradiționale, de înlocuire a acestora cu una modernă. Noile societăți comerciale, dar și multe instituții ale administrației publice, tind să înlocuiască documentul scris pe hîrtie (documentul tradițional) cu cel informatic sau audio-video. Multe consilii de administrație, consilii administrative locale sau chiar colegii ministeriale au adoptat înregistrarea video în locul proceselor verbale de ședință, iar corespondența curentă se păstrează numai pe dischete, la fel ca și sintezele, lucrările de proiectare etc. Chiar dacă această evoluție nu surprinde instituția noastră cu totul nepregătită, mai ales sub aspect teoretic, totuși va trebui să ne adaptăm rapid noii situații din punct de vedere practic.

O problemă deosebit de acută a *Arhivelor* românești o reprezintă, în contextul prezentat mai sus, cea a personalului de specialitate. Deși dispunem, începînd cu anul universitar 1992–1993, de o *Facultate de Arhivistică și de Școala Națională de Perfecționare Arhivistică*, totuși instituția noastră este afectată în mod sensibil de schimbul de generații în rîndul arhivistilor. Datorită condițiilor istorice specifice, documentele păstrate de arhivele românești sînt foarte variate atît din punctul de vedere al limbilor și paleografiilor în care au fost redactate (latină, germană, slavonă, maghiară, greacă, turco-osmană etc.), cit și al sistemelor diferite de organizare (în sistem de registratură, în sistem tematic pe dosare, în sistem alfabetic pe probleme etc.) sau al formei diferite de păstrare (registre-condici, fascicole, foi volante, dosare etc.). Pentru a munci cu eficiență, unui arhivist îi sînt necesare nu numai cunoștințe cu adevărat enciclopedice, ci deopotrivă de limbă și paleografie, de legislație în cele mai diferite domenii, implicit, o practică de cel puțin 5–10 ani. Or, în prezent, aproximativ 60% din personalul *Arhivelor Naționale* are o vechime profesională mai mică de 5 ani. Explicația rezidă în pensionările masive din ultimii ani, în salariile inferioare oferite arhivistilor în raport cu alte instituții ale administrației de stat, în unele insatisfacții profesionale. O mare parte a arhivistilor a fost dirijată spre activitatea cu caracter social, *Arhivele Naționale* devenind un adevărat notariat *sui generis*.

* director general al *Arhivelor Naționale*

Decretul nr. 472 din 1971, privind Fondul Arhivistic Național al Republicii Socialiste România, a fost abrogat abia prin *Legea nr. 16 din 1996, a Arhivelor Naționale*, așadar, după 25 de ani de ființare și la aproape 7 ani de la căderea regimului comunist. În momentul de față, legea din 1996 se află, deja, în curs de amendare, la inițiativa a doi deputați, cunoscuți istorici. *Guvernul* și-a inclus deja, în programul pentru anul 1998 – program aprobat de *Parlament* –, un proiect de modificare a *Legii Arhivelor Naționale*. Primul embrion al legii actuale a fost conceput încă de prin 1990. Au fost necesari aproape 6 ani pentru ca ideile așezate pe hîrtie în primele luni de libertate să devină literă de lege. Nici nu fusese, încă, încheiată dezbaterea generală în comisiile parlamentare de specialitate și ideile de modificare a legii (nepromulgată, încă) apăruseră, deja. Sînt ideile care stau la baza unora dintre inițiativele, neconcretizate, deocamdată, de amendare a textului de lege. Sînt convins că aceste modificări vor fi, într-adevăr, operate, poate în 1999, poate în 2000. Atunci însă, vor fi necesare alte schimbări, care să reglementeze situația care se naște acum, sub ochii noștri. Am început, poate, deja – cel puțin, unul dintre noi – să conștientizăm necesitatea viitoarelor schimbări. Urmarea? Cei care se simțeau bine în siguranța conferită de o lege dată pentru o generație întreagă se simt, acum, înșelați și agresați de schimbările rapide și de sentimentul de insecuritate pe care acestea le aduc. Iată, de exemplu, că atunci cînd se părea că rostul unic al arhivelor este acela de a conserva memoria documentară a unei întregi națiuni, sporînd tezaurul cultural al țării, un grup de experți constată că acest lucru nu mai este suficient, că interesul pentru cunoașterea istoriei a crescut pentru unele categorii sociale, că interesul publicului pentru treburile publice este tot mai acut, că tot mai mulți sînt aceia dornici de a răspunde asalturilor pe care susținătorii unor ideologii condamnate de istorie le fac asupra tinerelor generații lipsite de memoria războaielor – cald și rece – și insuficient sau prost educate în școală. Iată, așadar, că munca de conservare și de punere științifică în valoare a documentelor păstrate de arhive, și care constituiau, pînă nu demult, rostul primordial al instituțiilor de arhivare, nu mai sînt considerate a fi de ajuns. Ele nu constituie decît fundația muncii arhivistului: cea care rămîne ascunsă de privirile publicului larg. Elevația, partea vizibilă a arhivelor, de abia de acum încolo se construiește.

Grupul de experți care a realizat proiectul de recomandare pe care îl avem astăzi în față a pornit de la niște constatări legate de observarea atentă a lumii contemporane și a dezideratelor acesteia.

Ce aduce nou *Recomandarea Consiliului Europei*, în comparație cu *Legea Arhivelor Naționale* din România? O comparație a celor două texte ne va duce la concluzia că legea actuală este perfect aliniată *Recomandării*. Ceea ce diferențiază net legea românească de *Recomandarea Consiliului* este perspectiva. În vreme ce *Legea Arhivelor Naționale* este realizată din punctul de vedere al statului, *Recomandarea* pornește de la orizontul de interes al cetățeanului.

Dacă vom prelua perspectiva *Recomandării*, abia atunci vom putea observa și diferențele care se impun și care se leagă, de exemplu, de unele termene după care pot fi cercetate diferite categorii de documente sau de datoria statului de a găsi resursele necesare pentru a asigura suportul material al accesului liber la documente: spații de depozitare și săli de lectură, sistem modern de căutare și regăsire a informației, bază informatizată de date etc. În plus, vom putea atunci aborda și atît de spinoasa problemă a arhivelor poliției și ale fostului partid comunist.

Din această perspectivă, consider că este necesară o nouă abordare legislativă în domeniul arhivelor, care să pornească de la ideile fundamentale ale prezentei *Recomandări*, și anume, cele care vor sta la baza politicii europene în domeniul accesibilității arhivelor și care sînt legate de raportul direct proporțional stabilit între gradul de democrație al unei țări și posibilitatea fiecăruia dintre cetățenii săi de a cunoaște, sub toate aspectele, istoria națiunii din care face parte.

* expert parlamentar la *Comisia pentru cultură, arte, mijloace de informare în masă a Camerei Deputaților*

un personal redus, nou în specialitate și mijloace materiale precare • *Arhivele Naționale și-au epuizat tot spațiul de rezervă existent* • *Arhivele Naționale au devenit un notariat sui generis*

ȘERBAN RĂDULESCU-ZONER*

Indolență, lipsă de voință sau...?

Proiectul de *Recomandare nr. R(97) a Consiliului Europei*, referitoare la o politică europeană privind sarcina ce revine *Arhivelor* de a pune la dispoziția utilizatorilor fondurile și colecțiile pe care le ocrotește, conține, printre altele, principiul că „o țară are acces întru totul la democrație doar atunci când locuitorii acesteia dispun de posibilitatea de a cunoaște, într-o manieră obiectivă, elementele istoriei sale”. Respectă România, prin organele sale abilitate, acest principiu? Citiuși de puțin, deoarece după aproape un deceniu de la răsturnarea regimului totalitar comunist cea mai mare parte a documentelor de primă mână din perioada dictaturii continuă să nu fie accesibile. Nu mă refer, de această dată, la dosarele fostei Securități, ce fac obiectul unei propuneri legislative a domnului senator Constantin Ticu Dumitrescu, amendată și răsmendată, mai întâi în *Senat* iar acum în *Camera Deputaților*, astfel încât aceasta, în cazul adoptării ei, să producă cât mai puține efecte și, mai ales, tardive, încălțând viziile candidații la alegerile parlamentare și locale sau cele din structurile guvernamentale, foști colaboratori sau informatori ai fostei Securități, să poată aspira liniștiți la un nou toliu de senator sau deputat, de ministru, de ambasador, de prefect sau de consilier județean.

Reglementarea accesului la dosarele fostei Securități, în calitate de poliție politică, este însă doar un aspect, deși foarte important, al unui domeniu mult mai larg, anume al permisibilității cetățenilor de a cerceta documentele de arhivă din timpul dictaturii comuniste. După cum sublinia, pe bună dreptate, domnul Axel Plathe, reprezentant al *Departamentului de Informare și Informatică al UNESCO*, la colocolviul „*Memorie și istorie*”, ținut la București, „popoarele și națiunile au dreptul la integritatea memoriei lor scrise”, la adevăr și la „identificarea responsabililor de crime împotriva drepturilor omului”. Aceștia din urmă sunt în lăniți nu numai în dosarele poliției politice de tristă amintire, ci, mai ales, în arhivele partidelor unice de guvernământ din fostele state comuniste; în cazul României, în cele ale CC al PCR. Acestea din urmă se aflau, pînă la finele anului 1989, bine ferecate și sub paza Securității, la unul din etajele clădirii ce se găsește peste drum de actuala sală *Omnia* a *Senatului*. Din 1990, respectivele documente, transportate „în mare grabă” la Pitești, sînt și acum în custodia *Arhivei Ministerului Apărării Naționale* din menționata localitate. Ele sînt inaccesibile, sub motiv că nu s-a încheiat inventarierea, de-a lungul a 9 ani, și predarea lor *Arhivelor Naționale* din București. De ce a fost necesară mutarea acestor documente de la București la Pitești, cînd ele puteau rămîne la locul lor, fiind și perfect inventariate, schimbîndu-se doar „stăpînul” și paza, invocîndu-se acum dezordinea în care se află și necesitatea reinventarierii lor și returnarea la București, las la aprecierea cititorilor.

Legea Arhivelor Naționale conține restricții inacceptabile

Ce au făcut pînă în prezent organele abilitate încît aceste documente să poată fi cercetate? Ce au întreprins cei răspunzători de a respecta „dreptul la cercetarea istorică și științifică” a documentelor, la care s-au referit alți reprezentanți *Consiliului Europei*, cit și cei ai *UNESCO*, la amintitul colocolviu? Mai întîi au elaborat, la dispoziția fostului guvern Văcăroiu, textul actualului *Legi a Arhivelor Naționale nr. 50/1996*, care reprezintă o aliniere formală la unele standarde europene dar, în același timp, conține altele restricții încît scrierea unei istorii a regimului comunist din România, pe baza documentelor românești de arhivă, devine o utopie chiar și pentru generația tînără de istorici. Prin introducerea termenului de 30 de ani de la crearea unui document, după care acesta poate fi consultat (art. 20, alin. 2), actuala lege este aliniată normelor internaționale. Restricțiile apar în articolul 22, care se referă la documentele care „nu

se dau în cercetare”. Conform textului de lege, acestea sînt cele care „privesc siguranța, integritatea teritorială și independența statului român”, care „pot leza drepturile și libertățile individuale ale cetățeanului” și cele „neprelucrate

cea mai mare parte a documentelor din perioada dictaturii continuă să nu fie accesibile • actuala Lege a Arhivelor Naționale – o aliniere formală la unele standarde europene • autorii legii accesului la arhive au folosit ca model una din cele mai conservatoare legislații • este dispus ministrul de a revizui actuala Lege a Arhivelor Naționale?

arhivistic”. „Stabilirea documentelor respective – se menționează în continuarea menționatului articol – se face de către deținătorul legal al acestora, potrivit anexei nr. 6”. Ce conține amintita anexă? Termene „după care pot fi date în cercetare documentele privind interesele naționale, drepturile și libertățile cetățenilor”: 100 ani de la crearea documentelor „referitoare la siguranța și integritatea națională”, 50 ani pentru cele privind politica externă, 75 ani pentru dosarele personale.

Cum poate fi scrisă o istorie bine documentată a regimului comunist din România cînd luarea deciziilor, la nivelul *Biroului Politic al CC al PCR*, poate fi cu ușurință, dar mai ales cu rea-credință, încadrată în cele cîteva categorii de documente mai sus menționate?

privind un proces politic din 1948, care a făcut multă vîlvă la vremea respectivă, de fapt o scandalosă înscenare judiciară, am cerut permisiunea, la *Arhivele SRI*, de a consulta documentele pe tema respectivă. Cererea mi-a fost aprobată,

dar, spre surprinderea mea, mi s-a pus la dispoziție doar dosarul penal, anume declarațiile inculpaților, cu grijă selectate de Securitate la vremea respectivă, în care aceștia, după luni de zile de anchete, bătăi și torturi, cedaseră fizic și psihic, ajungînd să recunoască toate acuzațiile fantaziste ale anchetatorilor, de înaltă trădare și complot contra siguranței statului, preluate apoi de *Procuratura Militară*. Față de nedumerirea mea, de a nu fi primit și alte dosare, mai ales cele operative, pentru a putea să mă edific asupra cauzelor care au condus la arestarea inculpaților, cit și în privința informațiilor reale pe care le culesese atunci Securitatea, cu afit mai mult cu cit afit inculpații, cit și anchetatorii sau informatorii sînt de mult morți, domnul director al *Arhivelor SRI* mi-a invocat foarte corect prevederile

Nu-i mai puțin adevărat că termene de restricție, mai mari sau mai mici, se găsesc și în legislația altor țări. Dar autorii legii românești nu numai că nu au ținut seama de nevoia restrîngerii acestora pentru a da posibilitatea istoricilor de a restabili adevărul asupra unei jumătăți de veac de comunism în România, ci au folosit ca model, voit sau nu, legislația franceză, una din cele mai conservatoare. De ce nu s-au inspirat, de exemplu, din legea belgiană, ce prevede doar 30 ani, pentru documente „care ar putea interesa siguranța statului, apărarea națională, politica externă și negocierile financiare și comerciale cu străinătatea”? Dar, pînă la urmă, nici Franța, cu o legislație severă, și nici Belgia, cu una mult mai blîndă, nu au o istorie cu pagini albe ce se țin de o jumătate de veac, precum România și celelalte țări foste comuniste, o realitate pe care autorii actualii legii românești a *Arhivelor Naționale* au refuzat, voit sau nu, să o ia în considerare.

Un exemplu din propria mea experiență de cercetător științific este edificator. Cu scopul elaborării unui studiu

amintitului articol 22 din *Legea Arhivelor Naționale* și două alineate din anexa 6, menționată mai înainte: accesul la documente „referitoare la siguranța și integritatea națională, după 100 ani de la crearea lor” iar „dosarele personale” după 75 ani. Domnul director avea, din păcate, dreptate. Nu putea încheia legea.

Proiectul de modificare a legii a fost respins de către MI

Ceea ce consider însă de-a dreptul scandalos este faptul că o propunere legislativă, a semnatarului acestor rînduri, de modificare și completare a *Legii Arhivelor Naționale*, în care, printre altele, propuneam și reducerea unor termene prevăzute în menționata anexă nr. 6, a primit un aviz negativ din partea actualului guvern. Cum s-a putut petrece așa ceva? Foarte simplu. *Ministerul de Interne* a trimis respectiva propunere legislativă spre avizare tocmai la autorii legii actualmente în vigoare. Aceștia din urmă nu puteau, evident, accepta o modificare a propriei lor opere și au întocmit

un aviz negativ, iar domnul ministru și-a însușit automat punctul lor de vedere.

Ceea ce a nemulțumit însă în cea mai mare măsură conducerea *Arhivelor Naționale* a fost propunerea de a se insera în lege un termen limită de preluare de la Pitești a documentelor ce au aparținut fostului CC al PCR, respectiv 12 luni, la care să se mai adauge încă un an pentru prelucrarea și punerea dosarelor la dispoziția cercetătorilor. Orice termen, în acest scop, este refuzat cu obstinație. „Nu avem spațiu de depozitare, nu avem suficient personal, ne lipsesc fondurile necesare”, este răspunsul. Sînt convins că actualul director general al *Arhivelor Naționale* este sincer aducîndu-mi asemenea argumente. Cui îi revine însă obligația de a face rost de spații de depozitare și de fonduri pentru suplimentarea personalului de specialitate? Istoricilor care vor să consulte documentele ținute sub cheie chiar și după 9 ani de la răsturnarea regimului totalitar, cetățenilor acestei țări, doritori de a cunoaște istoria contemporană a României? Sau organelor abilitate, în cazul în care legea ar prevedea termene precise de preluare și prelucrare a documentelor puse în discuție?

Ar fi incorect dacă nu aș recunoaște că o parte, o foarte mică parte, din documentele ce aparținuseră fostului CC al PCR nu se află acum în depozitele sediului central al *Arhivelor Naționale*. Dar și în cazul acestora am constatat o seamă de „bizarerii”. Unele dosare nu sînt înregistrate în cataloagele din sala de studiu astfel încît cercetătorul să le poată cere spre consultare. Eu recunosc că le-am obținut, cu doi ani în urmă, după ce am protestat, nu afit în calitatea mea de cercetător, căci n-aș fi avut nici un succes, ci în cea de deputat și participant la dezbaterile privind *Legea Arhivelor Naționale*. Ce am constatat însă în dosarele primite, respectiv din anul 1947? Pe lîngă sute de file de maculatură, am găsit doar două documente revelatoare: un proces verbal al unei sesiuni a *Biroului Politic al PCR* și, culmea, o notă a unui informator al poliției politice comuniste din care rezultă că Alexandru Alexandrin, pe vremea cînd era ministru al *Finanțelor*, din partea PNL (gruparea Tătărescu), se afla sub urmărirea agenților secreți ai lui Teohar Georgescu. Ambele piese nu se găsesc, în schimb, în volumul de documente din 1947, editat de *Arhivele Statului* din România, în 1994, sub titlul *România. Viața politică în documente*. Lipsă de profesionalism, o simplă eroare? Sau, mai degrabă, rea-intenție, odată ce, sub masca unei anumite transparențe, documentele, după cum oricine poate constata, au fost astfel selectate încît, cu excepția celor care adevărat relevante, restul să contribuie la o recosmetizare a guvernului Petru Groza.

Întrebări adresate MI

În loc de încheiere, se impun cîteva întrebări adresate *Ministerului de Interne*, în subordinea căruia se află *Direcția Generală a Arhivelor Naționale*. Cînd consideră că cetățenii acestei țări și, în primul rînd, istoricii vor avea un acces real la documentele din perioada totalitarismului comunist? Este dispus ministrul de a revizui actuala *Lege a Arhivelor Naționale*? Se va întreprinde ceva, în afară de frumoase discursuri la simpoziune, pentru a fi grăbită transferarea de la Pitești a *Arhivei* fostului CC al PCR? Cînd vor fi date acestea spre cercetare istoricilor români spre a nu pleca cu toții la Moscova, deoarece cei care au făcut o asemenea încercare au avut succes, întorcîndu-se cu documente deosebit de interesante privind dictatura comunistă din România.

Pînă la un răspuns, prin fapte și nu doar prin vorbe frumoase, la aceste întrebări, consider că aprecierile din titlul sub care am scris aceste rînduri nu pot fi schimbate.

* Doctor în istorie, deputat

FLORIN PINTILIE*

Păstrare și acces la documentele Securității aflate în Arhivele SRI

Istoric al arhivei Securității

Direcția Generală a Securității Poporului, care a primit ulterior și alte denumiri (*Direcția Generală a Securității Statului, Ministerul Securității Statului, Departamentul Securității Statului, Consiliul Securității Statului*), a luat ființă la 30 august 1948, prin *Decretul nr. 221*, având ca obiectiv principal „apărarea cuceririlor democratice și asigurarea securității țării contra uneltor dușmanilor din interior și exterior”. În cadrul structurii organizatorice a Securității a existat încă de la început un compartiment (sector) destinat păstrării documentelor preluate de la vechile servicii de informații ce au funcționat anterior anului 1945 (*Serviciul Special de Informații, Corpul Detectivilor, Direcția Generală a Siguranței ș.a.*), precum și a celor create în decursul propriei activități. Aceste înscrisuri erau păstrate într-o arhivă centrală, situată în București, și în arhive teritoriale, existente în cadrul sediilor inspectoratelor județene de securitate. Inițial, arhiva a fost structurată pe cinci fonduri principale (*informativ, rețea, documentar, corespondență și neoperativ*) cărora, de la jumătatea deceniului al șaselea, li s-a adăugat și *fondul penal*, ca urmare a unei decizii guvernamentale, prin care s-a stabilit că dosarele proceselor referitoare la siguranța statului „trebuie să fie predate de la Ministerul de Justiție la Securitate”.

În rezumat: în cadrul *fondului informativ* au fost grupate dosarele persoanelor urmărite de Securitate, în *fondul rețea* erau păstrate dosarele persoanelor care au colaborat sub diferite forme (informatori, colaboratori, rezidenți, gazde, case de înfînir) cu fostele organe de securitate, iar în *fondul documentar* pot fi regăsite materiale referitoare la metode, mijloace și acțiuni ale structurilor informative românești care au acționat începând cu anul 1918. *Fondurile de corespondență și neoperativ* conțin în special documente cu caracter logistic. Fostul *Departament al Securității Statului*, care funcționa în cadrul *Ministerului de Interne*, era format din șase *Direcții* centrale și 40 de inspectorate județene de securitate. Documentele create de unitățile centrale erau, cu unele excepții, trimise spre păstrare într-o singură arhivă centrală. Inspectoratele județene, însă, își păstrau documentele pe care le produceau în arhivele proprii. Ca urmare, în decembrie 1989, existau o arhivă centrală și 40 de arhive județene, în care se depozitau documentele ale Securității, care, însumate, reprezentau o cantitate de circa 25 kilometri liniari de arhivă, din care aproape jumătate era grupată în cadrul *fondurilor informativ și rețea*. SRI înființat, la data de 26 martie 1990, a preluat de la *Ministerul Apărării Naționale* și o parte din arhiva creată de fostele organe de securitate până în decembrie 1989. Una din întrebările care au revenit cu insistență în atenția opiniei publice, prin intermediul mass-media, s-a referit la desfășurarea unor eventuale acțiuni de distrugere a documentelor create de Securitate aflat înainte de 1989, cit și după acest an.

La *Plenara* fostului *Comitet Central* al PCR din 26-27 iulie 1967, în care s-a analizat activitatea *Ministerului de Interne*, a fost adoptată hotărârea de a nu li se mai întocmi dosare de informatori membrii de partid care „vor sprijini activitatea organelor de securitate și de miliție”. Ulterior, toate unitățile centrale și teritoriale de securitate au selectat dosarele și fișele de evidență întocmite, înainte de anul 1967, informatorilor care deveniseră între timp membri de partid și le-au distrus prin macerare. Această operațiune a avut un caracter permanent, fiind aplicată și pentru dosarele informatorilor care decedaseră. Potrivit unor evaluări estimative, până în decembrie 1989 au fost distruse de către lucrătorii de securitate peste 270.000 de dosare ale informatorilor deveniți membri de partid. Acest sistem de lucru, destinat protejării unei anumite categorii de colaboratori ai Securității, are consecințe directe și în prezent, în sensul că, în cadrul *fondului rețea* aflat în păstrarea SRI, marea majoritate a dosarelor se referă la nemembri de partid și numai în cazuri aleatorii la foștii membri de partid.

Periodic, lucrătorii cu atribuții de arhivă ai Securității selecționau documentele cu termen de păstrare expirat, din *fondurile de corespondență și neoperativ*, care erau distruse prin macerare în cadrul unor întreprinderi economice specializate. Zeci de mii de dosare din arhiva Securității, considerate a nu mai avea valoare operativă, au fost predate până în 1989 la *Ministerul Apărării Naționale*, la fostul CC al PCR sau la *Arhivele Naționale*.

Evenimentele din decembrie 1989 s-au soldat și cu distrugerea sau sustragerea unui însemnat volum de documente. Astfel, arhiva *Inspectoratului Județean de Securitate Sibiu*, în care se păstrau peste 40.000 dosa-

re, a fost distrusă de incendiu. De asemenea, în unele sedii ale fostelor organe de securitate, au pătruns persoane necunoscute, care au sustras sau distrus mii de dosare aflate în lucru. Trebuie precizat faptul că ofițerii operativi ai Securității păstrau în fișetele proprii câteva sute de mii de dosare, aflate încă în diferite stadii de lucru. Sub presiunea evenimentelor, o parte din ofițerii de securitate au distrus la ordin sau din proprie inițiativă documentele cazurilor pe care le verificau. În sfârșit, din arhivele unor inspectorate județene care au fost eva-

documentele Securității reprezentau cca 25 km liniari de arhivă • evenimentele din decembrie 1989 s-au soldat și cu distrugerea unui însemnat volum de documente • din fișetele foștilor lucrători ai Securității a fost recuperat cca un km liniar de arhivă

cuat în decembrie 1989 în sedii ale unităților aparținând MAPN, s-a constatat la preluarea ulterioară a documentelor de către unitățile SRI că lipsesc o parte din materialele a căror existență fusese consemnată în evidențele inițiale. Totalul estimat al pierderilor de dosare create de fostele organe de securitate, în intervalul decembrie 1989-martie 1990, se cifrează la peste 130.000 dosare, din care numai o mică parte au mai putut fi recuperate

de la cei care le dețineau fără forme legale.

Documentele create de structuri ale Securității precum au fost *Comandamentul trupelor de securitate, Școala de ofițeri de securitate* de la Băneasa, *DIE* nu au fost preluate de SRI, ci de alte instituții ale statului. Una din principalele preocupări ale conducerii SRI, după preluarea fragmentelor din arhiva creată de Securitate, a constituit-o asigurarea unor condiții optime de păstrare și de protejare a secretului datelor și informațiilor conținute, concomitent cu verificarea existenței fizice a dosarelor consemnate în sistemele de evidență ale creatorului de fond. De asemenea, din fișetele foștilor lucrători ai Securității a fost recuperat circa un kilometru liniar de arhivă, format din dosare aflate în lucru înainte de decembrie 1989, care nu fuseseră distruse sau sustrate în timpul evenimentelor. Aceste materiale au fost ordonate, inventariate și clasate în cadrul *fondurilor arhiviste* din care făceau parte. A fost finalizată activitatea de microfilmare a dosarelor din *fondurile informativ și rețea*, realizându-se astfel o copie de siguranță a datelor consemnate pe suport de hirtie. Au fost perfecționate continuu și sistemele de avertizare în cazul eventualelor încercări de acces neautorizat la documentele create de securitate sau în caz de incendiu.

Cea mai importantă modificare a volumului de documente preluate de la fostele organe de securitate s-a produs în baza *Hotărârii Guvernului României nr. 1134* din 19 octombrie 1990, prin care marea majoritate a dosarelor din *fondul penal* au fost predate *Ministerului Justiției* (cca 400.000 de volume) și *Ministerului Public* (cca 65.000 de volume), deoarece nu mai afectau siguranța națională. Au rămas în continuare în păstrarea SRI, în cadrul *fondului penal*, numai dosare ce se referă la acțiuni de spionaj, trădare, terorism sau iredentism.

SRI și societatea civilă

Trebuie subliniate eforturile specialiștilor SRI pentru a răspunde la cele peste 100.000 de petiții adresate de persoane fizice și juridice din țară și din străinătate, prin care se solicita eliberarea unor documente care să ateste, în special, calitatea de fost persecutat politic. Mulți dintre cei ce ni s-au adresat au putut beneficia de prevederile *Decretului nr. 118/1990*, în cazul în care au suferit condamnări cu caracter politic, au fost trimiși în colonii de muncă sau au avut domiciliu obligatoriu, au fost deportați în URSS în calitate de prizonieri de război sau ca simpli cetățeni, la așa-numita „muncă de reconstrucție”. La solicitarea mai multor comisii parlamentare, printre care cea mai cunoscută este *Comisia parlamentară pentru cercetarea abuzurilor și pentru petiții*, care și-au propus să elucideze cauzele dispariției sau decesului unor persoane (cazul „Ibrahim Seifit”, cazul „Căciulaș”, cazul „Salcia” ș.a.), au fost identificate și xerocopiate documente referitoare la organizarea și funcționarea fostelor organe de securitate, precum și la abuzurile comise de acestea.

O altă direcție de acțiune a vizat identificarea *manuscriselor* confiscate unor personalități ale societății românești, în anii regimului totalitar, și restituirea lor creatorilor sau moștenitorilor legali ai acestora. Din cele peste 100.000 de file manuscrise existente, au fost predate celor îndreptățiți peste 50.000 de mii de file. Au fost astfel introduse în circuitul valorilor culturale românești scrieri ale lui Constantin Noica, Ion Caracian, Petru Dimitriu, Nichifor Crainic, Ion Nistor, Marcu Petre Pandrea ș.a. Cu toate că s-a făcut o largă mediatizare a listei autorilor de manuscrise confiscate de Securitate, inclusiv prin repetate publicări în presa de mare tiraj, mai există încă un mare număr de lucrări care nu au fost încă solicitate de cei în drept. Din primul an de existență, SRI a pus la dispoziția cercetătorilor în științe socio-umane un însemnat volum de documente cu caracter istoric din *fondurile penal și documentar*. Formalitățile foarte simple, care constau în trimiterea unei cereri în care se consemnează datele minime de identificare a solicitantului, titlul temei de cercetare și perioada la care se referă, precum și atractivitatea documentelor existente, au determinat un număr de peste 200 specialiști din țară și din străinătate să studieze materiale din *fondurile menționate*, în nume propriu sau ca reprezentanți ai unor instituții culturale și științifice precum sint *Academia Română, Institutul de Istorie „Nicolae Iorga” și „A.D. Xenopol”, Universitățile din București, Iași și Cluj, Universitatea „California” din Los Angeles, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului*, ai unor asociații neguvernamentale din rândul cărora enumerăm *Academia Civică, Asociația „15 Noiembrie” din Brașov, Asociația „Avram Iancu” din Tirgu Mures, Asociația Veteranilor de Război din Tirgu Jiu, Societatea „Arhive deschise” din Budapesta, Centrul de Istorie a Evreilor din România* sau reprezentanți ai mass-media de la cotidienele de mare tiraj *Adevărul, România liberă, Evenimentul zilei, Cotidianul*, de la editurile *Humanitas, Vremea* sau *Victor Frunză*, de la posturile de radio *România Actualități, BBC-Londra*, „ARD” din Viena și de televiziune precum *Televiziunea Română, Tele 7ABC, Antena 1, Pro TV* ș.a.

Datele și informațiile conținute în documentele de arhivă au oferit materia primă necesară elaborării și publicării unui impresionant număr de lucrări și de filme documentare, referitoare la mișcarea de rezistență anticomunistă, colectivizarea agriculturii, situația instituțiilor religioase, marile procese politice din anii '50 ș.a., care au contribuit la formarea unei imagini mai clare a ultimei jumătăți de secol din istoria României.

* director al Arhivelor SRI

Sufliment finanțat de
Fundația pentru o Societate Deschisă
 Responsabil de proiect: Rodica Palade
 Proiectul economic: Mihaela Cucu
 Responsabil de număr:
 Alice Taudor și Răzvan Paul
 Grafician: Dan Perjovschi
 Tehnoredactare: Florin Anghel
 Introducere de text, corectură: Mara Ștefan,
 Rodica Toader, Aurelian Crăciun, Cătălina Florea

MIHNEA BERINDEI

România lui Ceaușescu – un naufragiu planificat I

În decurs de câteva luni, România a cunoscut trei evenimente majore care au reținut atenția mass-media, a opiniei publice și, într-o oarecare măsură, a responsabililor politici occidentali: marea manifestație a muncitorilor din Brașov, din 15 noiembrie 1987; fluxul continuu – începând cu decembrie 1987 – de refugiați români în Ungaria; și anunțul oficial făcut la 3 martie 1988, privind punerea în aplicare a distrugerii sistematice și generalizate a zonelor rurale („sistemizarea” satelor). Fiecare dintre ele dezvăluie gravitatea crizei românești.

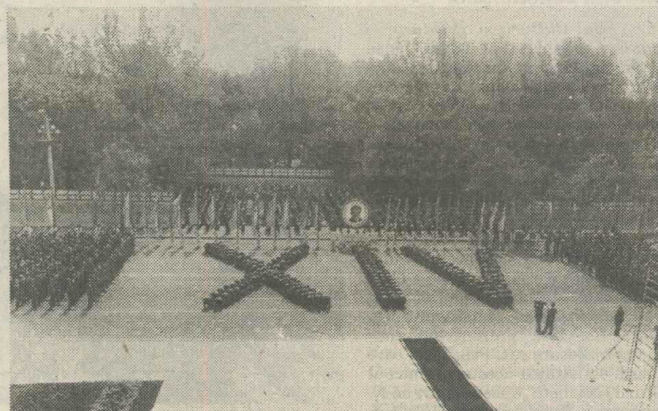
Explozia de nemulțumire de la Brașov (precedată și urmată de alte mișcări sociale) și fuga cetățenilor români în Ungaria (manifestare inedită a emigrației devenită fenomen de masă) atestă degradarea îngrijorătoare a condițiilor de viață și dovedesc în același timp, exasperarea unei societăți conștiente de imposibilitatea angajării dialogului cu o putere închistată în logica unei dogme și total ermetică în fața realităților celor mai flagrante.

De asemenea, faptul că printre refugiații plecați în Ungaria se numără mulți cetățeni de origine română probează că pină și discursul naționalist a devenit ineficace. Or, pe la mijlocul anilor '60, recursul la propaganda naționalistă, acompaniat de o timidă liberalizare, asigurase o oarecare adeziune a populației la politica autorităților. Această perioadă pare clar închisată, iar prăpastia care-i desparte pe guvernânți de guvernați este de acum evidentă, nu numai pentru opozanți, dar și pentru membrii nomenclaturii.¹

Răspunsul imediat al autorităților la nemulțumirile care au reușit să se exprime deschis, în special după 1977, a fost în mod invariabil reprimarea. Totuși, în mai multe rânduri, puterea a moderat temporar politica sa economică și socială – mai ales în perioada legalizării Solidarității în Polonia; a făcut chiar câteva concesii, limitate și fără viitor (în special după grevele care au avut loc după 1983 în minele din Maramureș și în octombrie–noiembrie 1986 în mai multe orașe din Transilvania; de asemenea, după evenimentele de la Brașov). Dar prioritatea a rămas constant întărirea dominației partidului asupra societății și invențarea unor noi mijloace de control și

Acest studiu a fost scris în primăvara 1989 și a apărut în vara aceluiași an în *Politique Internationale* (Paris, 44, pp. 57–75), revistă de referință în lumea universitară și în cercurile politice. El își propune să răspundă întrebării recurente despre „pasivitatea” românilor în comparație cu polonezii, cehii, ungurii și nu numai cu ei. De ce România apărea ca o insulă inabordabilă și imuabilă, într-o lume în plină mișcare (grație între altele efectelor imprezvizibile ale fenomenului Gorbaciov)? Se putea oare întrevădea posibilitatea unei schimbări a acestei stări de lucruri? A reieșit această analiză succintă – în limitele spațiului acordat – a regimului Ceaușescu. Ea este bazată pe informațiile disponibile la acea dată. În măsura în care ea reprezintă un document al unei perioade – a fost deseori utilizată și citată în toamna și iarna 1989 – nu am găsit de cuviință să schimbăm, în traducerea românească, timpul prezentării (reamintim că a fost scrisă în primăvara 1989), să procedăm la completări sau să aducem la zi notele de referință.

Publicarea acestui studiu astăzi în românește răspunde unei constatări: generația tânără, elevii, studenții chiar, dispun de puține materiale de acest gen; generația mai vîrstnică are tendința să uite – să oculteze mai mult sau mai puțin voit sau conștient – trecutul apropiat. Exemplul cel mai frapant este modul în care autorii *Addenda la Cartea neagră a comunismului (Humanitas, Fundația Academia Civică, București, 1998, pp. 772–776)*, au expedit „epoca de aur” a lui Ceaușescu, printr-o listă discutabilă. Or, astăzi apare din ce în ce mai evident că această perioadă din istoria noastră recentă și-a lăsat profund amprenta în mentalitățile individuale și colective. Memoria acestui trecut apropiat se confundă încă cu prezentul. (Mihnea Berindei)

1989: spectacol omagial pentru Congresul al XIV-lea, în vreme ce întregul Est se mișcă

reprimare.

Sistematizarea satelor se înscrie în logica acestor politici, constituind o brutală accelerare a acesteia. De fapt, este vorba de o ofensivă de mare anvergură contra rămășițelor structurilor tradiționale ale societății românești, inclusiv ale minorităților naționale. Acest program urmărește distru-

gerea într-un viitor apropiat a ultimelor forme de solidaritate (celula familială, vecinătate, comunități religioase sau naționale) care sînt considerate ca focare potențiale de rezistență și ca obstacole în calea „omogenizării” societății și a „creării poporului unic muncitoresc”, în conformitate cu discursul lui Nicolae Ceaușescu. Scopul ultim al

acestei operațiuni, proclamat cu claritate în declarațiile oficiale, este realizarea utopiei totalitare a „omului nou” – realizare care necesită în ultimă instanță supunerea necondiționată a fiecărui individ și distrugerea sa morală.

Cu aproape un an înainte de revolta de la Brașov, un scriitor din București denunța într-un text numit *Resemnarea, formă de sinucidere*, criza morală în care se găseau concetățenii săi. El își exprima temerea că românii sînt „pe cale de dispariție ca popor și în pragul ieșirii definitive din Europa”. Și adăuga: „a ieși din Europa este echivalent cu a ieși din Istorie”.²

Această temere devine cu atât mai îndreptățită după anulul oficial al punerii în practică a programului de sistematizare. Acestea fiind spuse, conștientizarea pericolului și măsurarea importanței mizei evoluției în curs nu constituie decât un prim pas, căci problema fundamentală care se pune societății românești este aceea a voinței și capacității sale de a rezista în fața unei puteri care o tratează ca pe un dușman, căruia i-a declarat război deschis, în scopul de a o fasona după criteriile logicii sale totalitare. Răspunsul la această întrebare nu poate fi dat decât în urma unei analize a evoluției recente a rezistențelor și opozițiilor colective sau individuale și, de asemenea, trebuie să țină cont de o realitate de care se face deseori abstracție cînd se vorbește de „pasivitatea” românească: importanța controlului și a nivelului de reprimare la care este supusă societatea românească.

O societate înregimentată

Scurta perioadă de liberalizare a anilor '60 a fost urmată de o reluare brutală a rigorii ideologice, marcată în special prin creșterea continuă a prezenței și a rolului partidului în toate domeniile vieții societății. Domanția partidului asupra societății – insistăm – pare astăzi totală – chiar mai puternică decât în perioada stalinistă, cînd anumite sectoare îi scăpau încă. Ea este, în orice caz, mai pronunțată și mai opresantă în România decât în celelalte țări din Est și se exercită pe mai multe căi.

În primul rînd, organizațiile care

(Continuare în pagina 10)

Note:

1. O constatare frapantă este, de exemplu, similitudinea între interpretările date evenimentelor de la Brașov de către Mihai Botez, unul din principalii opozanți, și cele ale lui Silviu Brucan, fost redactor-șef adjunct al cotidianului partidului, *Scinteia*, ambasador în Statele Unite și la Națiunile Unite în anii '60; conform comunicatelor UPI și Reuter, 27 nov. 1987, AFP și *The Independent*, 28 nov. 1987; *Radio Free Europe (RFE)*, *Domestic Bloc*, 1 dec. 1987; V. Socor, *The Worker's Protest in Brașov: Assessment and Aftermath*, RFE, *Background Report, Romania*, 4 dec. 1987, p. 3; E. Lhomel, *Roumanie, l'année politique, un pouvoir desavoué, une population épuisée*, în *L'URSS et l'Europe de l'Est, La Documentation Française, Notes et études documentaires*, no. 4.867–4.868, 1988, p. 195. Aceeași similitudine în ceea ce privește verdictul stării grave de criză, dar și a originilor și a soluțiilor sugerate, între textele opoziției și cele făcute publice de către foștii conducători de partid: scrisoarea deschisă a lui Károly Király (membru al Comitetului Politic Executiv, pînă în 1972, și al Consiliului de Stat pînă în 1975), adresată în august 1987 lui N. Ceaușescu după ce obținuse deplina aprobare a lui Gheorghe Maurer (prim-ministru pînă în 1974); conform V. Socor, *Károly Király's Letter to Ceaușescu*, RFE, *Situation*

Report, Romania (SR, R), 1, 13 ianuarie 1988, pp. 29–31 și E. Lhomel, art. cit.; scrisoarea deschisă din martie 1989 semnată de șase personalități ale partidului: cei doi foști secretari generali în viață, Constantin Pîrvulescu (1944) și Gheorghe Apostol (1954–1955) – care au ocupat funcții de prim-plan pînă la începutul anilor șaptezeci – Corneliu Mănescu, ministrul Afacerilor Externe din 1961 pînă în 1972, ambasador la Paris din 1977 pînă în 1982, Alexandru Bărlădeanu, membru al Biroului Politic din 1962 pînă în 1968, președinte al Comitetului de Stat al Planificării din 1955 pînă în 1967, Grigore Răceanu, ilegalist al partidului, și Silviu Brucan; conform BBC, *International Service*, 10 martie 1989; RFE, *Romanian Service*, 11 martie, comunicatele AP, Reuter, AFP, 12 martie; *Le Monde*, 12–13 martie, *Libération*; *The Independent*, 13 martie, *Philadelphia Inquirer*, *Nepszabadság*, *L'Unité*, 14 martie, *Süddeutsche Zeitung*, *Die Welt*, *New York Times*, 15 martie...; M. Shafir, *Former Senior RCP Officials Protest Ceaușescu's Policies*, RFE, SR, R, 3, 29 martie 1989, pp. 3–14. Cu toate că toți acești înalți responsabili fuseseră îndepărtați de la putere de către clanul Ceaușescu, încă din anii '70, și deși ei nu mai dispun de nici o clientelă, audiența lor printre membrii activi ai nomenclaturii rămîne încă importantă. Ceea ce explică arestul la domiciliu ce li s-a impus și faptul că toți au fost supuși la diverse presiuni cu scopul de a-i forța să

se dezmetină; mai ales cazul lui Mircea Răceanu, fiul adoptiv al lui Grigore Răceanu și director al secției *America Latină* la Ministerul Afacerilor Externe, a fost arestat și acuzat de înaltă trădare, pasibil de pedeapsa capitală, conform *Radio București* și *Scinteia*, 14 martie 1989; RFE, *Domestic Bloc*, 14 martie; AP, 14 martie, *Le Monde*, 16 și 17 martie; M. Shafir, *The Regime Reacts to a Wave of Criticism*, RFE, SR, R, 3, 29 martie 1989, pp. 15–20.

Avertisment clar pentru posibila candidații la contestare, dar, în același timp, semn de îngrijorare cu privire la fidelitatea nomenclaturii. Semnalăm, printre altele, răbufniri de nemulțumire în rîndul unor jurnaliști ai presei centrale. Pe 25 ianuarie 1989, trei jurnaliști de la *România liberă*, al doilea cotidian național (Anton Uncu, Petre Mihai Băcanu, Mihai Creangă), și cîțiva tipografi (numai numele unuia dintre ei ne-a parvenit – Alexandru Chivoiu) au fost arestați, atunci cînd se pregăteau să imprime manifeste contra lui Nicolae Ceaușescu, cu ocazia aniversării a 71 de ani (26 ianuarie). Ținuți la secret, acuzați de „propagandă contra societății socialiste” și de „pregătirea unui complot”, ei riscă între 5 și 15 ani de închisoare, conform RFE, *Domestic Bloc*, 9 februarie 1989, *Libération*, 9 febr., 13 și 18–19 martie; comunicat al *Committee to Protect Journalists*, New York, 23 martie 1989; C. Ștefănescu, *Doina Cornea Criticized Ceaușescu Again*, RFE, SR, R, 4, 4 mai

România lui Ceaușescu – un naufragiu planificat

(Urmare din pagina 9)

asigură în mod normal înregimentarea populației în regimurile comuniste (partid, pionieri, tineret comunist, sindicat unic, consilii populare...) sînt mai dezvoltate decît în altă parte. Partidul comunist român (PCR) număra în 1987 mai mult de 3.700.000 de membri (față de 1.500.000 în 1965 la desemnarea lui N. Ceaușescu în funcția de secretar general) din 23.000.000 de locuitori, respectiv 25% din populația adultă și 33% din populația activă. Este cel mai important partid din Est: efectivele sale, raportate la populația totală, reprezintă dublul celor ale PC din URSS. *Uniunea Tinerilor Comuniști (UTC)* grupează astăzi mai mult de 3.000.000 de tineri (recrutați de la 14 ani) și controlează îndeaproape *Uniunea Asociațiilor Studenților Comuniști din România (UASCR)* – mai mult de 142.000 de membri în 1988. Formațiunile de pionieri numără mai mult de 2.500.000 de copii între 7 și 14 ani. Iar în ceea ce-i privește pe salariați, ei sînt în mod automat integrați în *Uniunea Generală a Sindicatelor din România* (care depășește 7.800.000 de membri).

În al doilea rînd, puterea a creat, la mijlocul anilor '70, noi structuri: *Frontul Unității Socialiste* (devenit, în 1980, *Frontul Democrației și Unității Socialiste*) al cărui președinte este N. Ceaușescu și care reunește sub conducerea partidului „toate forțele politice și sociale ale țării, toate organizațiile de masă și civice (inclusiv cele pașprezece Biserici autorizate), mobilizînd tot poporul spre realizarea politicii interne și externe ale partidului și statului...”.³ Chiar și copiii de grădiniță sînt înregimentați și în doctrina de la vîrsta de 4 ani în cadrul organizației *Șoimii Patriei*, creată în 1976 (și care totalizează astăzi mai mult de 1.500.000 de copii între 4 și 7 ani).

Astfel, românii de toate vîrstele – copii, tineri, adulți, pensionari – sînt înrolați cu forța într-una sau mai multe organizații, strict controlate de autorități. Bineînțeles, „adeziunea” lor masivă nu reflectă în nici un fel convingerile personale ale membrilor sau forța reală a organizațiilor. Refuzul de a deveni membru echivalează cu renunțarea la orice promovare și atrage după sine clasificarea ca element „antisocial” (este practic imposibil să devii maistru, să urmezi studii superioare sau, mai mult, să obții autorizația pentru a pregăti un doctorat, dacă nu faci parte din UTC sau din partid). Nu este mai puțin adevărat că această „adeziune”, chiar formală, constituie primul pas spre un angrenaj care, din acceptare în acceptare, din supunere în supunere, sfîrșește prin a determi-

na un anumit profil moral.

În paralel, la sfîrșitul anilor '60 și începutul anilor '70, a apărut o serie de organizații, în principiu dublu subordonate – partidului și statului – dar care, în realitate, golesc de substanță rolul statului în profitul partidului, și în special al lui N. Ceaușescu și al clanului său. Să remarcăm, de pildă, faptul că Secretarul general al partidului este, de asemenea, președintele *Consiliului Național al Muncitorilor*, al *Consiliului Național al Agriculturii*, al *Consiliului Suprem al Dezvoltării Economice și Sociale* (cărui i-a fost recent subordonat *Comitetul de Stat al Planificării*), al *Consiliului de Apărare al Republicii Socialiste România*... Concentrarea puterilor de decizie și multiplicarea mecanismelor de control merg, deci, împreună. În ceea ce privește *Consiliul Național al Științei și Tehnologiei* (devenit, în noiembrie 1985, *Consiliul Național al Științei, Tehnologiei și Învățămîntului*), condus începînd cu 1976 de Elena Ceaușescu (care acumulează titluri de academician, doctor și inginer), el supraveghează ansamblul activităților de cercetare din ministere, academii și institute în vederea aplicării „juste” a directivelor partidului în aceste domenii.⁴

Controlul conștiințelor

Consiliul Culturii și al Educației Socialiste, prezidat de Suzana Gădea – o apropiată a cuplului prezidențial – are misiunea de a „dirija și orienta orice activitate cultural-educativă” a țării. Creat în vîltoarea „revoluției culturale” la Roumaine, lansată de N. Ceaușescu în iulie 1971, acest organism este dotat, din 1977, cu o importantă structură permanentă: festivalul *Cîntarea României*. Orice creație artistică – dar și tehnică –, orice manifestare culturală, spectacol de amatori sau folcloric, reprezentație a *Operei naționale* – trebuie să obțină aprobarea „activiștilor” responsabili de *Cîntarea României*, prezenți în fiecare uzină și în fiecare sat. Principiul care reglează activitatea acestor paznici ai „culturii socialiste” a fost definit de N. Ceaușescu în *Tezele din iulie 1971* (reactualizat cu ocazia *Conferinței de la Mangalia* din august 1983, consacrată „problemelor muncii de organizare și politico-educative”⁵) și repetat fără încetare în discursurile cu conținut ideologic⁶: nu poate exista creație artistică sau culturală lipsită de mesaj „revoluționar”. Fiecare operă, fiecare eveniment cultural, ansamblul activităților editoriale, învățămîntul literar sau artistic sînt subordonate imperativelor propagandei, orice manifestare de acest tip concurînd în mod necesar la crearea „omului nou”. Dacă unii scrii-

tori sau artiști consacrați mai pot scăpa constrîngerilor *Cîntării României*, debutanții au puține șanse de a-și vedea publicate textele sau de a-și expune operele, fără să se plieze directivei puterii sau să-și aducă tributul cultului personalității lui N. Ceaușescu. Amatorismul cel mai servil și mai mediocru este încurajat, în detrimentul profesionalismului și talentului.

Această pseudo-cultură „națională”, necesită o protecție față de influențele „nefaste” din exterior, închide țara într-o izolare crescîndă, de tip albanez. Din ce în ce mai puține opere, reviste, jurnale, filme occidentale ajung în România: chiar și cele care provin din țările comuniste sînt selecționate cu grijă, respectiv cenzurate.⁷ Această politică anticulturală care, răsturnînd toate valorile, denaturează în profitul propagandei nevoile și aspirațiile reale ale oamenilor, determină, prin perversiune și distorsionarea spiritelor, o veritabilă suferință morală. Ea constituie, cu siguranță, un mijloc suplimentar de control al conștiințelor.

Suzana Gădea, președinta Consiliului Culturii și Educației Socialiste

Mizeria, instrument de control social

Dincolo de organizațiile de masă și de politica culturală, autoritățile române exercită un control cotidian asupra vieții materiale a oamenilor. O serie de măsuri au fost luate de la începutul anilor '80, pe de-o parte, pentru a restringe firavul sector nesocializat al economiei (în special în agricultură)

și, pe de altă parte, pentru a crea o totală dependență materială a fiecărui individ față de stat. „*Noua revoluție agrară*”, lansată la începutul anului 1982, dar pregătită prin decretele din 10 și 17 octombrie 1981 relative la raționalizare și aprovizionare, a antrenat o nouă colectivizare. Un sistem de control al producției agricole a satelor necolectivizate (9,4% a suprafeței agricole, dar numai 4,9% a terenurilor arabile) și a loturilor individuale acordate țăranilor cooperatori în folosință proprie (6,1% din suprafața agricolă) a fost pus în practică. Livrări obligatorii către fondul de stat, în cantități și la prețuri impuse, prin care se revine la mecanismul „cotelor” suprimate în 1956, și-au refăcut apariția.⁸ Pe de altă parte, dacă programul de sistematizare a satelor este dus la capăt, vom asista, pînă în anul 2000 (data la care operațiunea ar trebui în principiu realizată), la trecerea evasitotalității pămînturilor în regimul gestiunii colective; și aceasta, cu prețul distrugerii satelor necolectivizate și al reducerii drastice a suprafeței loturilor în proprietate individuală, dacă nu la suprimarea lor pur și simplu. Agricultura română va fi astfel în întregime colectivizată: toți țăranii vor fi transformați în muncitori agricoli.

„*Noua revoluție agrară*” se înscrie într-un ansamblu de măsuri mai larg care, de la începutul anilor '80, a împins România într-o adevărată economie de război. Sectoare esențiale ale economiei au fost trecute sub responsabilitatea directă a militarilor: transporturile și telecomunicațiile, principalele porturi, șantierelor naționale, minele și, din 1985, energia. Un decret din decembrie 1981 asupra „întăririi ordinii și a disciplinei muncii” merge pînă la a prevedea pedepse cu închisoarea pentru greșeli comise în timpul orei de muncă.⁹ În 1983, prin introducerea „acordului global”, venitul minim garantat pentru ansamblul salariaților

a fost suprimat și înlocuit cu o remunerare în funcție de randament. Ne-realizarea normelor planificate are de acum înainte drept consecință o scădere a salariului, chiar în cazul în care cauzele nu sînt imputabile muncitorului (epuizarea stocului, pană de electricitate).¹⁰ Dacă nici una dintre aceste măsuri nu a contribuit realmente la ameliorarea productivității – obiectivul proclamat oficial –, ele au

Note:

3. *Roumanie, aperçu encyclopédique*, București, 1986, p. 26.

4. *Ibid.*, pp. 24–29; M. Shafir, *Romania. Politics, Economics and Society*, Londra, 1985, pp. 95–106; P. Gafton, *The Romanian Communist Party Today*, RFE, SR, R, 6, 29 aprilie 1988, pp. 9–10.

5. V. Georgescu, *Istoria românilor, de la origini pînă în zilele noastre*, München, 1984, pp. 319–323, 331–334; M. Berindei et A. Colas, *De l'obscurité à l'obscurantisme*, L'Alternative, 26, martie–aprilie 1984, pp. 34–40; V. Tismăneanu, *Ceaușescu's Socialism, Problems of Communism*, ian.–febr. 1985, p. 61; M. Shafir, *op.cit.*, pp. 58–59; 92–93.

6. Vezi, de exemplu, capitolul discursului lui N. Ceaușescu din 28 noiembrie 1988, pronunțat cu ocazia ședinței plene a CC și a consilierilor și birourilor celorlalte organizații de masă, intitulat *Activitatea ideologică și politico-educativă pentru crearea omului nou avînd o înaltă conștiință revoluționară socialistă: obiectiv de importanță capitală în etapa actuală*,

Scînteia, 29 nov. 1988. Subliniem de asemeni – fapt nu lipsit de semnificație – că cel mai înalt responsabil al activității ideologice și al propagandei, în calitate de membru al *Comitetului Politic Executiv* și secretar al CC, nu este altul decît, din mai 1988, Constantin Olteanu, general și fost ministru al Apărării între 1980–1985. El datorează această promovare fidelității sale absolute față de Nicolae și mai ales față de Elena Ceaușescu. Conform M. Shafir, *Former Defense Minister Appointed Ideological Chief*, RFE, SR, R, 8, 23 iunie 1988, pp. 3–6; vezi de asemenea *idem*, *Ceaușescu's Speech at the April CC Plenum: Ideological Aspects*, RFE, SR, R, 4, 4 mai 1989, pp. 3–8.

7. O singură ilustrație: repertoriul noilor filme prezentate la București în 1988: 22 producții românești, 28 sovietice, 10 germane din RDG, 9 cehoslovace, 8 chinezești, 7 vietnameze, 7 poloneze, 6 iugoslave, 5 coreene (din Nord), 2 bulgărești, una ungurească, una cubaneză și numai 3 coproducții Est-Vest, dintre care un film despre Johann Strauss, coproducție RDG-Austria. Să adăugăm la aceasta că cei 2.300.000 de locuitori ai capitalei nu dispun decît de 37 de săli de cinematograf –

deschise cu rîndul, niciodată mai mult de două treimi în același timp – și că ultimul spectacol este programat la ora 19 în timpul iernii și la ora 20 în timpul verii, conform G. Ionescu, *Repertoriul cinematografic în 1988*, RFE, *Domestic Bloc*, 25 ianuarie 1989; vezi de asemenea M. Lovinescu, *La résistance des écrivains roumains – solitaire ou solidaire?*, L'Autre Europe, 17–19, 1988.

8. A. Colas, *Roumanie: une situation explosive*, L'Alternative, 14, ianuarie–februarie 1982, pp. 27–37; *idem*, *La mobilisation générale*, L'Alternative, 16–17, mai–august 1982, pp. 12–16.

9. M. Berindei, *Etat de guerre à la roumaine*, L'Alternative, 15, martie–aprilie 1982, pp. 20–23; *idem*, *Roumanie – Les ouvriers: n'ayez pas peur*, *Le cri des hommes*, Fédération internationale des droits de l'homme, 15, aprilie 1982, pp. 28–33; *La Roumanie. Crise et repression, dossier de L'Alternative*, 1983, p. 107; E. Lhomel, *Roumanie, 1985: une économie toujours grevée d'hypothèques*, *Le Courrier des Pays de l'Est*, aprilie 1986, pp. 45–53.

10. M. Berindei și A. Colas, *L'abolition du salariat*, L'Alternative, 25, ian.–febr. 1984, pp. 36–44.

mărit în schimb ponderea arbitrarului și a insecurității în raporturile de muncă.

Aplacarea „acordului global”, care provoacă o scădere importantă și imprevizibilă a veniturilor, intervine într-un moment în care prețurile explodează (creștere de mai mult de 35% în medie pentru 220 de produse alimentare în 1982; creștere a prețului electricității și al gazului metan domestic cu 300% între 1982-1987) și în care penuria endemică în anii '70 se generalizează din nou. Instituționalizată prin decretele asupra raționalizării din 10 și 17 octombrie 1981 și mai ales prin „programul privind alimentarea științifică a populației” din 24 iulie 1982, care îi conferă un caracter de permanență, această penurie se traduce prin raționalizarea produselor de bază: pâine, făină, carne, zahăr, ulei, ouă, lapte. Cu toate acestea, aceste alimente sînt deseori de negăsit.¹¹

La toate acestea se adaugă, din 1982, intreruperile de electricitate și gaz din ce în ce mai frecvente și anarhice pentru care consumul casnic este supus unor restricții draconice, cum de altfel și încălzirea în timpul iernii (limitată la maximum 14 grade). Se adaugă, de asemenea, starea mizeră a locuințelor și a transporturilor în comun prin lipsa întreținerii și prin uzură, ca și o situație ecologică alarmantă.¹² Toate aceste elemente contribuie – ca și absența, devenită cronică, a săpunului, detergenților și medicamentelor – la degradarea rapidă a stării de sănătate, la apariția anumitor boli, a mizeriei, a scăderii – din 1980 – a speranței de viață. Mortalitatea generală, în special mortalitatea infantilă, este atât de ridicată încît, în ciuda măsurilor polițienești adoptate în

1984-1985 cu scopul de a spori rata natalității¹³, sporul natural înregistrat în 1988 (108.000 pentru o populație de 23.000.000 de locuitori) este inferior celui din 1966, ultimul an în care avortul era încă autorizat (116.000

pentru o populație de numai 19.000.000 de locuitori).¹⁴

Criza economică nu este suficientă pentru a explica sacrificiile impuse populației. Puterea se laudă de altfel, an după an, cu obținerea unor recolte

record. Chiar dacă este adevărat că cifrele furnizate de autorități sînt în mod evident umflate, producția agricolă ar putea totuși să asigure o aprovizionare decentă și exporturi substanțiale. Exporturile de produse agricole nu sînt decît parțial rambursate datorită datoriilor externe în devize, decise în mod unilateral în 1981 de N. Ceaușescu – pretext oficial al politicii de austeritate. Ele sînt mai ales necesare pentru menținerea dogmatică a unei strategii economice de tip stalinist (prioritate absolută acordată industriei grele, oricare ar fi prețul). În principal destinate Uniunii Sovietice¹⁵ – și într-o măsură mai mică țărilor din Orientul Mijlociu –, exporturile sînt servesc în primul rînd la obținerea de materii prime și energie indispensabile funcționării unei industrii siderurgice și petrochimice supradiimensionate.¹⁶ În plus, toate resursele și energiile încă disponibile sînt mobilizate pentru realizarea unor proiecte faraonice ruinătoare din toate punctele de vedere.¹⁷

Adevăratul motiv al mizeriei impuse poporului român nu este de ordin economic, ci politic: este o armă de control social.

Românii, în imensa lor majoritate, trăiesc în permanență cu teama zilei de mîine. Preocuparea de a-și asigura satisfacerea nevoilor celor mai elementare (hrană, îmbrăcăminte, sănătate, căldură, transport...) le acaparează tot timpul liber și toată energia. Această luptă cotidiană pentru supraviețuire pe care fiecare o duce pentru sine și pentru familia lui, în competiție cu toți ceilalți, contribuie la alienarea individului și la atomizarea societății. Ea lasă prea puțin spațiu altor aspirații și face cvasi-imposibilă organizarea unei rezistențe comune.

Așa începea demolarea satelor

Note:

11. Iată ca un exemplu – o cartelă de raționalizare – cantitățile de produse alimentare obținute la Brașov timp de 12 luni ale anului 1987: 8,5 kg de carne (4 kg de porc și 4,5 kg de pui), deci 23 g pe zi; 2,5 kg de făină (7 g pe zi); 10 l de ulei (27 ml pe zi); 10,5 kg de salam (29 g pe zi). Se adaugă 10 ouă distribuite în noiembrie (un ou la 36 de zile) și 0,5 kg de salam (2 g pe zi). Să reamintim că Brașovul este unul dintre principalele orașe ale țării și că centrele urbane sînt mult mai bine aprovizionate decît localitățile rurale. Conform D. Ionescu, *Food Rationing in Brașov*, RFE, SR,R, 4, 4 martie 1988, pp. 9-12; asupra decretelor de raționalizare și programului – nerespăctat – al „alimentării științifice”, vezi *La Roumanie. Crise et repression*, op. cit., pp. 88-89, 131; vezi de asemenea V. Socor, *A Chicken for Every Pot?* și D. Ionescu, *Acute Food Shortages*, RFE, SR,R, 1, 13 ianuarie 1988, pp. 33-36; 14, 2 dec. 1988, pp. 11-14.

12. Vezi recent, asupra acestui subiect, raportul ecologic al mișcării clandestine Acțiunea democratică română, *La Nouvelle Alternative*, 11, sept. 1988, pp. 44-48 și 12, dec. 1988, pp. 73-75.

13. Printre aceste măsuri, să semnalăm obligația impusă femeilor de a naște cel puțin cinci copii, prescrierea unor examene ginecologice periodice pentru a preveni orice intrerupere de sarcină, agravarea pedepselor penale pentru avort.

14. *Comunicat cu privire la realizarea planului unic de dezvoltare economică și socială al RS României în 1988*, *Știința*, 4 feb. 1989; *Anuarul statistic al RS României*, București, 1967; C. Pompey, *Officials confirm a Rise in Infant Mortality*, RFE, SR,R, 13, 9 nov. 1988, pp. 25-27.

15. V. Socor, *Romanian-Soviet Trade Surges Ahead*, *idem*, *The Soviet Presence in Romanian Industry*; Gromyko's Official visit to Romania; *Romanian-Soviet Relations on the Eve of Ceaușescu's Visit to Moscow*, Nicolae and Elena Ceaușescu Visit the USSR, RFE, SR,R, 3, 22 aprilie 1987, pp. 31-35; 4, 29 mai 1987, pp. 19-23; 7, 26 mai 1988, pp. 5-6; 12, 14 oct. 1988, pp. 18-19; 13, 9 nov. 1988, pp. 3-8; E. Lhomel, *Les ambiguïtés de l'autonomie roumaine*, *Problèmes politiques et sociaux*, 491, *La Documentation Française*, juin

1984, pp. 27-28; *idem*, *La Roumanie en 1986: déclin des échanges extérieurs*, *Le Courrier des Pays de l'Est*, 317, aprilie 1987, pp. 62-63. Conform jurnalului *The Independent*, 26 ian. 1989, 69% din producția agroalimentară a României ar fi exportată în Uniunea Sovietică.

16. E. Lhomel, *Roumanie 1985, une économie grevée d'hypothèques*, *Le Courrier des Pays de l'Est*, 305, aprilie, 1986, pp. 45-53; *idem*, *Roumanie 1986-1990: la fuite en avant*, *Le Courrier...*, 316, martie 1987, pp. 60-64; *idem*, *La Roumanie 1987: une économie à la dérive*, *Le Courrier...*, 328, aprilie 1988, pp. 47-52; A. Planche, *Roumanie, un pays à l'agonie*, *L'Etat du monde, 1988-1989*, *La Découverte*, 1988, pp. 216-221; P. Gafton, *The Program for Consumer Supplies in 1988*, *idem*, *The Foreign Debt*, *idem*, *The Economy in 1988*, RFE, SR,R, 4, 4 martie 1988, pp. 7-8; 15,

29 dec. 1988, pp. 7-9; 2, 2 martie 1989, pp. 13-17; D. Ionescu, *art. cit.*

17. Astfel, construcția foarte costisitoare (oficial 2 miliarde de dolari) a canalului Dunăre-Marea Neagră care, patru ani după punerea sa în funcțiune, nu realizează decît 10% din traficul prevăzut; secarea Deltei Dunării (cea mai mare din Europa), veritabilă catastrofă ecologică după experți, care pun în evidență, între altele, faptul că salinitatea pămînturilor astfel obținute împiedică dezvoltarea culturilor agricole; construcția în curs a canalului București-Dunăre, fără nici o utilitate economică, dar care va permite realizarea unui alt proiect tipic stalinismului (a fost de altfel elaborat în anii 1950): a face din capitală un port la Marea Neagră; distrugerea sistematică a centrelor istorice ale orașelor și în mod special al celui din București pentru a li se substitui centre politico-administrative demne de „epoca Ceaușescu”...

Manual de știința comunicării

Pe 4 noiembrie a avut loc la Sala Radio – Centrul de Presă lansarea manualului de știința comunicării, *Introducere în știința publicisticii și a comunicării*, de Michael Kunczik și Astrid Zipfel, apărut la editura Presa Universitară Clujeană, tradus și editat cu ajutorul Fundației Friedrich Ebert. Au vorbit Eugen Cojocariu (Radio România Internațional) și Michael Kunczik, unul dintre autorii cărții, profesor la Universitatea Johannes Gutenberg, Institutul de Publicistică din Mainz și de peste 20 de ani referent și consilier al Fundației Friedrich Ebert pe probleme de mass-media.

Cartea se adresează jurnaliștilor din țările fostului bloc comunist, precum și studenților în științele comunicării. Cităm din cuvîntul înainte semnat de autori: „Pornim de la punctul de vedere că un sistem de comunicare potrivit reprezintă premiza pentru funcționarea unui sistem democratic. Aceasta înseamnă că publicistica are de contribuit în mod hotărîtor la realizarea și menținerea pluralității de păreri. Aceasta implică și critica abuzului de putere de orice formă, fie în politică, în economie sau în alte domenii ale societății”. (A. T.)

1998
17-23 noiembrie

NEMIRA

Gilles Perrault
DOSARUL 51
Traducere din limba franceză
de Nicolae Constantinescu

André Pieyre de Mandiargues
MARGINEA
Premiu Goncourt 1967
Traducere din limba franceză
de Irina Mavrodin

Aurora Liiceanu
VALURILE,
SMINTELILE, PĂCATELE
Psihologiile românilor de azi

Comenzi: C.P. 26-38 București

Memoria imediată a oamenilor legată de perioada comunistă

Cum s-a întâmplat că, din spațiul mult mai strict al semioticii și al teoriei textului, v-ați mutat după 1989 într-un spațiu interdisciplinar, într-o lume cu conexiuni civice?

După '89 am avut sentimentul că trebuie schimbat ceva chiar în interiorul instituției în care lucram. Fusese un *Centru de Științe Sociale* al *Universității* care ani de zile a stat sub presiunea ideii de interdisciplinaritate – de altfel, strict formală. După Revoluție, aceste centre s-au transformat din nou în centre ale *Academiei* și surpriza a fost că, în loc să se păstreze caracterul interdisciplinar, într-un moment în care devenea într-adevăr util, și nu doar expresia unor presiuni ideologice, institutul a devenit unul profilat exclusiv pe literatura și limba română. Încă din '91 m-am gândit că așa putea să imbin necesitatea de a mă apropia de ceea ce se întâmplă în realitatea imediată cu preocupările mele mai vechi de cercetare. Făcând un studiu despre povestirea orală și, în special, despre povestirea vieții, am înțeles că ar fi o posibilitate de a explora memoria imediată a oamenilor, legată de perioada comunistă. În același timp, m-am gândit că așa putea afla lucruri interesante despre felul cum se construiesc o povestire și se dă sens unor evenimente trăite la nivelul biografiei individuale.

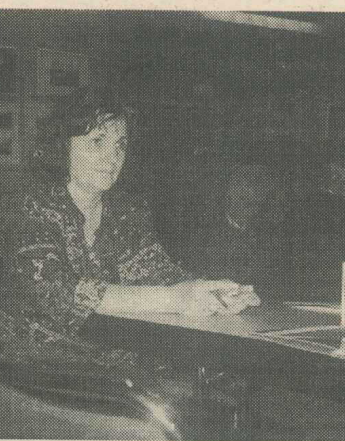
Deportările în Bărăgan

Cum explorați această „memorie imediată a oamenilor“?

Mi-am dat seama destul de repede că nu pot rămâne la povestirea vieții pur și simplu, că trebuie să găsec un punct comun între povestirile pe care le înregistram. Am început în Bistrița-Năsăud, în Muscel, apoi în Banat, și povestirile mi se păreau la început foarte disparate. Acum, după o experiență de 8 ani, încep să văd coerențe pe care atunci nu le vedeam, în felul de a povesti, în felul în care, dincolo de biografie, se configurează un destin. Unul din cei pe care i-am intervievat era un fel deportat în Bărăgan. Am aflat cu acest prilej foarte multe lucruri despre această deportare, despre care știam foarte puțin și apoi, din aproape în aproape, trimisă de la unul la altul, am început să construiesc prin biografiile persoanelor intervievate o istorie a acestui eveniment. A fost o deportare în primul rând a țăranilor, dar și a unei părți a intelectualității, din Banat și din Mehedinți. Am mers în Caraș-Severin, la sud de Oravița, în zona aceea în care au fost foarte multe sate de deportați pentru că erau foarte aproape de granița iugoslavă, am fost în zona Mehedințului, după aceea m-am mutat în vechiul Timiș-Torontal. Am încercat să acopăr o arie cât mai mare, pentru a vedea dacă existau diferențe, eventual între olteni și bănățeni, între ferulie de a povesti. Deci, nu am vrut doar să rafac evenimentul în datele lui con-

SMARANDA VULTUR

Despre o retorică a memoriei și funcțiile povestitului

A absolvit *Facultatea de Limba și Literatura Română* la *Universitatea din București*, secția română-franceză, în 1973 • Cercetător și apoi cadru didactic la *Timișoara* și *București*, lector de română la *Universitatea Paris IV Sorbona* și *Universitatea Jagellonă Cracovia*. În prezent, conferențiar la *Facultatea de Litere, Filosofie și Istorie* a *Universității de Vest Timișoara* • Doctorat în filologie în 1985, cu Al. Rosetti • Pregătește în prezent un doctorat în antropologie istorică la *École des Hautes Etudes en Sciences Sociales*, Paris • Articole și studii de lingvistică, semiotică, teorie și critică literară, antropologie culturală • În 1992 publică *Infinitul mărunț. De la configurația intertextuală la poezia operei*, la ed. *Cartea Românească*, pentru care primește premiul *Uniunii Scriitorilor* pentru debut (eseuri și critică literară) • 1997, publică *Istorie trăită – istorie povestită. Deportarea în Bărăgan, 1951-1956*, la editura *Amarcord*. Din ianuarie 1998, membră a *Uniunii Scriitorilor* • Din ianuarie 1998, la propunerea Adrianei Babeți, lucrează în cadrul proiectului *A Treia Europă*, coordonând *Grupul de Antropologie Culturală și Istorie Orală*, a cărui temă de cercetare e *Memoria și cultura familială. Identități multiple în Banat*.

crete. Nu doar ce intră de obicei în istoria cea mare, ci și ce rămâne în istoria cotidianului. Treptat, s-a configurat o temă particulară de studiu – cea a vieților însemnate de o traumă. Modul în care, la nivelul biografiei individuale, se rezolvă problema unei traume încorporate la un moment dat și felul în care individul se luptă cu ea, „negociază” cu ea. Am conceput cartea (cu o selecție din interviurile celor deportați în Bărăgan) ca imagine a unui eveniment, văzut din unghi subiectiv și personal, dar și din unghiul comunităților în care trăiau acești oameni. Fiind o deportare cu întreaga familie și afectând uneori șaptezeci, optzeci, o sută de familii pe sat, mai ales în satele bănățene, a produs niște fracturi în viața comunităților rurale. Se vede foarte bine felul în care a reacționat comunitatea, în care ei s-au reintegrat după șase ani, în care și-au trăit anii de deportare, dar și cei de după ea.

Ce a însemnat pentru acești oameni deportarea?

Acum, după ce am extins interviurile și la persoane care n-au avut astfel de experiențe – sau au avut altele, ca închisorile, deportarea germanilor în Rusia –, am o altă imagine asupra interviurilor cu Bărăganul. De fapt, povestea Bărăganului nu e atât *povestea tragică* a Bărăganului, cât povestea unei izbîndi asupra unui climat natural, social și poli-

tic ostil, defavorabil. Istoria unei lupte cu ceea ce este potrivnic. Este povestea unei *reîntemeieri* pe un loc resimțit la început ca străin, pustiu, neprielnic, pentru că era foarte diferit de locul de acasă, pe care cei deportați, prin calitățile lor, îl transformă într-un teritoriu asemănător celui din satul natal.

Unori e văzut chiar cu un fel de nostalgie, m'î ales de cei care au fost mai tineri. E vorba de ceea ce cei care cercetează istoria orală numesc „*iluzie retrospectivă*” sau „*optimismul memorial*”. Faptul că cei intervievați și-au povestit *întreaga viață* i-a pus în situația de a evalua deportarea în Bărăgan în raport cu întreaga lor biografie. Sînt oameni trecuți de 70, unori de 80 sau chiar 90 de ani. Toți simt nevoia unui bilanț, nevoia de a proiecta retrospectiv asupra propriei biografii un model de existență. Și evenimentul deportării în Bărăgan, și propria viață, deși sînt redate prin fapte concrete, tind să devină exemplare. Se întâmplă un fenomen pe care îl semnală și Tzvetan Todorov într-o carte numită *Abuzurile memoriei*: adevărata izbîndă asupra unei traume este capacitatea de a raționaliza suferința și de a extrage din ea ceea ce este generalizabil și se poate aplica și altor situații. Tendința de a înfățișa întâmplările deportării într-o perspectivă exemplară se manifestă la mai multe niveluri ale povestirii.

Momentul plecării este, de pildă, unul „marcat” în primul rînd prin circumstanțele concrete ale deportării: s-a întâmplat să fie în noaptea de Rusalii. Ziua de luni după Rusalii este zi de sărbătoare. Apariția acestui eveniment tragic, neașteptat, într-un moment sărbătorec a făcut ca în rememorare lucrurile să se asocieze cu elemente și reprezentări ce marchează de obicei faptele excepționale. Mulți pretind că evenimentul a fost într-un fel sau altul prevestit (a cîntat o pasăre, a urlat un ciine, luna avea un aspect special etc.).

Mitul întemeierii și al „locului însemnat”

Sosirea în Bărăgan e și ea asociată cu un *mit de întemeiere*. Știm cu toții că Bărăganul e un loc unde pămîntul este foarte fertil. „*Pină nu am venit noi acolo* – afirmă însă țăranii deportați – *nu creștea griu; după ce am venit noi creștea griul ca trestia*”. Am avut surpriza ca, într-o înregistrare făcută recent în Banat, la Comloșu Mare (sat co-

lonizat cu olteni), o povestitoare să relateze asemănător, că oltenii veniți aveau înfățișare de uriași, erau alți de înalți că vedeau peste gard direct în curțile oamenilor (bine protejate de garduri și porți înalte) și că au început să semene porumb, iar recoltele erau cum n-au fost niciodată înainte de venirea lor acolo. Se reactualizează aici același mit al întemeierii, al *locului însemnat*. Orice început trebuie marcat de ceva care ține de ordinea mitică. Așa se întâmplă și cu Bărăganul. Toți spun, într-un fel sau altul: „*Cînd noi am plecat de acolo, Bărăganul arăta ca Banatul, era plin de livezi, de viță de vie, flori*”. Este vorba, evident, de proiecția unei imagini paradisiace, retrospective, o formă de a recrea echilibrul pierdut.

Cum reacționează ascultătorul în fața acestei reactualizări a mitului întemeierii?

Cel care povestește face apel la memoria culturală a interlocutorului, la ceea ce presupune că este un fond comun cu cel cărui i se povestește. Ascultătorul își poate în acest fel apropria o experiență străină, irepetabilă în datele ei sufletești, interioare. Sigur că repertoriul memorial în care el găsește aceste elemente de conexiune păstrează fragmentele de rituri, de mituri, de legende sau lecturi comune. În cartea mea, majoritatea textelor sînt povestiri orale transcrise. Cînd eram pe cale să închei, nepoata unui deportat (și ea deportată) mi-a spus că ține neapărat să-mi dea un text despre bunicul ei. Este un text de cîteva pagini doar. L-am introdus, deși era un text scris, diferit de textele orale. Era foarte evident că în portretizarea bunicului se făcea apel la schemele unei povestiri ultracunoscută de noi, cea a lui Barbu Ștefănescu-Deavrancea, dar în plus acest bunic era prezentat ca un fel de Noe. În timp ce ceilalți și-au făcut bagajul în pripă și sub efectul panicii și al disperării, luînd cam la întâmplare ce se putea, el, țăran bogat, trecut și prin niște anchete la *Securitate*, deprins cu presiuni și cu posibilitatea ca ceva neașteptat să-i afecteze viața, înțelegînd, de fapt, sistemul în care trăia, și în plus om credincios, bun cunoscător al *Bibliei*, și-a făcut un bagaj foarte metodic, luînd cite un exemplar din fiecare obiect, fiecare lucru și fiecare animal din casă. A conceput un bagaj după modelul arcei lui Noe. La un moment dat chiar am vrut, urmînd sugestia povestitoare, să dau cărții titlul de *Arca lui Noe*, gîndindu-mă că e un fel de memorie salvată, o arcă în care pui de la fiecare cite ceva. În ce privește compararea lui moș Trăisăg (acesta era numele bunicului cu pricina) cu Noe, ea proiectează evenimentul deportării în ordinea unora care au ceva din forța devastatoare, dar și din rezonanța mitică a *Potopului*. Am introdus textul acesta undeva la mijloc în carte, ca un contrapunct la întreaga sa Bărăganului, dar și pentru a crea un contrast față de textul oral și de discursul țăranilor (autoarea portretului e azi medic).

Îmi dau seama tot mai mult cît de importante sînt aceste lucruri, tocmai pentru că sînt niște conjuncții absolute neașteptate între ceea ce ține de istoria trăită, ceea ce poate fi utilizat de istorie și ceea ce poate vedea dincolo de asta un antropolog sau un cercetător care se ocupă, spre deosebire de istoric, de relația omului cu propria memorie, de felul în care omul își trăiește, își administrează și, de fapt, își comunică memoria. Astfel de cercetări încearcă să surprindă memoria așa cum se construiește ea într-un timp anume. Pentru mine este evident că povestirile din '91 pînă în '94 nu mai seamănă cu cele de acum.

Ați întîmpinat greutăți cînd ați vorbit cu acești oameni? Cum reacționează ei în fața interlocutorului?

Pentru cel care povestește o întimplare cum este deportarea în Bărăgan, interlocutorul nu este privit ca un simplu ascultător cu care trebuie doar făcută o bună conexiune din punct de vedere al codurilor de diverse tipuri, ci el este luat și ca martor al credibilității lucrurilor întimplare. Povestea primește, foarte adesea, un patos argumentativ. Cel care povestește ca martor și vrea să fie crezut transmite un anumit sens în legă-

HUMANITAS
Cartea care dăinuie

Sir David Ross
ARISTOTEL

Ernst Bertram
NIETZSCHE
ÎNCEPUTUL DE MITOLOGIE

Otto Pöggeler
DRUMUL GÎNDIRII
LUI
HEIDEGGER

MONOGRAFIILE HUMANITAS

NOU

tură cu experiența lui și încearcă să-l convingă pe ascultător. În legătură cu asta, în povestirile din Bărăgan e foarte interesantă o anumită contradicție. Toți afirmă că nu doresc un proces, juridic vorbind, în care aceste lucruri să se judece. Ei consideră – conform unei morale creștine pe care, cel puțin la nivelul discursului, și-o asumă – că binele a fost răsplătit cu bine, răul cu rău și că această chestiune s-a reechilibrat, prin intervenția lui Dumnezeu. Este refuzată ideea unui proces juridic, dar povestirea este organizată ca o mărturie într-un proces. Deci, povestitorul pune în scenă un proces care nu a avut loc. De foarte multe ori se face apel la un al treilea personaj, care nu e prezent la locul povestirii, dar care ar fi un potențial judecător: „Judecați și dumneavoastră dacă eu spun sau nu adevărul”.

Povestea destinului unei comunități

O studentă din grupul nostru a făcut la Reșița un interviu cu un deportat în Bărăgan care era tânăr student la *Medicină* în momentul deportării. Făcuse imprudența să treacă prin gară să-și vadă familia, aflând că va fi deportată, și ofițerul însoțitor al vagonului l-a trecut pe listă (s-au întâmplat și lucruri din acestea absurde). El a făcut un caiet cu toți deportații din Comorâște, un fel de inventar – cine din familie cu cine a mers, din ce motive, ce s-a întâmplat cu fiecare după deportare. Pare doar un inventar, dar este extraordinar, pentru că e rar să avem astfel de documente complete într-un sat, cu numele tuturor și cu ce au devenit ei după aceea, inclusiv cu observații de genul că unii au devenit mari comuniști la întoarcere pentru a scăpa de persecuții. Povestind după caiet despre destinul fiecărei familii deportate, evocarea sa capătă tonalitatea unui pomelnic: „Au fost acolo Ion al lui cutare, cu familia lui, care...”. Acel caiet, la vedere simplu inventar, se transformă deodată într-o poveste a destinului acelei colectivități, într-un fel de cronică vorbită a satului. Vocea este foarte solemnă, povestea este emoționantă și începe prin a spune: „Judecați voi cei care veți asculta povestea celor din Comorâște, dacă am sau nu am dreptate, dacă am fost noi sau nu vinovați...” și urmează cam zece minute de casetă în care este amintită pe rând fiecare familie deportată. Se vede că a memorat acest caiet, că s-a gândit de multe ori la ideea că va povesti cîndva lucrurile acestea și o face cu sentimentul unui cronicar ivit din neant care, cu tonalitatea și solemnitatea discursului pe care îl ține preotul în biserică atunci cînd face pomelnicul, pune vie și morții împreună, ca la un fel de Judecată de Apoi. Asta e de fapt ceea ce pune povestirea în scenă. Se vede încă o dată discrepanța dintre documentul scris și cel oral, pentru că vocea aduce adesea o semnificație suplimentară, amplificând tragismul povestirii.

„Acum, că am spus povestea asta, pot să și mor”

Era, de fapt, și o situație specială, pentru că cel care povestea era foarte bolnav și a interpretat sosirea studentei care l-a interviuat ca fiind un fel de acțiune providențială. Fata a venit chiar foarte impresionată – era la începutul experiențelor ei de înregistrare – și mi-a spus: „Știi, mi s-a întâmplat un lucru absolut curios. Omul acesta era așa de bolnav, că am crezut că nu poate povesti. Pe măsură ce povestea, devenea însă ca un om tânăr și, cînd a terminat, avea o figură căzută, parcă era pe moarte. M-am speriat, mi-a fost frică că va muri”. El a și spus: „Acum, că am spus toată povestea asta, pot să și mor”. Era vorba de o urgență de a comunica ceva care se acumulasese în timp. Propria experiență era pusă în relație cu povestea întregii comunități cărora i-a aparținut, deși el este un om care, prin natura meseriei lui, s-a îndepărtat de comunitatea de origine. Nu numai că experiența personală este asociată cu cea a comunității, dar se în-

cearcă și punerea ei în legătură cu toate situațiile în care dispăre brusc dintr-o colectivitate un grup, în mod tragic. Este impresionantă încărcătura simbolică pe care textul o primește, din punctul de vedere al unei judecăți aminate, lăsate pentru o Judecată de Apoi.

Uz și abuz de memorie

Care a fost intenția ultimă a cărții dumneavoastră?

În fond, această carte nu este numai istoria trăită a Bărăganului, ci și un proces conceput de cei care l-au trăit, cu mijloacele lor. Este și un mod plin de învățătură, pentru cei care vor să folosească memoria celorlalți și, cred eu, un semnal pentru cei care fac abuz, iar nu uz, de memorie, care încearcă manipulari de diferite tipuri ale acestei memorii. Asta a fost intenția cărții: de a-i lăsa pe cei care au trăit evenimentul să îl povestească așa cum doresc ei, fără restricții, să-l povestească legat de propria viață. Am obținut mai mult decît așteptat, că este în interiorul povestirilor și o judecată asupra lucrurilor întreprinsă calm și cu mare putere de analiză, de raționalizare a suferinței personale. Ei, cei care ne povestesc, nu revindică neapărat că ar fi autori unici ai istoriei adevărate, așa cum pretind istoricii. Ei pretind doar că adevărul lor să fie ascultat cu atenție. Este o pledoarie. Cum n-ar putea să o facă nimeni în numele lor, tocmai pentru că este o pledoarie indirectă lăsată în subtext, îndărătul faptelor povestite.

Care a fost reacția protagoniștilor cărții dumneavoastră după ce au citit volumul?

A fost foarte important pentru mine să aflu cum au citit cartea cei care sînt coautorii și în același timp personajele cărții. Am avut mari emoții pentru că știu că, de foarte multe ori, cei care citesc spun: „Nu, nu asta a fost povestea noastră”. M-a surprins că foarte multe dintre ei au citit studiul introductiv și au apreciat analiza faptelor, s-au interesat de interpretarea lor posibilă. Eu am folosit un discurs care nu este unul strict științific, tocmai pentru că această carte nu se adresa numai specialiștilor. Desigur, pentru foștii deportați, faptul că ei își regăsesc povestirile acolo este o gratificație și o minimă recompensă peste ani, dar ei se simt implicați în procesul de comunicare și reconstruire memorială, sînt conștienți de funcția catartică a povestirii.

Funcția terapeutică a povestirii

Un băran povestește o istorie care este, cum spun semioticienii, o „punere în abis” a întregii cărți. El vine acasă, e descoperit că a fugit din Bărăgan (venise să ia medicamente pentru soția bolnavă de TBC), e arestat și dus la Bucu-reșii într-un centru de triere a deținuților, de unde e trimis într-un lagăr de muncă, la Poarta Albă. Dar, în momentul în care ajunge în locul de triere, are o cădere psihică pentru că soția bolnavă de TBC rămăsese cu doi copii mici în Bărăgan. Se simte descurajat și refuză să mînce, nu mai poate dormi. Dorește să se sinucidă. Și spune cuiva că va fugi de acolo ca să fie împușcat. Persoana respectivă îl avertizează: „Să nu faci asta pentru că ei chiar te împușcă, că nu te-au adus aici ca să trăiești, te-au adus ca să mori”. Și-i mai spune: „Hai, povestește-mi ce îți s-a-nîmplat, că poate asta te va ușura”. La insistențele acestui ascultător – pe care el foarte frumos spune că nu și-l amintește cum era în realitate și îl descoperă în amintire ca pe un fel de *personaj interior* – a povestit ce i s-a nîmplat. Ascultătorul i-a spus: „Și dacă moare nevasta, rămîn copiii, și dacă moare încă un copil, mai rămîne unul. Va fi cineva care să albă nevoie de tine”. Mi-a spus că din ziua aceea a putut din nou să doarmă, să mînce. Este o frumoasă poveste despre funcția terapeutică a povestitului. El spune: „Aș dori atît de mult ca acel ascultător al meu de atunci să poată citi cartea! Acel om mi-a salvat viața”. Sînt destul de frecvente cazurile în care cel care povestește își tratează propria povestire ca un mesaj direcționat sau, dimpotrivă, trimis

într-o sticlă spre posibili interlocutori necunoscuți.

Cum se plasează cercetătorul în raport cu cel care povestește și cu povestea lui?

Eu sper că aceste povestiri sînt citite și de oameni care nu au avut nimic cu deportarea în Bărăgan și că, undeva, niște legături – emoționale, din rațiuni diferite – se produc. Efectul comunicării e deopotrivă reconstruirea memoriei celor care ascultă și citesc, e un apel la un tip special de comuniune.

Am fost lector la Paris, între '93-'95 și am urmat un curs de antropologie istorică acolo timp de un an, la *Ecole des Hautes Etudes*, cu profesorul André Burguière, tocmai pregătindu-mă să prelucrez acest material, să fac această carte. Am încercat, din punct de vedere al profesiei, să mă reorientez, să citesc. Am descoperit acest teren de cercetare în care grănița între trăit și studiu e mult mai greu de delimitat și tranșat. Este un teren pe care cercetătorul își poate împlini căutările și pasiunea, dar care, în același timp, îl ajută pe cel care face cercetarea să se plaseze mai bine în raport cu ceilalți, cu sine și chiar în raport cu societatea în care trăiește. O înțelegi cu totul altfel cînd ascuți și încorporezi în memorie povestiri despre lucrurile acestea atît de dureroase.

Grupul pe care îl conduceți are, în perspectivă, un proiect de „analiză asupra discursului suferinței”. Ce va studia acest proiect?

Se configurează pentru noi, pentru *Grupul de antropologie culturală și istorie orală*, pe care îl coordonez, și un proiect de analiză asupra discursului suferinței: cum poți să vorbești despre suferință, care sînt căile ocolite pe care ea se poate comunica, ce posibilități există de a comunica suferința într-o lume care tînde să o oculteze, în care discursurile despre suferință sînt foarte retorice, adesea strict ceremoniale. La noi, s-a practicat, din păcate, mai ales un tip de reconstruire memorială, strict comemorativă, diferite forme de sacralizare a memoriei care te îndepărtează de fapt de realitatea trăitului. Cînd am făcut interviuri la șapte ani de la Revoluție cu cei care au fost răniți sau cu familiile victimelor, am văzut o reacție de respingere față de ideea de a mai povesti. Era o formă de respingere a ceea ce ei vîd pe scena publică legat de memoria Revoluției. Nu se recunosc în aceste comemorări anuale, li se pare că este ceva total diferit de trăirile și durerile lor. A vorbi de eroii și martirii Revoluției, lăsîndu-i în același timp în neadevăr, în confuzie, în disperare uneori, în sarcăie pe cei rămași sau pe rudele celor morți, a-i plasa într-o serie simbolică și a-i uita acolo – îată un alt tip de memorie abuzivă.

Formele în care memoria se poate comunica

Încercăm să lucrăm cu acest grup, care s-a creat în cadrul proiectului *A Treia Europă*, al *Fundației pentru o So-*

cietate Deschisă, nu doar la arhivarea memoriei, ci și la analiza formelor în care memoria se poate comunica. Expoziția *Teren*, pe care am făcut-o la colocoliv din iunie, *Europa Centrală și crizele Identității*, a fost o primă încercare de a ieși din stereotipul comunicării, inclusiv cea științifică. Am încercat ceva între ludic și seriozitate, tocmai pentru a atrage un public mai larg decît cel al specialiștilor. Ne-am spus că trebuie să comunicăm lucrurile acestea nu numai cu morgă și solemnitate, ci să facem perceptibil că experiența aceasta este una de viață trăită cotidian, ca a tuturor celorlalți oameni. Am vrut să fim și seducătorii, așa cum sînt și povestitorii. Asta înseamnă în fond a fi un bun povestitor: a-ți seduce ascultătorul, a-l cuceri pentru adevărul tău, a-l face martor la el. Ne-am bucurat că expoziția a avut succes. Ea acoperea o perioadă mai îndelungată, pînă spre anii '20; ea descria un spațiu nostalgic în orizont central-european, încă prezent în memoria generațiilor vîrstnice. Am încercat să definim, în funcție de povestiri și documente, fotografii, semnele identității, cele directe, legate pregnant de imagine, cum e costumul, dar și cele indirecte, cum sînt anumite practici specifice comunităților rurale din Banat (coruri, fanfare, tehnici și practici culinare). Am mai vrut să arătăm că istoria trăitului, surprinsă prin biografii orale, atinge inevitabil multe răni suferite de acești oameni în perioada comunistă. Ciudat e că apare o comprimare în povestire exact a perioadei imediat anterioare Revoluției. Sînt foarte puține referiri la cozi, frig, umilințe, teroare, la tot ceea ce în memoria noastră încă mai există din trecutul recent – și ar trebui să ne apucăm să scriem repede tot ce ne mai amintim, ca să nu ni se pară că era imposibil să fi trăit așa ceva! Poate pentru că oamenii pe care l-am interviuat erau maturi în momentul în care s-a produs schimbarea din '45 și pentru ei *acolo* se articulează esențialul. Dar e important că ei au în urmă și 7 ani de perioadă postrevoluționară, pentru că asta face să se rearticuleze povestea lor și în funcție de ceea ce s-a nîmplat recent.

Sperăm că volumul *Lumi în der-tine* pe care îl pregătăm la editura *Nemira* să dea o imagine cît mai exactă a lucrurilor la care mă refer aici. El va fi o selecție din povestirile vieții generațiilor anilor '20, '30, în care se află comprimată o întreagă istorie colectivă.

E foarte probabil că peste 20-30 de ani – o parte din martorii deja nu mai există, din păcate – povestea Bărăganului se va schimba. Ea va fi spusă mai ales de copiii celor deportați în Bărăgan în 1951, a celor din generația noastră, dar cartea din 1997 nu e o carte a lor, ci va rămîne în primul rînd una a părinților lor. E o carte despre o memorie și o identitate reconstruite într-un timp anume, din perspectiva unor destine unice fiecare în felul lor, dar pe care istoria le-a însemnat în același fel.

Interviu realizat de
Gabriela Adameșteanu

POLIROM

Adrian Marino Comparatism și teoria literaturii

Adrian Neculau Gilles Ferréol (coord.) Psihosociologia schimbării

În pregătire:

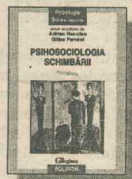
Honoré de Balzac
Vladimir Tismăneanu
Mircea Mihailescu

PROSCRIȘII și alte povestiri din COMEDIA UMANĂ

Vecinii lui Franz Kafka. Romanul unei nevroze

Comenzi la: CP 266, 6600, Iași, Tel. & Fax: (032)214100, (032)214111, (032)217440
București, Bd. I.C. Brătianu nr. 6, et. 7, Tel.: (01)3138978
Brașov, str. Toamnei nr. 7, bl. 4, Tel. & Fax: (068)150318
E-mail: polirom@mail.dntis.ro

NOUTĂȚI
noiembrie '98

Un Centru pentru copiii agresati

La prima vedere, camera pare să fie o sală a unei grădinițe pentru copii, și încă a uneia foarte bine înzestrată. Afize multicolore cu „Bine ați venit”, rafturi cu jucării și cărți pentru copii, măsuțe și scaunele de două palme, ghivece colorate și nostime în fața ferestrelor, și ele de dimensiuni reduse. Și, în plus, multe păpuși, una mai frumoasă și mai atractivă decît alta. Decorul vesel și primitor este înșelător însă: sint de fapt „păpuși anatomice”. Sub rochițele și pantalonii de dantelă ele au corpurile oamenilor maturi, reconstituite în amănunt. O păpușă imensă, aproape de dimensiunile unui adult, cu o mină foarte lungă, este „agresorul”.

Așa arată camera de primire a recent înființatului centru destinat copiilor victime ale abuzurilor de la Policlinica Spitalului Grigore Alexandrescu, centru care aparține Organizației „Salvați Copiii”. Jucindu-se, copiii mărturisesc ce s-a întâmplat de fapt, cărei agresiuni au fost supuși. „Terapia prin joc” este, de asemenea, o parte importantă a procesului de recuperare psihică a copiilor maltratați sau agresati sexual.

Un Centru de consiliere pentru copil și familie

Proiectul Organizației Salvați Copiii de înființare a unui centru pentru acordarea ajutorului de urgență copiilor agresati a fost finalizat anul acesta, pe 15 octombrie: în incinta Policlinicii Spitalului Grigore Alexandrescu, pe Calea Dorobanți nr. 58, s-a constituit un „Centru de consiliere pentru copil și familie” care acordă consiliere și terapie gratuită copilului abuzat fizic, psihic și sexual. Organizarea și modul de funcționare ale Centrului sint asemănătoare cu ale centrului pentru femeile victime ale violențelor domestice de la Policlinica Titan. Personalul Centrului este format din patru psihologi, doi psihiatru, un asistent social și un jurist. Doamna Brîndușa Aanei, psiholog, îmi răspunde la întrebarea cum ajung la Centru cazurile de agresiune: „Pe de o parte, noi am încheiat un protocol cu Departamentul pentru Protecția Copilului din cadrul Ministerului Sănătății, cu Poliția și cu Spitalul Grigore Alexandrescu. Ei ne trimit cazuri aici. Pe de altă parte, există telefonul Centrului, unde putem fi contactați (2115185). Telefonul nu este însă permanent și intenționăm să înființăm un telefon hot-line, după modelul celui de la Titan”. Tot dînsa îmi vorbește despre termenul „agresiune” folosit în acest caz: „Dacă

este clar care sint cazurile care pot fi integrate în categoriile de agresiune fizică și sexuală, „agresiunea psihică” (sau emoțională) include umilirea, tratamentul necorespunzător aplicat copilului, interzicerea unor lucruri firești pentru copil – cum ar fi joaca, odihna, recreerea – și violența verbală. Climatului de violență între soți sau alți membri ai familiei, jignirile și injuriile grave la care copiii asistă, constituie și ele fapte de agresiune psihică”.

Autoarea proiectului înființării Centrului din București este doamna sociolog Geta Păunescu. O întreb dacă s-au primit telefoane care să semnaleze cazuri: „Agresarea copiilor pare să fie mult mai supusă oprobiului public decît violența împotriva femeilor. Vecinii, de exemplu, reacționează mai prompt în astfel de cazuri. De curînd am primit un telefon de la o doamnă, care îmi spunea că o vecină de-a ei are în grijă o nepoată pe care părinții au părăsit-o, o fetiță de 3 ani. O aude mereu plîngînd și are impresia că bunica vrea să-i facă de petrecanie, să scape de ea”.

Un proiect aflat la început de drum

Centre asemănătoare celui din București există la Iași și Timișoara. Activitatea celor trei centre, concluziile, care se pot trage din experiența lor urmează să fie sistematizate într-o broșură care va fi tipărită de Organizația Salvați Copiii la sfîrșitul lunii noiembrie. Ea va constitui baza pentru a solicita înființarea unui Centru de criză, mai vast decît cel din Calea Dorobanți (care are doar o cameră pentru copii), cu un personal mai numeros, și va constitui totodată baza pentru cererea de îmbunătățire a legilor existente în acest domeniu. Așa cum nu există o lege privind violența domestică, nu există nici o lege privind abuzul, „relele tratamente” aplicate copilului. „Este adevărat – îmi spune doamna Geta Păunescu – că ne aflăm la început de drum în această privință. Îmbunătățirea legislației trebuie să pornească și de la observațiile și concluziile noastre, ale organizațiilor pentru apărarea drepturilor copilului. Trebuie să semnalez că, pe fondul condițiilor materiale precare care există în multe familii românești, al programului încărcat de la serviciu, mulți părinți își „varsă nervii” asupra copiilor. Această formă de „calmare” a nervilor, ca și prejudecata că „bătaia este ruptă din rai”, au urmări dintre cele mai grave asupra dezvoltării psihice armonioase a copilului”. Deocamdată există prevederile din Codul familiei, Codul Penal și cel Civil care sancționează astfel de fapte. Ordonanța de urgență privind pro-

tecția copilului aflat în dificultate cu nr. 26/1997 stabilește înființarea unor comisii pentru protecția copilului și a unor servicii publice specializate pentru protecția copilului, înființate pe lingă Consiliile județene sau de sector care trebuie să identifice familiile sau persoanele cărora să le poată fi încredințat sau plasat copilul după ce părinții, ca urmare a abuzurilor, deced din drepturile părintești. Noii „tutori” pot fi rude ale copilului sau persoane străine, cărora copiii le sint încredințați spre adopție – definitivă sau temporară (adopția „foster”). Pînă atunci, copiii sint „găzduiți” în Centre de primire de către Departamentul pentru protecția copilului.

Învățînd din experiența altora

Agresarea copilului constituie un fenomen generalizat pe plan mondial. Dar în multe țări, experiența în ceea ce privește combaterea lui a dus la ameliorarea fenomenului, la păstrarea lui sub controlul societății și la crearea unui cadru legislativ care să permită o intervenție rapidă a factorilor responsabili în astfel de situații. Recunoașterea acestei realități dure – agresarea copilului – a întîmpinat însă destule obstacole. Unul dintre ele îl constituie chiar apariția unor astfel de cazuri în mijlocul familiei, locul unde copilul ar trebui să se simtă ocrotit și în siguranță. Cu toate dificultățile, primii pași au fost făcuți.

Membrii personalului Centrului de Consiliere pentru copil și familie au urmat, înainte de înființare, cursuri de specializare în Suedia. Țările scandinave au atins probabil cel mai ridicat nivel în domeniul terapiei copiilor abuzati, al depistării acestor cazuri și al sancționării lor. „Am văzut că acolo – spune doamna Geta Păunescu – există asistenți sociali care știu ce se întîmplă în fiecare familie. Ei sint primii care sesizează Poliția, organizațiile guvernamentale și locale, comisiile și fundațiile pentru apărarea drepturilor copilului. Totul este organizat pentru o acțiune rapidă și promptă. Personal, am fost la un centru suedez specializat, făcut numai pentru băieții agresati sexual, și am fost impresionată de organizarea și dotarea lui”.

Rănille sufletești se vindecă foarte greu și este nevoie de un efort imens din partea psihiatrilor și a psihologilor. Mulți copii agresati sexual manifestă deja semnele unui comportament sexual deviat. Netratate, aceste răni se adîncesc în comportamentul de mai tîrziu, de oameni maturi. Poate este inutil să spun că avem datoria să semnalăm imediat cînd cunoaștem sau auzim de astfel de cazuri. Există o responsabilitate colectivă în a reda acestor copii copilăria pe care unii dintre noi le-au răpit-o.

Mădălina Șchiopu

„Revista 3” este editată de Fundația pentru Dezvoltarea Societății Civile prin ACCES – Centru pentru Dezvoltarea ONG, cofinanțat de Fundația pentru o Societate Deschisă

INGERAMATI SUIPRE TECTORIO: INGERAMATI

Primii doi ani ai Revistei #3

În noiembrie 1996, cînd Fundația pentru Dezvoltarea Societății Civile urma să publice primul număr al unei reviste profesioniste despre sectorul neguvernamental, echipa redacțională căuta asiduu un nume potrivit. Publicația, care a ajuns acum la cel de-al zecelea număr, se numește *Revista #3*, tocmai pentru că se apleacă asupra problematicii celui de-al treilea sector al societății, respectiv cel privat nonprofit. Ca și întreg programul de informare ACCES, care funcționează în cadrul FDSC, *Revista #3* este cofinanțată de Fundația pentru o Societate Deschisă. La fiecare două luni, numerele tematice ale *Revistei #3* abordează probleme specifice organizațiilor neguvernamentale – voluntariatul, stringerea de fonduri, ONG în lume, ONG = afaceri sau voluntariat, forumuri ONG –, dar și teme privitoare la relația ONG cu comunitatea oamenilor de afaceri – sponsorizarea, mass-media –, campanii de informare sau cu autoritățile publice – parteneriatul dintre ONG și administrația publică, politica ONG față de politic, educația civică. Personalitățile prezente cu articole de opinie sau interviuri în această publicație au preocupări legate cu precădere de dezvoltarea fundațiilor și asociațiilor nonprofit sau doar susțin, prin declarații, acte normative sau inițiative financiare, dezvoltarea comunității ONG. Printre abonații *Revistei #3* se numără reprezentanți ai celor patru puteri, lideri ONG, firme comerciale, persoane fizice interesate de evoluția sectorului ONG. Cererile de abonament se pot trimite, et.3, sect. 2) sau la C.P. 22-219 București. *Revista #3* se distribuie, într-un număr limitat, și prin rețeaua librărilor Humanitas.

Stéphane Courtois în aldine

Cu prilejul împlinirii unui an de la apariția, la Paris, a *Cărții negre a comunismului*, suplimentul *aldine* (nr. 138) al *României libere* publică un interviu realizat de Crina Sârbu cu Stéphane Courtois, autorul principal al cărții. După ce rezumă primirea cărții și dezbaterile asupra ei (26 ediții pe plan mondial), Courtois se exprimă extrem de elogios la adresa ediției românești, publicată în colaborare de Humanitas și Fundația „Academia Civică”: „Cum am mai declarat, așa fi dorit să particip la Simpozionul Memorialului Sighet și să prezint Cartea neagră a

comunismului, editată în românește în condiții magnifice. Cercetarea istorică a tragediei comuniste și a memoriei în onoarea victimelor este abia la început. Drumul va fi lung și greu. Dar prin Memorialul Sighet și prin Cartea neagră sint așezate pietre de temelie care nu vor mai putea fi oculte”.

Tot *aldine* publică o relatare despre masa rotundă organizată de Institutul Român de Cultură din Veneția despre edițiile italiană și română ale *Cărții negre*, cu participarea unor importanți istorici italieni și specialiști în istoria României. (R.P.)

Budapesta – zonă a confluențelor culturale

În colecția „Caiete europene – 1998” a editurii Univers a apărut, cu sprijinul Uniunii Scriitorilor din Ungaria, lucrarea *Budapesta literară și artistică – interferențe, identitate modernă și tentația Occidentului*. Cartea se prezintă ca o colecție de articole, eseuri, fragmente de poezie și proză și evocări, care reliefează viața culturală a Budapestei de la începutul secolului și pînă astăzi, spiritualitatea capitalei maghiare văzută prin prisma curentelor literare și culturale care au marcat-o în acest secol, dar și ca zonă a confluențelor culturale româno-maghiare, a contactelor dintre oamenii de cultură români și cei maghiari, contacte care au o tradiție îndelungată. Istoricul aceste tradiții este făcut de Geo Șerban în eseu introductiv *In inima Europei – un perimetru al confluențelor*. Budapesta este prezentată și ca important punct al Europei Centrale, „...un spațiu mental de care beneficiem, din punct de vedere intelectual, încă și astăzi”, după cum spune Eugen Ionescu, în eseu *A fost odată, un imperiu*. Alături de aceștia, lucrarea mai cuprinde nume ca: François Fejtő, Gőncz Árpád, Andrei Pippidi, Ady Endre, Illés Gyula, Péter Esterházy etc. Este evocată revista *Nyugat*, care a apărut între 1908-1941 și a generat mișcarea culturală cu același nume, promoarea înnoirii și modernizării literaturii maghiare, în paginile căreia au publicat și Victor Eftimiu și Emil Isac și au apărut recenzii ale operelor lui Octavian Goga și Panait Istrati. Un capitol intitulat *Confluențe* cuprinde o serie de evocări ale lui Béla Bartók din timpul vizitelor sale în România, evocări făcute de Nichifor Crainic, Constantin Brăiloiu, George Oprescu și un articol al lui Dragoș Gheorghiu despre Margit Pogany, muza maghiară a lui Brâncuși, inspiratoarea Domnișoarei Pogany. (M.Ș.)

DAN C. MIHĂILESCU

Lecturi de voce Preaviz îndrăcoșat

care a decis nașterea gazetei (**Apostrof**-ul Martei Petreu fiind cea mai importantă revistă literară românească înființată după 1989), text antologic în domeniu, din care-i foarte greu să decupezi ceva. Risc, însă, și aleg un pasaj: „Da, în redacțiile din Cluj există non-scriitori, există alcoolici, există activiști culturali, există securiști, există foști cenzoari, există «copiii de familie bună», există numai bărbați și, pe lângă aceștia, există și scriitorii adevărați. Pentru Dumnezeu, chiar nu se restructurează viața spirituală a Clujului? Chiar nu se înființează o revistă care să preia spiritul – și promoțiile – vechiului și noului Echinox? Vă rog să vă amintiți că la București tineretele doamne din generația mea – Mariana Marin, Elena Ștefănița, Magdalena Ghica – nu sînt tratate peiorativ (...). La 35 de ani e timpul să aleg între două variante antagonice: supraviețuirea biologică și cea literară”.

Iar Mircea Dinescu, spre sfîrșitul lui aprilie 1990, „a avut – cum să spun? nebunia? – da, nebunia de-a mă numi pe mine redactor-șef”.

Dar dincolo de acest text grăitor pentru temperamentul Martei Petreu (un amestec „periculos” de ingenuitate și abilitate, de bună credință și voință de putere, de sinceritate dezarmantă și complicități persuasive), cartea-i plină de chestii picate: „Mi-e foarte dor de cițiva oameni – dar atîți” (Gelu Ionescu); „aș fi făcut un elogiu maghiarilor, prezenței și civilizației lor multiseculare în Ardealul în care stilul romantic se întîlnește cu cel gotic renascentist și baroc” (I. Negoieșcu); „Horia Stamatu, cel mai mare poet al exilului, despre care nu scrie nimeni în țară” (Vintilă Horia); „La numărul consacrat lui Caragiale n-am să pot colabora (spre rușinea mea, nu am o mare admirație față de acest scriitor, poate și din cauză că iubesc umorul, dar urăsc ironia” (Alex. Ștefănescu); „În rest, în juru-ne totul se prăbușește și miroase a faliment” (Z. Omea); „Ce bucurie mi-a adus interviul cu preotul sublim Stăniloae, pe care l-am cunoscut în tinerete” (Gabriela Melinescu); „În afară de asta, văd că iar e necesar să vă dau unele informații despre scriitorul Alexandru George, complet ignorat de rev. **Apostrof**” (Alexandru George). În sfîrșit, cum, oare, să rezist și să nu citez dintr-o epistolă a lui Geo Șerban, care, laudînd pe drept **Apostrof**ul, zice: „mai am o senzație similară (de confort interior încurajator) cînd prind lumea dimineața suplimentar LAI al Cotidianului, harnic și inteligent meșteșugit de năstrușnicul Dan C. Mihăilescu” (aferim, dom’Geo).

Dar volumul conține și o surpriză pentru prețuritorii lui Eugène Ionesco, o suită de „scilipiri”, adică de parabole absurde, descoperite de Mircea Popa la Londra, în arhiva Miron Grîndea, scrieri din 1946, din fermentarea piesetei **Englezește fără profesor**. Ion Vartic (artileria grea a **Apostrof**ului) crede că „această piesetă prefațează în absolut întreaga istorie europeană a teatrului absurdului” și observă că ea nu „are nici astăzi un capitol în manualele de literatură română (fie chiar și alternative)”.

Scrieri teribile și teatru documentar

Alte două volume grele în **Biblioteca Apostrof**: Ludovica Rebreanu, **Adio pină la a doua Venire (Epistolă matern)** și **Procesul „tovarășului” Camil**.

În cea dintîi, Liviu Malița reunește cele 43 de scrieri ale mamei lui Rebreanu că-

tre fiul său, din 1910 pînă în 1943, aflate în fondurile **Bibliotecii Academiei**. Personaj reductabil, absolut șocant pentru noi, „copiii din Regat”, Ludovica, soția învățătorului Vasile Rebreanu și mamă a 14 copii, din care supraviețuiesc nouă, nutrește pentru odraslele sale o „iubire agresivă”, cum bine observă editorul. „Relația lui Rebreanu cu mama sa, arată Liviu Malița, dezvăluită aici în nuditatea ei, revelă un adevărat «Fiu al Mamei», aflat sub protecția feminină (a mamei, a iubitei, a soției, a fiicei), căutînd însă fără încetare imaginea ocultată a tatălui și încercînd să-i confere sensul înalt pe care femininitatea l-i retrăsese”. Adevărul este că, în subteranele prozei rebreniene figurile refalzirii joacă un rol însemnat, fie și numai dacă analizăm motivul spinzurării via Marie Bonaparte. La fel, exacerbaria cruzimii la Rebreanu, imaginele decapitării, jupuirii etc., devin – citite în cheie psihocritică (așa cum am înțeles că va fi vorba în teza de doctorat a lui Liviu Malița), alături de morbid, eros thanatic ș.a.m.d., niște piste generoase pentru decolarea de pe clișeele criticii tradiționale.

Două mostre de stil, pentru a înțelege forța Personalității matern: „Mare deosebire e între suflute dar nu le poate nime cunoaște pînă ce să dezvoaltă trupu de-și arată bunătaea prin fapte. Cu tine nu m-am înșălat, ești acela care te-ai arătat de mic afară de fără-obrajile copilărești. Ai avut în lume de a suferi multe și le-ai purtat cu răbdare dacă așa le-a doare, și tot ești om ales și cu simțire față de oricine” (1910). Iar în 1938: „Te aș ruga ca să risci din ce vei putea să mă ajuți cu ceva parole ca să mă văd așezată într-o odală după lipsa nepotîntelor, mele și aceasta să o pot face cît s-ar putea de iute că vremea se răcește să nu mă apuce o boală în casele astea cu cuptor de fer, în care dacă faci foc te prea încălzește ba te și innadușești, și, după ce stai puțin, cînd te trezești te aflu ca într-o șură pustie”.

Cea de-a doua apariție face din steno-grama sedinței din 30 iunie 1952, din redacția revistei **Viața românească** (unde N. Moraru, M. Novicov, A. Baranga, I. Vitner, S. Iosifescu analizează, în prezența autorului, manuscrisul piesei **Caragiale în vremea lui**) un text de teatru documentar, o piesă-document a la **L'Impromptu de l'Alma** de Eugen Ionesco. Adevărată capodoperă de ce va să zică cenzura grotesc-sinistră, „reeducarea” tovarășului Camil – cu cinism abject (Barangă), stupid elan sovietizat (Novicov), perfidie oșobită (Vitner, Iosifescu) etc. – este nu doar imaginea unei „mini-inchiziții” care strivește un text și umilește o personalitate (după cum subliniază Mircea Zăciu în prefață) dar și o cheie pentru înțelegerea comandamentelor ideologice (estetice?) ale epocii. Rezumînd caracteristicele caragialiene dorite de Partid, vezi dintr-o dată întreaga istorie literară a anilor '50 (autorul, Caragiale în speță, e dezumanizat, tot ce-a fost viciu, slăbiciune, capriciu în viața lui dispare în numele exemplarității sterpe și în-credibile, tot ce fusese firesc se alterează pînă la pulverizare, în cultul nefirescului proletarizant ș.a.m.d.).

Am mai spus-o: ar fi timpul ca vreuna dintre editurile noastre să planuiască o colecție de astfel de perle funeste: antologii de directive, referate ale cenzurii, steno-gramme precum aceasta, sinteze ale unor polemici precum cazul Argezei/Sorin Toma etc. Arhivele personale ale foștilor cerberi mustesc de atari probe care, astăzi, incriminează numai simbolice persoane, fiindcă, în fapt, dezvăluie fenomene, ipostaze categoriale. Nu mai au pe cine

să supere, ci, doar, să întristeze și să ne lămurească.

Dinspre interbelici

La **Humanitas**, Mircea Handoca adună sub titlul **Misterle și înțierea orientală** aproape toate articolele publicate de Mircea Eliade în 1926, la 19 ani, deci. Un an plin de chestii brahmene, sumeriane, orifice, de Raffaele Pettazzoni, taoism, budism, Papini și Rudolf Steiner, dar și anul furtunosului articol **Sinteza istorică a domnului Iorga**, urmat de programaticele **Noi și Nicolae Iorga și Scriitorii tineri**. Iorga – „un istoric excelent care s-a compromis intrînd în luptele politice”, scrie Eliade. „Un om pe care-l poți ridica în slavă și-l poți oricînd osîndi chiar cu propriile sale gânduri (...) Noi sîntem, însă, o nouă generație (...) Simțind că noi îl vom privi de-acum nu numai cu dragoste, dar și cu spirit critic – Iorga nu s-a trudit să ne cucerască (...) Naționalismul extremist al tineretului intelectualist și-a pierdut tot mai mult nuanța culturală pe care o avea (...) Ceea ce ne caracterizează ar fi dezvoltarea spiritului critic, interesul pentru știință și pentru cunoaștere în general – și în al treilea rînd, frămîntările de esență mistică”. Eram în 1926, iar peste un an avea să apară **Întinerirea spirituală**. Ceea ce trapează, astăzi, este (lucru observat și de Mircea Zăciu în **Jurnal**, 4, comentat aici săptămîna trecută) perfectă familiarizarea a lui Eliade cu proza vremii; comentariile la Ionel Teodorescu, de pildă, dovedesc o perfectă absorbție a tradiției epice românești, aflată cîtă era ea la ora aceea.

La editura **Jurnalul literar**, Nicolae Florescu a publicat volumul lui Nicu Caracina, **Un Esculap al sufletului românesc**, interesant cu precădere în partea-i evocativă (Blaga, Cloran, Vintilă Horia, Pavel Dan, Ion Chinezu, Wolf Aichelburg ș.a.). Din păcate, editura nu ne dă nici un detaliu biografic în ce-l privește pe autor, tot ce poți e să extragi, pieziș, autoreferințe din amintirile sale, ori să proiectezi asupra **tuturor** paginilor cărții umbra legionară a numelui, ceea ce nu ar fi drept. În ce mă privește, am reținut contextele cu finăru Mihai Beniuc „cochetînd cu legionarii” în 1938–1939 (v.p. 192 ș.u.), un „Beniuc de dinainte de război, poet autentic și viguros” versus „celălalt Beniuc, de după război, drogat mortal de istorie”. De acord cu calificarea lui Cloran ca „scriitor tonic”, plin de o „vitalitate îndrăcîntă”. „Cloran are ceva din umorul enorm al unui Mark Twain transpus pe planul gîndirii” (p. 173). Interesantă este și reluarea scandalului orchestrat de comunismul parizian împerejurat romanului **Dumnezeu s-a născut în exil**, de Vintilă Horia (v.p. 158 ș.u.), un autor și un caz încă prea puțin cunoscut la noi, din păcate.

În fine, despre poezia lui Nicu Caracina putem citi comentariile lui Cornel Regman la volumul **Noaptea și iar noaptea**, 1995, în cartea criticului, **Dinspre „Cercul Literar” spre „Optzeciști”** recent apărută la **Cartea Românească**.

Și, ca să terminăm episodul de astăzi cu un studiu solid de estetică și metafizică interbelică, să consemnăm apariția la **Institutul European** a cărții lui Corin Braga: **Lucian Blaga. Geneza lumilor imaginare**. Sumar sonor (**Copliăria magică, Entuziasmul dionisyac, Ataraxia panică**), prefață de Nicolae Balotă („consider că afirmația lui Corin Braga, după care sistemul declanșator al amnezei blagiene ar fi cel nietzschean, este în mare măsură justificată (...) Această proiecție îl conduce pe Corin Braga la concluzii incitante, printre care aceeași referitoare la adevărata patrie spirituală a gînditorului român, care nu ar fi metafizică germană și iraționalismul nietzschean, cît «spațiul alexandrin») și un cuvînt de la Marian Papahagi pe coperta a patra: „teza cea mai îndrăzneată a cărții și totodată cea mai speculativă a lucrării constă în punerea în abis pe care o realizează, atunci cînd proiectează în diversele avaturlu ale creației blagiene mari epoci revoluate ale culturii religioase și poetice ale omenirii, de la orism la neoplatonismul creștin și la gnosticism”.

Nu, așa nu se mai poate. Mă văd nevoit să-i anunț pe onor cititorii acestei pagini că din – să zicem – ianuarie, cronică literară a subsemnatului va deveni ceva de genul jurnal de idei. Prea s-a diversificat oferta culturală și prea sînt avid să scrutez sociomentalul artistic mult dincolo de literatură strict, pentru a nu încerca o deschidere de compas mai mare!

Judecați și dumneavoastră. Conform planificării inițiale, azi aveam de gînd să comentez cartea lui Dennis Deletant, **Ceașescu și securitatea**. Am citit-o, am pus ideile pe căpșării, găsiseram subtilurile etc. – dar m-am blocat. În mîntea mea fortoare: 1) minunatele provocări de lectură caragialiană din spectacolul lui Mihai Măniuțiu cu **O noapte furtunoasă**, la **Odeon**; 2) copleșitorul, surprinzătorul Delavrancea, atît de shakespeareian înălțat de Alexandru Dărie la **Nottara**; 3) nevoia de a-mi povesti experiența de la **Salonul Național de Carte de la Cluj**, unde – pe cît m-am antrenat în valsurile jurizării, pe atîta m-a întristat dhonia inter-echinoxistă; 4) plăcerea de a comenta excelentul editorial semnat de Jean-Marie Rouart în **Le Figaro littéraire** de joi 15 oct., despre **Deprimismul noi generații literare** din Franța de azi (chiar așa: „le déprimisme”) care vine de se leagă bine cu noul „realism apocaliptic” al multora dintre noi noștri veniți în proză. În fine, 5) nefind membru al **GDS**, ci component unic al **GMS (Grupul de monolog social, cum am mai spus)**, tare mi-ar fi plăcut ca, subscrind cu zece miîni la protestul împotriva campaniei de denigrare a lui Andrei Pleșu, să glosez pe marginea strălucitului text al lui Gabriel Liiceanu din 22-ul de săptămîna trecută (**Complexul Pleșu sau timpul medio-criticității jignite**)...

Ei: unde, cînd și cît pot scrie **concomitent** (adică într-un singur articol) despre toate acestea? Numai într-o pagină structurată ca jurnal de fapte & idei. La urma urmei, și așa cronică mea literară a cam oboisit. Reiau idei, reiau autori, nu o dată textul slujește ca pretext maniei mele digresive și elanului asociativ, iar excesul descriptiv (dictat, e drept, și de legitima necesitate de a prezenta cartea, dar și, uneori, de obligația... de-a umple pagina) nu face decît să mascheze (prost) impulsul reflexiv.

Iată pentru ce, onor cititorii și dragă Gabriela Adameșteanu, am considerat consiliu să porced la prezentul preaviz, cum că, din ianuarie, „cronică de carte” va deveni (firește, cu voia dumneavoastră) jurnal de fapte & idei, sau cum i-o m zice. Bineînțeles că tot cartea va domina peisajul paginii, însă nu la modul meseriaș, degizat obiectiv, ci de-a dreptul ca notație subiectivă, într-un puzzle săptămînal de cărți noi, elemente de cultură, politică, mentalități ș.a.m.d.

Răsfățuri apostrofice

Bun. Așa sînd lucrurile, pentru azi nu mi-am făcut tema (*i.e.* Deletant), în schimb sînt plin de efectele lecturilor de voce, prilejuite de **Salonul de Carte de la Cluj**.

Nu pot începe astfel decît cu **Biblioteca Apostrof**, adică „editura” revistei omonime, unde Marta Petreu își (și ne) oferă o delicioasă, narcisică sărbătorire cu ocazia numărului o sută: **O sută de autori și încă unul** este un „dosar epistolar al revistei”, numai scrisori cumînti, texte semi-formale de însoțire a vreunui articol, ori de scuze etc. „Da, recunosc, spune Marta Petreu, ar fi fost infinit mai interesant dacă publicam arhiva noastră de scrisori injurioase și frustrate; și dacă le comentam pe măsură (...) am preferat să nu măresc cantitatea de ură și venin din microuniversul literar. Am ales, deci, calea pașnică. Scrieri generoase, calde, în care nimeni nu e insultat (...) Căci, dacă scriitorii români pot fi megalomani și ranchiunoși, ei pot fi la fel de bine și... cumsecade”.

Dar asta nu înseamnă că palparea epistolelor nu produce mici fiori de plăcere. Mai întîi, scrisoarea Martei Petreu către Mircea Dinescu, din 17 febr. 1990, cea

GABRIELA ADAMEȘTEANU

America văzută la suprafață (II)

Viața celorlalți

Să trec în fiecare zi pe aceleași străzi, să privesc aceleași fațade de case – iată ceva ce m-a exasperat în anii de școală, petrecuți într-un oraș de provincie. Începând însă de la această perioadă a anului când se întunecă devreme, seara, plictiseala se evaporă din loc în loc: luminile aprinse în camerele cu perdele trase îmi dădeau un acces fulgerător spre mobilierul străin, spre oamenii eternizați de privirea mea într-o mișcare cotidiană. Părinții trebuie să mă fi surprins în exercițiul acestui soi de voyeurism inocent și să-mi fi atras atenția că „așa ceva nu se face” pentru că un slab sentiment de vinovăție rodea explozia de nostalgie fericită cu care încercam să mă strecur, fie și pentru câteva clipe, în viețile necunoscute: orașul străin se umfla ca un balon, pereții caselor deveneau transparent, gesturile banale – la fel de fascinante ca un roman de aventuri.

Aerul provincial, inconfundabil pentru cine l-a respirat la început, aveam să îl recunosc pe loc în orice orașel vestic prin care îmi va fi dat (mult mai târziu) să trec, în ciuda facilităților, egale aproape, pentru locuitorii lui, cu ale celor dintr-o metropolă. Între timp scrisesem un roman, hrănit din vechea spaimă a „locului unde nu s-a întâmplat nimic”, și doar după ce îl terminasem mi dădusem seama că accesul meu limitat, din copilărie, doar la primele straturi, superficiale, ale realității era responsabil, în parte, pentru această imagine. Afășam că la o distanță de mers pe jos de pendulările mele școlare se desășurase „experimentul Pitești” – închisoarea cu cele mai mari orori din Europa, brutală anchetare a lui Noica, a fraților Arnăuțoiu etc.: nimic din toate acestea, și altele asemenea, nu modificaseră respirația existenței provinciale.

Ce pot atunci să văd dintr-un oraș citit în New York-ul (cca 8 milioane de locuitori, ca 14 mil. cu suburbiile) – când trec prin el o săptămână, pentru că în cealaltă stau, de dimineața până seara, la seminarul organizat în cadrul *Women's Edition*, 1998?

Lumea pe dos

Când am venit în martie, la Washington, la primul seminar, m-am chinat destulă vreme să găsesc telefoane în care „merg” cartele, ca să pot vorbi în țară. Nu m-a lămurit nici americanul cu care am vorbit, el avea telefon acasă, cu anumite coduri specifice: am înțeles că există mai multe companii particulare între care optezi, ca abonat, după facilitățile pe care îți le oferă și, ca să vorbești în codul tău, faci nesfârșite știri de cifre. El mi-a atras atenția că nu poți vorbi cu orice cartelă în orice țară și confuzia mea a sporit. Am cumpărat dintr-un *drugstore* cartela, am scos-o din ambalajul ei și iar m-am învîrtit pe lângă telefoane, unde nu existau locuri decât pentru utilizat monede. Ca o faptură a-tehnică ce sînt, mă simțeam pierdută, dar și incudată: din experiențele anterioare, știam că soluția va fi mai simplă decât mă așteptam. Toate cutiile, inclusiv cele de medicamente, se deschid *altfel*, dar foarte simplu, în America. În plus, ca de obicei, era vina mea pentru că nu citisem instrucțiunile de pe spatele cartelei, scrise, atenție! în engleză și spaniolă.

Cel puțin în New York inscripții în ambele limbi am găsit mai des decât mă așteptam, inclusiv în formularele din spitale, pentru chestionarea victimelor etc.

Pînă la urmă m-am dumirit: cartela se ține în mînă și pe un telefon, neapărat cu clape, faci cifre, o voce îți răspunde – fie în engleză, fie în spaniolă – și te învață cum să procedezi în continuare. Dacă nu știi nici una dintre limbi, cartela va fi și mai complicată. Dar nici așa nu e simplu. De pildă, faci înții 1-800-840-9925. (E o cifră care se va schimba dacă o să cumperi cartela edi-

tată de altă companie.) Deocamdată, însă, o voce îți spune cîți bani ai și să introduci codul personal, scris și el pe dosul cartelei (și care se schimbă la fiecare dintre ele). Aici este de pildă 1186-531-3240. Aștepti un pic și pe urmă vocea îți spune să introduci telefonul pe care îl vrei. Nu-i însă ca atunci cînd suni spre țară din Europa. Faci mai înții 011 ca să ieși din America. România este 401 și, în fine, suni la line acasă, la serviciu sau unde vrei. Pentru ultima oară vocea te avertizează cîte minute ai de vorbit. Destule telefoane publice sînt striccate și în America. Cu o cartelă de 10 dolari poți vorbi cam o dată și jumătate în București – *Connex GSM* ori *Dialog* – nu „bat” pînă aici, casele video sînt în alt sistem și este nevoie de o prelucrare tehnică: știu asta din 1990, cînd am avut primul meu șoc, descoperind inadecvarea românească la ora lumii. Adusesem, în septembrie 1990, o casetă cu Piața Universității, făcută la GDS (imagini care au rămas unice despre mineriadă, altele despre Revoluție, aproape la fel de unice, un montaj fără altă logică decît cea întîmplătoare, în care găseai tot anul '90: scutieri, tancuri, balconul de la CC, Iliescu, Roman, Voican etc.). Eram plină de mîndrie de „trofeu” meu care în țară se negocia de către autorii lui pe blat, la românii din străinătate, firește, pe valută, lucru pe care îl simțeam, nu îl știam exact.

Casetă s-a prelucrat și am prezentat-o, eu și Mircea Cărtărescu, colegii din *International Writing Program*, cînd a venit rîndul nostru. Era întineric și sala la început plină. Mircea Cărtărescu traducea, era deci mai ocupat decît mine, care vedeam cum se ridică pe rînd colegii din celelalte țări și ies în virful picioarelor. Iar caseta noastră iar o lua de la capăt, iar revoluție, iar discursuri din balcon, transpiram de suferință: în sala mai rămăseseră cei din primul rînd. Am primit, bineînțeles, felicitări politicoase și ni s-a spus, cu uimire, că românii din primul rînd plînseseră! Oare de ce? Lungimea, dar și neclaritatea, confuzia structurii erau defecte pe care le-am văzut de-atunci mereu, ele sînt detectabile în prestația românească, urme, desigur, ale provincialismului și izolării.

Iar America este oricum altceva: aparatele electrice și electronice au nevoie de un adaptor pe care nu-l găsești în orice supermarket, știrile despre Europa, în ciuda multor canale de televiziune, sînt rare, Despre România – la televizor nimic. În presa scrisă – lucruri previzibile.

Presa despre România: la loc comanda

De pildă, una dintre organizatoarele seminarului îmi oferă, crezînd că îmi face o bucurie, un articol despre România în numărul din 2 noiembrie 1998 al unui magazin săptămînal, *People*. Printre modele de rochii și farduri, articole despre acțiunile și procesele unor omoruri, unul despre o femeie-controlor de tren din Connecticut, Susan Booth, care s-a dedicat soartei copiilor străzii din România. Este amintit și sprijinul fiului președintelui, Dragoș Constantinescu, pentru un proiect al ei, fără a se da însă date și despre fundația pe care acesta o conduce: tonul articolului, firește, este sentimental și lejer.

Cît stau aici aflu că în *Los Angeles Times* ar fi apărut un articol care descrie soarta gravă a economiei românești. Aflu și despre declarația senatorului William Roth dată postului de radio *Vocea Americii* pentru limitarea extinderii NATO la o singură țară – Slovenia – „intrucît România are probleme cu economia în momentul de față”. William Roth deține în prezent președinția (acordată prin rotație) a *Adunării Atlanticului de Nord*.

Presa de exil (*Lumea liberă*,

Micromagazin se ocupă de afacerea *Megapower*. Un documentat articol al lui Cornel Dumitrescu reface fișa biografică a lui Robert Deutsch (unul din patronii firmei care a falimentat, aruncînd, prin mina nu-se-știe-cui, containere exploziv în Constanța), avînd multiple legături de prietenie, prin familie cu Petre Roman, care a semnat contractul celor 12 milioane dolari aprobat de BRD prin intermediul firmei românești IIRUC, cîndva cunoscută în România, acum în „situație dezastruoasă”. Circulă și alte nume legate de afacerea *Megapower* – Stolojan și Vătășescu. În primăvara lui 1997 am putut vedea în Belgia și chiar în Franța cum se schimbăse tonul preselor despre România: acum a revenit la ceea ce știam, teme-cliseu, scandaluri urite, aruncate unele peste altele, să putrezească, nu să fie rezolvate.

Răspunzi pentru ce faci

Exact invers arată presa americană, în care întîmplările politice se clarifică, sînt analizate, rezumate în semnificația lor, după ce se termină. O vreme, *The New York Times* se reîntoarce zilnic la recentele alegeri, luminînd strategiile celor ce au cîștigat sau au pierdut (se reia, de pildă, competiția Schumer /D'Amato, cu fiecare acțiune a directorilor de campanie, de presă). Este o adevărată școală electorală, pe care nu știu dacă cineva o urmărește în România.

CITITORII DIN STRĂINĂTATE

se pot abona la revista „22” achitînd la redacție (Calea Victoriei 120) costul abonamentului sau depunîndu-l în conturile deschise la Banca Comercială Ion Tiriac – Sucursala Doamnei (menționînd CODUL SWIFT: CBITROBU):

(pentru dolari în contul 402400230030,	1 an	6 luni	3 luni
pentru mărci în contul 402400230031,	80 \$	40 \$	20 \$
pentru franci francezi în contul 402400230035,	140 DM	70 DM	35 DM
pentru lire sterline în contul 402400230032,	500 FF	250 FF	125 FF
pentru franci elvețieni în contul 402400230033,	140.000 LIT	70.000 LIT	35.000 LIT
pentru lire italiene în contul 402400230034) sau	56 €	28 €	14 €
(pentru orice fel de valută) trimițînd un cec	100 CHF	50 CHF	25 CHF
(money order) pe adresa: Revista „22”, Calea			
Victoriei 120, cod 70179, sector 1, București,			
România.			

Pentru a nu se reține un comision foarte mare de către bănci, rugăm abonatii cărora le stă în putință acest lucru ca plățile care se fac prin cec (nu virament) să se facă prin cec plătit în SUA și exprimate în dolari SUA sau prin cecuri exprimate în mărci germane și plătit în Germania.

– Europa	80 \$	40 \$	20 \$
occidentală	140 DM	70 DM	35 DM
și Israel:	500 FF	250 FF	125 FF
– Ungaria, Polonia, Cehia, Slovacia, Slovenia	40 \$	20 \$	10 \$
– SUA, Japonia, Australia:	100 \$	50 \$	25 \$

sau echivalentul în orice monedă convertibilă.

Revista „22” anunță exclusivitatea difuzării sale în străinătate. Difuzorii de presă neautorizați de redacție (inclusiv RODIPET) vor trebui să răspundă conform prevederilor legale.

Nu sînt uitate nici prognozele analiștilor politici, care – într-o majoritate surprinzătoare – „au dat-o în bară”, prevăzînd, încă din august, spulberarea democrațiilor la alegerile din 3 noiembrie, din cauza scandalului Clinton/Monica Lewinsky. În fapt a fost invers, iar marele *loser* al „alegerilor de marți” a fost Newt Gingrich, demisionar și din postul de „Speaker” și din cel din *Congres*. „Total greșit, tot timpul”, spune Janny Scott într-un articol care reia, la rînd, „post-mortem” opiniile comentatorilor autorizați de la *ABC*, *CNN*, *The Wall Street Journal* etc. Articolul lui Janny Scott e plin de citate, ba chiar și de poze ale celor ce au calculat greșit impactul scandalului asupra electoratului. Iată o mostră: domnul Kristol (William Kristol, editorul lui *The Weekly Standard*) scria în octombrie: „După acest vot din 3 noiembrie democrații pot pierde circa 40 de senatori și în jur de 200 de membri ai Camerei, cîl au pierdut în 70 de ani. Și dezastrul va continua la nivelele locale”.

Față de aceste prognoze, situația aproape neschimbată, cu un mic plus, chiar, e o adevărată victorie. Au contribuit la ea comunitățile de culoare (negrii și hispanicii) veniți în număr neașteptat de mare la vot, ca să îl apere pe președintele Clinton de „impeachment”. Procedura de destituire a președintelui nu este oprită, dar ea se va petrece într-un context reconfortant pentru el.

Prognoze greșite sînt cu diuimul în România, așa cum sînt și greșeli ale politicienilor în campanie. Dar nu există *responsabilitate* pentru ele. Demisia lui Newt Gingrich este un asemenea gest și ea a fost urmată de articole dedicate lui, care îi desenau o statură importantă. În portret și binele, și răul erau utilizate cu măsură.

Prezența Monicăi Lewinsky la cumpărături în Manhattan a făcut deliciul tabloidelor și al știrilor zilei: am văzut-o cu pălăria trasă pe ochi, urmărită în restaurante, acostată pe stradă pînă s-a enervat. Era curiozitate din speța cea mai pură, nu antipatie. Este sigur însă că din acest scandal a crescut mai ales popularitatea lui Hillary Clinton, mai ales la femei, chiar și la cele republicane. A făcut campanie și a strîns fonduri mai mult decît soțul ei, pe care unii candidați nici nu țineau să-l aibă alături, neștiindu-se bine ce reacție va stîrni. Apariția lui Hillary însă era întovărășită de aplauze, fiindu-i iertate inteligența și aroganța ce i s-au reproșat la început.

Redactor-șef: GABRIELA ADAMEȘTEANU
 Redactor-șef adjuncț: RODICA PALADE
 Publiciști comentarii: GABRIEL ANDRESCU
 H.-R. PATAPIEVICI
 Grafician: DAN PERJOVSCHI

Contabil șef: ALINA CORBU
 Șef dep. marketing/distribucție: MIRCEA VLAD IONESCU
 Asistent marketing/publicitate: MIHAELA CUCU
 Șef departament Politic: IULIAN ANGHIEL

Redacție: Răzvan Paul (politică, cultură), Alice Taudor, Raluca Mărculescu, Mădălina Șchelopu (social, cultură), Sandu Iordache (social, politic), Clușăreanu, abonamente: Constantin Satalia, Alexandru Petreaș, Secretariat: Alina Matei
 Corectură, operare calculator: Rodica Toader, Mara Ștefan, Aurelian Crăciun, Cătălina Florea
 Casierie: Mihaela Antonescu
 Responsabil de număr: Raluca Mărculescu

Rubrici

Comentarii politice: ENIL HUREZEANU, DAN PAVEL, CRISTIAN PREDA, RADU CALIN CRISTEA, I. BOGDAN LEFTER
 Comentarii economice: ILIE SERBĂNESCU
 Sociologia comunistului: VLADIMIR TIȘMĂNEANU
 Cronici literare: DAN C. MIHĂILESCU
 Viața urbană: MARIANA CELAC
 Arhive Secrete: CLAUDIU SECAȘU
 Colindan și sărbătoare: IRINA NICOLAU
 „Întîmplări”: ALEX ȘTEFĂNESCU
 Teatru: IRINA CORBU
 Ecologie: N. RĂDULESCU-DOBROGEA
 PS (săptămîna pe scurt): ANDRADA BURDALESCU

Consiliul consultativ „22”:
 SORIN ALEXANDRESCU, SORIN ANTOHI,
 MIHNEA BERINDEI, ANA BIANDIANA,
 ANDREI CORNEA, MIRCEA MARTIN,
 ȘERBAN OPRESCU, ȘERBAN PĂPĂDOȘTEA,
 MIHAI ȘORA, VLADIMIR TIȘMĂNEANU,
 ION VIANU

Tipărit la RH PRINTING SRL - Tehnoredacție computerizată: „22”
 Redacția și administrația: București, Calea Victoriei 120.
 Tel/Fax 311.22.08, 314.17.76;
 e-mail: r22@r22.sfos.ro
 http://www.dntb.ro/22/

Număr apărut cu sprijinul
 Fundației pentru o Societate Deschisă și
 Fund for Central and East European Book Projects

ISSN-1220-5761